

Univerzita Karlova

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Bezpečnostní komplex oblasti afrických Velkých jezer

Tomáš Pfeifer

Magisterská diplomová práce

Praha 2009

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 20. května 2009

.....

podpis

Souhlas se zveřejněním:

Souhlasím se zveřejněním této diplomové práce pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. května 2009

.....

podpis

Bibliografický záznam

Pfeifer, Tomáš (2009). Bezpečnostní komplex oblasti afrických Velkých jezer. Praha. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, stran 111. Vedoucí práce PhDr. Kateřina Werkman

Anotace

Diplomová práce se zabývá analýzou příčin ozbrojených konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer. V centru výzkumu je období od roku 1990 po současnost. Hlavní část textu je věnována konkrétní analýze jednotlivých příčin konfliktů dle sektorového přístupu. Cílem práce je najít hlavní příčinné rámce konfliktů uvnitř zkoumané oblasti, popřípadě najít nějaké jejich společné rysy.

Annotation

The thesis focuses on analysis of causes of armed conflicts within security complex of the African Great Lakes region. Explored period is situated between 1990 and present. The major part of text is devoted concrete analysis of causes of conflicts according to sector approach. The thesis attempts to describe main causal frameworks of conflicts within researched area eventually to find some their common features.

Klíčová slova: region Velkých afrických jezer, bezpečnostní komplex, příčiny ozbrojených konfliktů, základní příčiny, Rwanda, Burundi, Uganda, Demokratická republika Kongo

Key words: Great Lakes Region, security complex, causes of armed conflicts, root causes, Rwanda, Burundi, Uganda, Democratic Republic of Congo

ÚVOD	7
<u>1. BEZPEČNOSTNÍ KOMPLEX JAKO ZÁKLADNÍ ROVINA ANALÝZY?</u>	11
1. 1 DELIMITACE BEZPEČNOSTNÍHO KOMPLEXU VELKÝCH AFRICKÝCH JEZER	15
<u>2. GENEZE BEZPEČNOSTNÍ VZÁJEMNÉ ZÁVISLOSTI UVNITŘ KOMPLEXU VELKÝCH AFRICKÝCH JEZER</u>	19
2. 1 ZÁRODEK KŘIVDY A SLABOSTI JAKO URČUJÍCÍ DETERMINANTY DALŠÍHO VÝVOJE	20
2. 2 VÝBUCH NENÁVISTI	22
2. 3 KONGO SOUČÁSTÍ KOMPLEXU	25
2. 4 KLÍČOVÉ DETERMINANTY VZÁJEMNÉ BEZPEČNOSTNÍ PROVÁZANOSTI	28
<u>3. TEORETICKÉ ZÁKLADY PRO ANALÝZU PŘÍČIN OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ UVNITŘ BEZPEČNOSTNÍHO KOMPLEXU A JEJICH ZDŮVODNĚNÍ</u>	31
3. 1 JAKÝ TYP OZBROJENÉHO KONFLIKTU NÁS BUDE ZAJÍMAT?	31
3. 2 CESTA K OZBROJENÉMU KONFLIKTU: ZÁKLADNÍ KAUZÁLNÍ NEXUS	35
3. 2. 1 KOŘENOVÉ PŘÍČINY JAKO ZÁKLAD DALŠÍHO ZKOUMÁNÍ	36
3. 2. 2 LOGICKÁ REAKCE NA POKLES LEGITIMITY	38
3. 2. 3 FÁZE MOBILIZACE	40
<u>4. ANALÝZA ZÁKLADNÍCH PŘÍČIN OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ V OBLASTI VELKÝCH AFRICKÝCH JEZER DLE SEKTOROVÉHO PŘÍSTUPU</u>	48
4. 1 EKONOMICKÉ PŘÍČINY: VZTAH MEZI BLAHOBÝTEM A OZBROJENÝM KONFLIKTEM	48
4. 1. 1 NEGATIVNÍ EKONOMICKÝ VÝVOJ	49
4. 1. 2 MAKROEKONOMICKÁ STABILITA	52
4. 1. 3 EKONOMICKÉ FENOMÉNY ČASTO ZMIŇOVANÉ V SOUVISLOSTI S OZBROJENÝM KONFLIKTEM: ZDŮVODNĚNÍ JEJICH NEVHODNOSTI PRO NAŠI ANALÝZU	55
4. 1. 4 SHRNU TÍ	57
4. 2 ENVIRONMENTÁLNÍ DEGRADACE JAKO ZÁKLADNÍ PŘÍČINA OZBROJENÉHO KONFLIKTU	57
4. 2. 1 DEGRADACE ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY	59
4. 2. 2 VODNÍ ZÁSoby	61
4. 2. 3 ODLESŇOVÁNÍ	62
4. 2. 4 SHRNU TÍ	62
4. 3 SPOLEČENSKÝ SEKTOR: IDENTITA JAKO ŠTĚPÍCÍ LINIE SPOLEČNOSTI	63
4. 3. 1 ZEMĚ BEZPEČNOSTNÍHO KOMPLEXU Z POHLEDU HORIZONTÁLNÍCH NEROVNOSTÍ	66
4. 3. 2 SHRNU TÍ	70
4. 4 POLITICKO-VOJENSKÝ SEKTOR	71
4. 4. 1 NEDOSTATEK LEGITIMITY ZÁKLADNÍCH IDEJÍ	71
4. 4. 2 ZTRÁTA LEGITIMITY NA ZÁKLADĚ NESCHOPNOSTI ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČNOSTI	75
4. 4. 3 SHRNU TÍ	79

<u>5. RÁMEC PŘÍČINNÝCH MECHANISMŮ KLÍČOVÝCH OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ UVNITŘ BEZPEČNOSTNÍHO KOMPLEXU VELKÝCH AFRICKÝCH JEZER OD ROKU 1990</u>	80
<u>ZÁVĚR</u>	87
<u>SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:</u>	90
<u>SEZNAM PŘÍLOH:</u>	100

Úvod

Předkládaná diplomové práce nese název „Bezpečnostní komplex Velkých afrických jezer“. V centru zájmu je tato oblast z pohledu příčin konfliktů. Na pozadí volby stálo hned několik důležitých faktorů. V první řadě jde bezesporu o jedno z nejneklidnějších míst na naší planetě, které prošlo bezpočtem ozbrojených konfliktů různé intenzity. Trvalý mír v regionu se navíc zdá být v nedohlednu. Pokud hovoříme o bezpečnostním komplexu, jde o jeden z ukázkových příkladů. Zde skutečně dochází k propojenosti jednotlivých bezpečností. Mimo to, sama problematika bezpečnostních komplexů je neprávem poněkud opomíjena. Což je patrné na způsobu řešení konfliktů, který bývá ještě dnes úzce vymezen hranicemi státu i četností vědeckých prací. V neposlední řadě pak byl na počátku této práce zájem autora o bezpečnost v subsaharské Africe, stejně jako o problematiku příčin ozbrojených konfliktů.

Ač si lze pochopitelně určit, obzvláště v africkém prostředí, jinou základní jednotku analýzy než-li stát, bude přesto ve vymezení bezpečnostního komplexu vycházeno ze státních hranic. Stát je pokládán za hlavní subjekt mezinárodních vztahů, kromě toho na příkladu bezpečnostního komplexu se dá názorně dokázat, jak mylné je hovořit o konfliktu vnitrostátním, tedy náležícím do určitého ohraničeného území, pouze v souvislosti s jedním státem. Právě zde je patrné, proč je v zájmu všech států, přinejmenším náležících do jednoho bezpečnostního komplexu, usilovat nejen o svou bezpečnost, ale rovněž o bezpečnost sousední země. Jde totiž ve své podstatě o propojenost bezpečnosti skupiny států, kdy si lze jen stěží představit situaci, že konflikt v jednom ze států žádným způsobem neovlivní bezpečnost ve státu druhém.

Konkrétním příčinám ozbrojených konfliktů bude věnována největší část práce. Zde bude zahrnuta jejich co nejširší paleta, počínaje perspektivou politologickou, konče environmentální. Jen tak lze zcela pochopit bezpečnostní problematiku regionu. Ozbrojený konflikt totiž není něčím, co se objeví ze dne na den v důsledku jen jedné konkrétní příčiny.

Dalším důležitým krokem bude snaha zachytit konkrétní změny uvnitř bezpečnostního komplexu v průběhu času. Tedy to, jakým směrem se vyvíjí, jaké faktory ztrácí na důležitosti, a které naopak získávají.

Na základě stanovení příčin konfliktů a jejich vývoje bychom měli být schopni vymezit rámec příčinných souvislostí a následně definovat mechanismy nacházející se uvnitř bezpečnostního komplexu, existují-li. Právě to by se mělo stát hlavním výstupem práce. Zdá se, že nejde o jednoduchý záměr. Přesto, konkrétní příčina (konfliktní pnutí), jestliže její vývoj zachytíme na časové přímce, může na základě konkrétních historických zkušeností být

mechanismem, který napomůže pochopit reálnou situaci a lépe na ní reagovat. Uvnitř komplexu, kde může existovat několik takových mechanismů, lze pak na jejich základě lépe, respektive dříve, rozpoznat blížící se nebezpečí, blížící se přechod mezi konfliktem a ozbrojeným konfliktem.

Cílem tak není najít řešení konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu, to rozhodně není v možnostech této práce. Snaha bude soustředěna na pochopení složitosti ozbrojených konfliktů uvnitř komplexu a následně na stanovení rámce jejich hlavních příčin. Výzkumná otázka by pak mohla znít následovně: Jaké jsou příčiny hlavních ozbrojených konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer, mají něco společného a existuje zde nějaký společný příčinný mechanismus? Jen když pochopíme bezpečnostní komplex ve všech jeho podobách, teprve pak můžeme vidět způsoby, které mohou zvýšit bezpečnost v jeho středu.

Výběr zdrojů je soustředěn do dvou skupin, první z nich se týká teoretického zázemí o bezpečnostní provázanosti a zejména příčinách ozbrojených konfliktů, druhá se týká konkrétních historických faktů a dat. Literatura týkající se teorie o příčinách ozbrojených konfliktů je dosti široká, i v tom případě, že na příčiny bude pohlíženo z širší perspektivy. Již méně je napsáno o teorii bezpečnostních komplexů, ale přesto i zde existuje několik velmi vlivných publikací¹, z kterých lze na dalších stránkách vycházet. Historická faktografie o konfliktech uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer je dosti nevyrovnaná. O genocidě ve Rwandě bylo napsáno mnohé, již méně zdrojů odkazuje na občanskou válku v Burundi či první válku v Kongu/Zairu. Největší problém lze ovšem spatřovat v nedostatečném počtu dat, zejména z ekonomické oblasti. To je mimo jiné způsobeno tím, že ve zkoumaných zemích neexistují či existují pouze krátce shromažďující tato data.

Z metodologického hlediska bude práce jednopřípadovou studií bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer. Tématické ohraničení práce je zjevné. Časové vymezení představovalo větší problém. Není pochyb o tom, že samotné příčiny jednotlivých konfliktů mají mnohdy hluboké kořeny. Přesto práce bude věnována primárně období od konce bipolární konfrontace do současnosti. Historické pozadí, mimo časový rámec, bude zmíněn jen okrajově, a to pouze prostřednictvím vývoje vztahu mezi etniky Tutsi a Hutu a vnitrostátním vývojem v Demokratické republice Kongo, jako dvou sil utvářející bezpečnostní propojení zemí konfliktu. Jde tedy o události, které z regionální historické perspektivy považují za klíčové. Právě v období po konci studené války dochází k situaci,

¹ Zejména jde o práce: Buzan (1991), Buzan, Waever, de Wilde (2005) a Lake, Morgan (1997)

kteřou lze nazvat přechodem od latentního bezpečnostního komplexu směrem k aktivnímu, tedy k situaci, kdy potenciál bezpečnostní propojenosti střídá její konkrétní podoba. Většina vymezeného časového úseku je pak konkrétním případem situace, kdy bezpečnost státu A ovlivňuje značnou měrou bezpečnost ve státě B. Hlavní úsilí práce tedy bude směřovat právě do této konstelace. Do konstelace, ve které lze hledat již zmíněné příčinné mechanismy, které by měly posloužit k lepšímu pochopení onoho konkrétního bezpečnostního komplexu a tím pádem snáze rozpoznat blížící se přechod mezi konfliktem a ozbrojeným konfliktem.

Pro potřebu práce je nejvhodnější použití metody procesu. Důvod takového postupu tkví ve snaze o detailní zachycení příčinných mechanismů uvnitř komplexu, na jejichž základě by bylo možné vystavět závěrečnou hypotézu. Změny v nezávislé proměnné, kterou v této práci budou příčiny konfliktů, musí pochopitelně ovlivňovat proměnnou závislou, kterou bude představovat bezpečnostní situace uvnitř bezpečnostního komplexu. Právě metoda procesu může nejlépe posloužit v pátrání po zásadních kauzálních souvislostech v jednopřípadové studii. Úmyslně nebudou vyhledávány teorie jiných autorů týkající se příčinných mechanismů uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer, jelikož je v zájmu práce vyhnout se metodě shody. Důvodem je snaha o co nejnižší míru vnějšího ovlivnění závěrů.

Neméně důležité by mělo být vyřešení problému strukturalismu a individualismu. Strukturou v tomto případě můžeme rozumět celý bezpečnostní komplex. Je zjevné, že struktura zde ovlivňuje podobu konfliktů v jejím středu, tedy jejich transhraniční potenciál. Tím pádem napomáhá přelévání konfliktu. Nejde však o primární příčinu ozbrojeného konfliktu, ač se jedná o základní fakt k porozumění problému v jeho šíři. V analýze bude vycházeno z individualistické roviny při hledání kauzálních mechanismů, jelikož sama struktura chování aktérů významným způsobem neurčuje, respektive neovlivňuje.

Jak je patrné z předešlých řádků tato diplomová práce bude jedinečnou případovou studií, jejíž instrumentální přesah není očekáván, avšak nemůže být vyloučen. Je samozřejmé, že každý bezpečnostní komplex má řadu shodných jmenovatelů, vztahy uvnitř nich se řídí velmi podobně, mají podobnou příčinu vzniku. Ovšem je-li cílem nalezení určujících faktorů přechodu k ozbrojenému konfliktu, hlavní hybnou sílu uvnitř komplexu, musím na něj pohlížet jako na specifikum. Nelze tedy předpokládat, že výsledky výzkumu půjdou univerzálně použít na jiné bezpečnostní komplexy.

Práce bude strukturována do pěti hlavních kapitol. Oba dva základní pojmy (bezpečnostní komplex a region Velkých afrických jezer) budou operacionalizovány v první kapitole práce. Následující část bude věnována genezi bezpečnostního komplexu, ve které by

měly být na základě historických skutečností určeny hlavní faktory, které propojovaly bezpečnost zemí komplexu. Ve třetí kapitole bude předložen teoretický podklad pro analýzu příčin ozbrojených konfliktů, který bude vycházet z konfliktního cyklu a vymezen ozbrojený konflikt, tak jak bude dále užíván. Další úsek práce bude zahrnovat konkrétní analýzu základních příčin hlavních ozbrojených konfliktů bezpečnostního komplexu. Právě základní příčiny stojí u zrodu každého konfliktu. V závěrečné kapitole budou určeny základní příčinné mechanismy, které stály u zrodu nejvážnějších ozbrojených konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer, přičemž základ bude tvořit předešlá analýza základních příčin konfliktů.

1. Bezpečnostní komplex jako základní rovina analýzy?

Při studiu bezpečnosti, stejně jako celé široké oblasti mezinárodních vztahů, narazíme hned na počátku každého výzkumu na problém analytických rovin (levels of analysis). Ve své podstatě je určení analytické roviny práce jedním z klíčových momentů každého výzkumu. Hlavní otázkou tohoto určujícího procesu je, ze které perspektivy pohlížet na zkoumaný jev? Slovy autorů práce *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*: „Analytické roviny jsou jednoduše ontologickými označeními oblastí, kde se zkoumané události odehrávají, spíše než vlastními zdroji teoretického vysvětlení“². Správné určení takové oblasti však může mít velmi významný dopad na závěrečné teoretické východisko.

V době před koncem bipolární konfrontace jednoznačně převažovaly ve výzkumech odborníků z oboru mezinárodních vztahů dvě analytické roviny, mezinárodní systém a stát. Tento fakt je velmi dobře patrný na jedné z nejvlivnějších publikací z oblasti teorie mezinárodních vztahů napsané během studené války, *Teorie mezinárodní politiky* od Kennetha Walze z roku 1979, který zde žádným způsobem nezmiňuje jakoukoliv úroveň mezi jednotkami, rozumějme státy, a systémem.

Není účelem této práce snažit se pochopit, proč tomu tak bylo. Nebude však na škodu malé zamyšlení. Šlo o záměr nebo o reflexi reality? V druhé možnosti se možná skrývá odpověď. Kenneth Walz píše svou práci koncem 70. let v době bipolární konfrontace, kdy na mezinárodní dění, z pohledu badatele z jednoho z bloků, šlo pohlížet buďto z roviny státní, skrze vnitřní vývoj obou velmocí nebo z úrovně systémové, kdy se svět stal bojištěm o vychýlení rovnováhy moci směrem k jednomu ideologickému bloku. Přesto zhruba ve stejné době vydává Stanley Hoffmann knihu *Primacy or World Order (1978)*, kde poukazuje mimo jiné na existenci států, jejichž zájmy a problémy jsou skryty pod neprůhlednou dekou studené války. Doslova píše: „Je chyba zacházet s problémy, ve kterých jsou třetí strany zapleteny, jako kdyby šlo o pěšáky v globální vyrovnávací hře, namísto zabývání se problémy skutečné podstaty a národních zájmů“³. Tyto státy pochopitelně nemají velmocenské ambice a jejich primární bezpečnostní zájem je na dvou úrovních: vnitřní a vnější, přičemž druhá jmenovaná je svázána s geografickou blízkostí, jelikož právě na ní se dá lépe promítat síla. Stále častěji se začínají objevovat práce, které se zaměřují na problematiku tzv. Třetího světa. Jednou z těch

² Buzan, Barry; Waever, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno, s. 14

³ Hoffmann, Stanley (1978). *Primacy or World Order*. McGraw-Hill: New York, s. 175

nejdůležitějších je práce Mohammeda Ayooba *Regional Security and the Third World* z roku 1986. Autor zde zdůrazňuje, že dokonce i u největších a nejdůležitějších zemí Třetího světa existuje pouze malé či žádné napojení jejich bezpečnosti na systém jako celek a většina jejich bezpečnostních problémů je nezávislá na velmocenské rivalitě⁴. Pro takové země je tedy logicky mnohem akutnějším problémem regionální bezpečnost. Ve stínu globálního soupeření tak zůstává i proces dekolonizace, který mohl upoutat pozornost opětovným vynořením lokálních bezpečnostních subsystémů⁵.

O regionální rovinu jako vhodný analytický nástroj se začíná během 80. let zajímat větší počet autorů. Za nesmírně vlivnou práci zabývající se touto problematikou lze považovat *People, State and Fear* od Barry Buzana. Druhé vydání knihy vychází roku 1991 s podtitulem *Agenda pro mezinárodní bezpečnostní studia v éře po skončení studené války* a obsahuje již zvláštní kapitolu o regionální bezpečnosti. Nešlo pochopitelně o náhodný počín, tím, jak se přestal svět zabývat konfliktem obou velmocí, začínalo být zjevné, že regionální rovina analýzy může přinést mnohé poznatky do studia bezpečnostních vztahů, jejichž podoba se naprosto změnila.

Po skončení studené války tedy začíná pozvolna docházet ve vnímání bezpečnosti k posunu od úrovně systémové k nižší regionální. Hlavní důvody jsou dva, oba provázané. Po rozpadu Sovětského svazu se počátkem 90. let na globální scéně objevuje pouze jedna mocnost, jejímž primárním bezpečnostním zájmem je ochrana sebe sama. Tou velmocí jsou Spojené státy, které na mezinárodní systém již nemusí nahlížet jako na jedno hřiště, na kterém se brání útokům komunistické ideologie. Dochází tak z jejich pohledu k marginalizaci některých regionů. Druhým důvodem je bezesporu snížení hrozby jaderné války. Její vize, srovnatelná s apokalypsou, nutila výzkumníky, stejně jako politiky pohlížet na mezinárodní systém jako na jeden referenční objekt. Pominulo-li ideologické soupeření a navíc se výrazně snížila pravděpodobnost jaderné války, může začít docházet k posunu ve vnímání bezpečnosti, nejen v případě velmoci typu Spojených států, ale globálně. Tento posun nebyl způsoben ničím jiným, než reálnou změnou bezpečnostního prostředí. Dostáváme se tak do stavu, který byl spíše charakteristický pro období před druhou světovou válkou, kdy bezpečnost ve své vojensko-politické rovině je záležitostí regionální, což souvisí se schopností promítat sílu lépe na kratší vzdálenost. S koncem studené války tak dochází

⁴ Ayoob, Mohammed (1986). *Regional Security in the Third World*. Croom Helm: London, s. 13 a 15

⁵ Buzan, Barry (1991). *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 188

k nárůstu významu regionálních vztahů, z čehož vyplývá, že regiony jsou důležitějšími objekty studia než kdy předtím⁶.

Velmi dobře tuto změnu začíná reflektovat Kodaňská škola a její teoretici. Bezpečnost začíná chápat v širších intencích a speciální důraz klade na regionalismus v podobě teorie bezpečnostních komplexů, jejíž klasickou verzi představil již roku 1983 Barry Buzan v prvním vydání knihy *People, States and Fear*. Než-li se dostaneme k samotnému jádru bezpečnostních komplexů a k objasnění důvodů, které mě vedou k její aplikaci, bude namíste vyjádřit zastávanou pozici směrem k rozšiřování, chcete-li sektorizaci bezpečnosti dle Kodaňské školy.

V devadesátých letech začíná docházet ke změně bezpečnostního prostředí, jak již bylo zmíněno výše. Jak podotkl Paul Richards, oproštěna od strategie vzájemně zaručeného zničení, se debata může vrátit k základům: „Co je válka?“ Znovu se začínají objevovat některé staré odpovědi: válka je chamtivost, je to chudoba, je to organizovaná msta, lidská přirozenost⁷. Na světlo vychází „nové“ hrozby, které dříve zahaloval mrak bipolární bouře. Začíná být zjevné, že samo vojensko-politické hledisko nemůže být oním jediným, které by měla zkoumat bezpečnostní studia. Jedním z hlavních důvodů je změna podoby konfliktů. Začínají jednoznačně převažovat vnitrostátní konflikty nad mezistátními, identita střídá v roli primární příčiny konfliktů ideologii, z důvodu státní slabosti se objevují tzv. „warlords“, kteří privatizují bezpečnost s vidinou materiálních statků, na slabých státech začíná být vidět důležitost ekonomické bezpečnosti. Vojensko-politická dimenze bezpečnosti se začíná ukazovat jako příliš úzká, aby pojala novou realitu. Barry Buzan, Ole Wæver a Jaap de Wilde proto přicházejí s tématicky rozšířenou verzí agendy bezpečnostních studií. Definiují tak pět základních sektorů, jimiž by se dle autorů měly zabývat transformující se bezpečnostní studia-vojenský, enviromentální, ekonomický, společenský a politický⁸. S rozšířenou variantou budeme, i když v její redefinované podobě, pracovat i v další části studie.

Horizontální posun však nebyl jediným, který ovlivnil přemýšlení o bezpečnosti po skončení soupeření obou znesvářených bloků. V 90. letech dochází k zvýšení počtu mrtvých civilistů během konfliktů, často v důsledku etnických čistek či genocid. Stejně tak k větší regionální vzájemné závislosti. Tento faktor má za následek prohlubování bezpečnostní agendy, na významu tak nabývají další referenční objekty. Jde zejména o regiony, chcete-li

⁶ Lake, David A. and Morgan, Patrick M. (1997). *Regional Orders: Building Security in a New World*. The Pennsylvania State University Press, s. 7

⁷ Richards, Paul (2005). *No peace, no war: an anthropology of contemporary armed conflicts*. Currey: Oxford, s.2

⁸ Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno

subsystémy a jednotlivce. Oba dva směry pohybu agendy bezpečnostních studií měly za následek vznik dnes velmi vlivného konceptu lidské bezpečnosti⁹. Zmínění vlivu tohoto nového pohledu na bezpečnost má své opodstatnění, jelikož je zde patrný vývoj rozšířeného myšlení v oblasti bezpečnostních studií, které bude ovlivňovat velkou měrou následující výzkum. Nyní se již můžeme přenést k teorii bezpečnostních komplexů a k důvodům, které mě vedou v jejím následném aplikování.

Co vlastně znamená pojem bezpečnostní komplex? Bezpečnostní komplex můžeme definovat jako: „Skupinu států, jejichž hlavní bezpečnostní náhledy a starosti jsou natolik provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně“¹⁰. Zjednodušeně řečeno se jedná o provázanost bezpečnosti nejméně dvou států. Jde tedy o hladinu analýzy, která se nachází mezi státem a mezinárodním systémem. Barry Buzan existenci bezpečnostního komplexu dokazuje tím, že poukazuje na fakt, že války v jižní Asii nemají fakticky dopad na jihovýchodní Asii či státy Perského zálivu¹¹. Tímto způsobem podkopává legitimitu systémové roviny jako jediné nacházející se nad státní, jelikož není schopna podat vysvětlení této skutečnosti.

Ve své klasické podobě jde o aplikaci na politický a vojenský sektor, kdy referenční objekt představuje stát. S rozšiřováním agendy bezpečnostních studií, chcete-li sektorizací, dochází i k redefinici klasické teorie bezpečnostních komplexů, jejíž primárním účelem je reflexe této změny. Je zjevné, že v případě sektoru společenského či ekonomického není úloha centrálního referenčního objektu vždy svázána se státem. Etnické složení naprosté většiny afrických států vypovídá o nemožnosti považovat za hlavní referenční objekt uvnitř společenského sektoru národ, který by mohl být synonymem pro stát. Vzrůstající podíl soukromých subjektů na celosvětovém obchodu poukazuje na nezbytnost zabývat se v oblasti ekonomického sektoru i jimi. Přes tyto fakta se ve vymezení bezpečnostního komplexu budeme držet státocentrické perspektivy. Což vzhledem ke konzistentnosti práce ve své knize činí i Buzan, de Wilde a Waever¹². Státní hranice tedy budou určující pro vymezení komplexu, během analýzy bezpečnostní situace v regionu budeme však dále pracovat i s jinými referenčními objekty.

⁹ Ta se prosadila do agendy OSN roku 1994 prostřednictvím Human Development Report.

¹⁰ Buzan, Barry; Waever, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno, s.21

¹¹ Buzan, Barry (1991). *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 193

¹² Buzan, Barry; Waever, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno, s.29

Proč se tedy vlastně zabývat bezpečnostním komplexem? Jak již bylo zmíněno výše, důvod tkví v neoddelitelnosti národních bezpečností v rámci komplexu. Omezená státní úroveň zkrátka jen těžko může zachytit všechny příčinné vztahy. V posledních téměř dvou dekádách pak budeme pravděpodobně jen stěží hledat místo, kde by tato premisa platila výrazněji než v případě Velkých afrických jezer. Ve druhé kapitole práce se budeme snažit posat genezi vzniku bezpečnostního komplexu, čímž se snad podaří zdůvodnit, co nás vede k výzkumu na úrovni komplexu.

1. 1 Delimitace bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer

Až doposud jsme se pokoušeli zdůvodnit rozhodnutí zvolit si za hlavní hladinu analýzy bezpečnostní komplex. Nyní je na místě jej přesně vymežit, operacionalizovat pojem Velká africká jezera, tak jak jej budeme chápat v následujícím textu. Delimitace bezpečnostního komplexu je často sama o sobě kontroverzní, jelikož neexistují metody, které by ji objektivně uchopily. Avšak tento jev je naprosto běžný při studiu společenských věd. Jisté je, že musí jít o geograficky ohraničenou oblast, alespoň dvou států. Podíváme-li se na fyzicko-geografický pojem Velká africká jezera, zjišťujeme, že jde o velmi rozsáhlé území zahrnující Ugandu, Rwandu, Burundi, Demokratickou republiku Kongo, Tanzanii, Zambii a Malawi. Pro náš účel je však klíčová provázanost bezpečností. Bezpečnost ve státě A je přímo závislá na bezpečnosti ve státě B. Jak je patrné, jen stěží si lze představit situaci, kdy destabilizace Malawi přímo ovlivní situaci v Ugandě. Fyzicko-geografické určení nám může posloužit pouze okrajově.

Jakým způsobem však definovat bezpečnostní vzájemné závislosti a co všechno spadá pod toto označení? Pravdou je, že právě nedostatek specifikace této proměnné může být považován za největší slabinu teorie bezpečnostních komplexů. Buzan hovoří o silách bezpečnostních provázaností¹³, aniž by je nějak přesně specifikoval. Dále se věnuje tomu, kde jsou očekávány větší bezpečnostní vzájemné závislosti a co brání jejich rozpoznání. Mohammeda Ayooba, poukazuje na skutečnost, že překrývání populací mezi sousedními státy na základě etnických a náboženských kritérií a neschopnost předcházet pohybu napříč hranicemi napomáhá k přelévání konfliktů, které v jejich počáteční fázi byly omezeny uvnitř státních hranic¹⁴. Tímto způsobem poukazuje na význam regionalismu a navíc dokazuje

¹³ Buzan, Barry (1991). *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 192

¹⁴ Ayoob, Mohammed (1986). *Regional Security in the Third World*. Croom Helm: London, s. 16

potenciál konfliktu přelévat. Barry Buzan považuje bezpečnostní komplex za něco empiricky prokazatelného na základě mnohokrát zmiňované bezpečnostní vzájemné závislosti.

Lake a Morgan definují regionální bezpečnostní komplex „jako množinu států neustále ovlivněných jednou či více bezpečnostními externalitami, které mají kořeny v zřetelném geografickém prostoru“¹⁵. Externality můžeme také chápat jako přelévající se efekt (tzv. spillover effect). Externality lze dělit na náklady (costs) a přínosy (benefits) a jako takové nepřipadnou pouze aktérovi, který je tvoří¹⁶. Pokud se zaměříme pouze na jejich druhý význam, je patrné, že přelévající se přínosy lze přirovnat k transakcionalismu Karla Deutsche, který v transakcích viděl jejich pozitivní efekt, který napomáhá vytvoření bezpečnostního společenství¹⁷. Ač jsou tedy tvořeny jedním aktérem jejich dopad, ať již pozitivní či negativní, pocítí jiný aktér. Do jisté míry lze tento koncept přirovnat k Buzanovo bezpečnostní závislosti, ale zde jde o prohloubení a specifikaci konceptu, jelikož Lake rozděluje externality na bezpečnostní (security) a ne-bezpečnostní (nonsecurity), které lze dělit na ekonomické, enviromentální, informace a národní hodnoty. Jak jsou tyto ne-bezpečnostní externality děleny, není až tak důležité, větší význam má jejich samotné zakotvení. Ve své podstatě právě na jejich základě může dojít k tomu, co Lake nazývá bezpečnostními externalitami a Buzan bezpečnostní vzájemnou závislostí. Tento fakt nás rovněž vrací k tvrzení o přeshraničním pohybu osob, který napomáhá k přelévání konfliktu. Migrace je typickým příkladem přelévajícího se efektu, který přeroste-li do bezpečnostní dimenze, vytvoří či posílí vzájemnou bezpečnostní závislost.

V této práci bude na bezpečnostní komplex pohlíženo jako na množinu států, jenž jsou propojeny bezpečnostně na základě konfliktů, nachází se tedy v konfliktní fázi. Ovšem je třeba podotknout, že bezpečnostní komplex může být rovněž základem integrace. Je zjevné, že v případě enormní náchylnosti konfliktů uvnitř komplexu přelévat se, lze za nejracionálnější jednání aktérů považovat to, které povede k eliminaci či úplnému odstranění konfliktů v jeho středu. Z negativního efektu bezpečnostního komplexu lze tedy časem vytvořit efekt pozitivní. Vraťme se teď již zpět k bezpečnostnímu komplexu Velkých afrických jezer, kde se v současnosti projevují negativa vzájemné provázanosti.

Než se posuneme k samotnému vymezení komplexu dle předkládané metody, bude na místě představit delimitace bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer několika na

¹⁵ Lake, David A. and Morgan, Patrick M. (1997). *Regional Orders: Building Security in a new World*. The Pennsylvania State University Press, s. 12

¹⁶ Lake, David A. and Morgan, Patrick M. (1997). *Regional Orders: Building Security in a new World*. The Pennsylvania State University Press, s. 49

¹⁷ Z devíti klíčových podmínek pro vznik bezpečnostního společenství, které předkládá Deutsch v knize *Political Community and the North Atlantic Area*, se velká část z nich nějakým způsobem dotýká transakcí.

sobě nezávislých autorů. Vůči jednomu z nich se na následujících řádkách zkusíme vymezit. Častým problémem řady prací je, že bezpečnostní propojenost definují pouze na základě konfliktní zkušenosti a dále jí neproblematizují. Tato zkušenost pak má velmi subjektivní podbarvení a je důvodem častých rozdílů ve vymezení komplexů. Jak je vidět na množství prací týkající se oblasti Velkých afrických jezer, existuje shoda v tom, že do bezpečnostního komplexu řadíme, zůstaneme-li na státní úrovni, Rwandu, Burundi a Demokratickou republiku Kongo a Ugandu¹⁸. Ač velmi často chybí v pracích jakékoliv zdůvodnění toho, proč jde právě o tyto. Bjørn Møller však do bezpečného komplexu Velkých afrických jezer řadí i Kongo (Brazzaville), s čímž z následujícího důvodu nemůžeme souhlasit. Ve své práci věnované roli Evropy v krizi u Velkých afrických jezer přitom poukazuje na důležitý faktor, kterým je existence možnosti překryvu jednotlivých komplexů, tedy že stát může být součástí více než jednoho bezpečnostního komplexu¹⁹. Demokratická republika Kongo je velmi rozlehlou zemí a v současné době náleží do několika bezpečnostních komplexů. Důvodem je provázanost hraničních oblastí země spíše se zeměmi sousedícími s nimi, než s centrem Demokratické republiky Kongo. Jenž má kořeny v necitlivém přístupu evropských mocností k delimitaci hranic na konci 19. století a v nedostatečné či kolabující dopravní síti. Tak například Kivu na východě země má užší kontakty s Rwandou, Burundi a Ugandou než s většinou Konga/Zairu²⁰. Bezpečnost obou konžských republik je skutečně provázaná, ale mnohem více směrem k bezpečnostnímu komplexu, jehož jádro lze nalézt v oblastech bohatých na ropu v deltě řeky Kongo. Přítomnost rwandských jednotek na území Konga (Brazzaville) během první války v Kongu (Kinshasa) je v tomto směru irelevantní.

Tímto ne příliš opatrným způsobem delimitace bychom mohli dosáhnout efektu sněhové koule, kdybychom postupně zahrnovali další státy na základě bezpečnostní provázanosti s jedním ze států komplexu, čímž bychom degradovali analytické možnosti této analytické roviny.

V této práci budeme do bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer zařadit pouze čtyři státy: Rwandu, Burundi, Demokratickou republiku Kongo a Ugandu²¹.

Proč je bezpečnostní komplex vymezen právě tímto způsobem, bude snad zjevné na konci následující kapitoly. Právě ta by měla být věnována utváření se komplexu. Nepůjde

¹⁸ Tyto státy udává jako součást komplexu: Møller (2001), de Lorenzo (2007) či Norton a Mills (2002)

¹⁹ Møller, Bjørn. Europe and the Crisis in the Great Lakes Region. Paper for the conference of the African Peace Research and Education Association (AFPREA), 2001, s. 3

²⁰ Reno, William (1997). Sovereignty and Personal Rule in Zaire. African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

²¹ Stejně například činní Khadiagala(2006) či Uurtimo a Väyrynen (2000), ale ve své podstatě jde o nejčastější delimitaci komplexu.

však pouze o historický exkurz, jelikož bude mít dva důležité přesahy, v první řadě se zde pokusíme zachytit hlavní síly, které provázaly bezpečnost uvnitř komplexu, a za druhé nám tato část usnadní cestu k pochopení některých klíčových příčin konfliktů uvnitř komplexu, jimiž se budeme zabývat v dalších úsecích práce.

2. Geneze bezpečnostní vzájemné závislosti uvnitř komplexu Velkých afrických jezer

Abychom plně pochopili realitu uvnitř námi zkoumaného regionu, nebude na škodu alespoň v krátkosti zmínit to, co je často nazýváno koloniálním dědictvím. Již na samém počátku evropského osídlování africké „terra nullius“ byl koloniálními mocnostmi předurčen budoucí transhraniční transakční potenciál.

Rozdělení Afriky mezi tehdejší evropské mocnosti, ať již staré či ty teprve se rodící, je spjat s nechvalně známou Berlínskou konferencí z přelomu let 1884-1885, šlo však o dlouhodobější proces, který začal již před prvním zasedáním v hlavním městě Německa a za jehož závěrečnou kapitolu se dá považovat Fašodský incident. Tento fakt ovšem pochopitelně nemění nic na tom snad nejdůležitějším, že evropské státy během procesu delimitace hranic zcela opomíjely existenci jakýchkoliv sociálních struktur. Výsledkem se tak staly koloniální státy, jejichž hranice nekorespondovaly se soudobou sociální realitou. Naomi Chazan tvrdí, že došlo k přerušení dlouholetých interakčních toků a vazeb mezi etniky, z čehož vyplynula následná sociální neuspořádanost²². Zde je zjevný budoucí potenciál bezpečnostních externalit. Tradiční interakce byly narušeny hraničními liniemi, avšak do té míry, do které to bylo možné, byly dále udržovány. Docházelo a stále tak často dochází k většímu přenosu transakcí ve směru periferie státu A-periferie státu B, nežli směrem centrum státu A-periferie státu A. Tento faktor, ač má v oblasti subsaharské Afriky podstatný význam, nehrál klíčovou úlohu při propojování bezpečností uvnitř komplexu Velkých afrických jezer. Důvodem je poměrně přirozená hranice německé Středoafričské kolonie v dnešní Rwandě a Burundi vytyčená koncem 19. století, která kopírovala hlavní transakční toky. Jako lichý tak vidím názor Bjørna Møllera, který kritizuje hraniční vymezení Rwandy a Burundi, kdy argumentuje tím, že jde o tak malé a hustě osídlené oblasti, že nemohou být životaschopné ekonomicky či jako politické entity²³. K tomu lze pochopitelně přičíst odlišnou demografickou realitu koncem 19. století a o sto let déle, která nešla předvídat.

²² Chazan, Naomi (1988). *Politics and Society in Contemporary Africa*. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 25

²³ Møller, Bjørn (2001). *Europe and the Crisis in the Great Lakes Region*. Paper for the conference of the African Peace Research and Education Association (AFPREA), s. 6

2. 1 Zárodek křivdy a slabosti jako určující determinanty dalšího vývoje

Větší dopad na situaci uvnitř regionu měla forma koloniální správy a proces dekolonizace. Koloniální mocnosti, zejména počátkem svého afrického dobrodružství, užívaly velice represivní postupy vůči domorodému obyvatelstvu, kdy jediným jejich cílem byla efektivní exploatace. Ve své podstatě se však forma koloniální správy či její represivita žádným výrazným způsobem nepromítla, až do příchodu dekolonizace, do budoucích regionálních vztahů v oblasti Velkých jezer, s jednou, avšak důležitou výjimkou. Za tu lze považovat přístup německých a následně belgických kolonizátorů k otázce etnicity v dnešní Rwandě a Burundi. Oba evropské státy upřednostňovaly na administrativních postech minoritní etnikum Tutsi, na základě různých pseudovědních teorií na čele s tzv. Hamitskou hypotézou. Ve Rwandě roku 1959 byli 43 ze 45 náčelníků a 549 z jejich 559 zástupců Tutsiové²⁴. Etnicita se tak v průběhu kolonialismu stále více prolínala se sociálně-třídním rozdělením obyvatelstva. Bell-Fialkoff hovoří přímo o etnosociálním dělení populace²⁵. Je ovšem pravdou, že šlo o skutečnost, kterou koloniální správa pouze umocnila, jelikož vládnoucí dynastie v obou královstvích patřily již před příchodem Evropanů k etniku Tutsi. Trochu přehnaná se tak mohou zdát slova Ternona, který píše: „Histogramové, kteří uměle vytvořili minulost Rwandy a Burundi, aby do ní mohli promítnout své rasistické vidiny, nesou tíživou odpovědnost za genezi bratrovražedných bojů, které rozložily společnost těchto dvou zemí“²⁶. René Lemarchand je opačného názoru. Tvrdí, že nikde v historických záznamech nejsou důkazy o tom, že identita Tutsi-Hutu byla vytvořena kolonizátory či že odsun Belgičanů uvolnil dlouho skryté nepřátelství²⁷. Snad na pomezí obou tvrzení se nachází postoj, s kterým se můžeme nejnázne ztotožnit. Svalovat veškerou vinu na německou, respektive belgickou správu, za to že vybudovala nerovnost mezi etniky, která s jejich odchodem vedla ke spirále masakrů nemající v novodobých dějinách obdoby, znamená opomíjet předkoloniální realitu obou království. Zapomenout na narušení křehké sociální struktury obou království, na rozšiřování pseudovědních názorů, které se postupně staly součástí historie či na zavádění průkazů totožnosti s kolonkou etnické příslušnosti, znamená opominout proces umocňování etnického antagonismu. Umocňování se týkalo mnoha aspektů, klasickým příkladem však může být využívání moci Tutsijů, aby získali výhody,

²⁴ Ternon, Yves (1997). Genocidy XX. Století: Zločinný stát. Themis: Praha, s. 274

²⁵ Bell-Fialkoff, Andrew (2003). Etnické čistky. Práh: Praha, s. 196

²⁶ Ternon, Yves (1997). Genocidy XX. Století: Zločinný stát. Themis: Praha, s. 271

²⁷ Lemarchand, René. Burundi at a Crossroads. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 44

například tím, že zabírali hutuský majetek, čímž docházelo k zvyšující se frustraci vykořisťovaných²⁸ a zejména uzavírání tradiční předkoloniální třídní a de facto etnické mobility, na základě sňatků²⁹. Co má tato etnická animozita společného s formováním se bezpečnostního komplexu, to bude jasnější přiblížíme-li si proces dekolonizace.

Zanejvětší chybu kolonialismu jsme v předešlém výzkumu, ve vztahu k pozdějším ozbrojeným konfliktům, označili nezvládnutou dekolonizací, přičemž její nezvládnutí se týkalo zejména belgických a portugalských kolonií. Co si pod pojmem nezvládnutá dekolonizace představit a odkud pramení rozdíl mezi britskou a francouzskou politikou směrem k osamocujícím se koloniím a belgickou a portugalskou? Pojítkem obou otázek je dekolonizační očekávání. Belgie, stejně jako Portugalsko, si do poslední chvíle nepřipouštěla možnost, že bude muset své kolonie, respektive kolonii a svěřenecké území, opustit. Na jeden z hlavních důvodů tohoto dekolonizačního „neočekávání“ upozorňuje John Hargaevas, když tvrdí, že do pozdních padesátých let byla jen Francie a Velká Británie skutečně připravena zlikvidovat či nahradit svou koloniální vládu v Africe, naproti tomu Belgie, postrádaje velmocenský potenciál, se těšila menšímu mezinárodnímu tlaku na urychlení politických reforem v Kongu a ve svěřenecké Ruanda-Urundi³⁰. Druhým důvodem může být dekolonizační zkušenost Francie a Británie z jiných částí světa. Na špatně provedenou dekolonizaci směrem ke Kongu upozorňuje rovněž Vladimír Nálevka, který píše: „Skutečně katastrofálně dopadla dekolonizace v Belgickém Kongu, jehož paternalistický režim neposkytoval žádný prostor pro zastupitelské instituce ani pro přípravu k vládnutí, dokud jím v lednu 1959 neotřásl rozsáhlé bouře v Léopoldvillu. S vědomím, že se všude kolem hroutí říše a že by domácí veřejné mínění ozbrojenou represí nestrpělo, Belgičané narychlo uspořádali volby“³¹. To, co bylo v některých oblastech západní Afriky doprovázeno patnáctiletou zkušeností, bylo v případě dekolonizace v belgickém Kongu vtěsnáno do osmnácti měsíců³². Na stejnou nepřipravenost upozorňuje rovněž John Iliffe³³. Důkazem o nezvládnuté dekolonizaci v podání Belgie a Portugalska jsou ozbrojené konflikty v jejich bývalých koloniích, které vypukly s odchodem těchto států z Afriky. Ponechme nyní stranou bývalé portugalské kolonie a vraťme se k těm belgickým, jelikož právě ty nás zajímají při

²⁸ Ciment, James. Rwanda: Civil War and Genocide Since 1991. In: Ciment, James and Hill Kenneth (1999). Encyclopedia of Conflicts Since World War 2.. Deaborn: London, s. 1126

²⁹ Skutsch, Karl. Burundi: Ethnic Strife Since 1962. In: Ciment, James and Hill Kenneth (1999). Encyclopedia of Conflicts Since World War 2.. Deaborn: London, s. 341

³⁰ Hargaevas, John D. (1988). Decolonization in Africa Longman: London, s. 175

³¹ Nálevka, Vladimír (2004). Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce. Trilon: Praha, s. 146

³² Hargaevas, John D. (1988). Decolonization in Africa Longman: London, s. 178-179

³³ Iliffe, John (2001). Afrika a Afričané. Vyšehrad: Praha, s. 298-299

studiu bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer. Až doposud jsme se pohybovali historií, nenacházejíce nějakých patrných důkazů o vzájemné bezpečnostní závislosti. Proces dekolonizace však zasel zrno slabosti a podpořil v růstu již existující křivdu, dvě determinanty, které se staly základním stavebním kamenem tohoto typu interdependece.

Začněme pojmem státní slabosti. V situaci, kdy dekolonizace probíhala výše zmíněným způsobem, není náhodou, že po odchodu Belgičanů z Konga došlo k události, kterou svět zná pod označením Konžská krize. Průběh krize nemusíme zkoumat, jelikož naši snahou je poukázat na ten fenomén, jehož důkazem je její samotná existence. Klára Weger ve své stati v knize *Slabé státy: Selhání, rozpad a obnovení státnosti*, věnované DRK, žádným způsobem nedefinuje situaci v zemi mezi lety 1960-1965, pouze tvrdí, že toto období „je charakterizováno různými nepokoji“³⁴. William Zartman však poukazuje na velmi zajímavý fakt, že Kongo začalo svou nezávislou éru jako zhroucený stát (collapse state)³⁵. Právě to je fenomén na nějž zde chceme upozornit. Často přehlížený fakt, který je však velmi důležitý nejen ve vztahu k bezpečnosti uvnitř Konga, ale rovněž jde o jeden ze základních příspěvků budoucí vzájemné bezpečnostní závislosti. Nebudu zde bližším způsobem rozebírat problematiku slabých, selhavších a rozpadlých států, jelikož formám státní slabosti hodlám věnovat zvláštní kapitoly při analýze příčin konfliktů uvnitř komplexu. Přesto je zapotřebí poukázat na fakt, kterým je rodící se potenciál vzájemné bezpečnostní závislosti, který doprovází státní slabost. Opusťme teď Kongo na počátku jeho samostatnosti, abychom se k němu v závěru této kapitoly vrátili.

2. 2 Výbuch nenávisti

Přesuňme se zpět do obou malých horských království na úplný konec padesátých let. Ve Rwandě se s pomocí koloniální metropole stranám PARMEHUTU a APROSOMA podařilo na přelomu let 1959-1960 zlomit mocenský monopol etnika Tutsi, což způsobilo exodus části dosud vládnoucího etnika ze země³⁶. Tato vlna emigrantů byla prvním důkazem o síle uprchlických vln. Zvýšená politická aktivita následně ještě vyostřila etnický

³⁴ Weger, Klára. Koncept failed state jako ospravedlnění nové formy intervencionalismu?: Případová studie Demokratické republiky Kongo v letech 1997-2005. In: Waisová Šárka a kol. (2007). *Slabé státy: Selhání, rozpad a obnovení státnosti*. Aleš Čeněk s.r.o.: Plzeň, s. 241

³⁵ Zartman, William I. (1995). *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. Rienner: Boulder, s. 2

³⁶ Nálevka, Vladimír (2004). *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Trilon: Praha, s. 151-152

antagonismus, zejména v království Ruanda³⁷. René Lemarchand definuje tři kritické body historie Burundi od nezávislosti, jde o události let 1972, 1993, jako první událost však zmiňuje dopad rwandské revoluce (1959-1961), na upevnění etnického nepřátelství v zemi³⁸. Rwandská revoluce je důkazem o tom, jak blízko k sobě mají události ve dvou státech, spojuje-li je něco. Tím něčím je zde myšlena etnicita. S vlnou příslušníků etnika Tutsi směřujících z Rwandy do sousední Burundi, se přes hranice dostávají také informace, někdy ještě přibarvené, o událostech doprovázejících revoluci, čímž dochází pochopitelně k radikalizaci na území Burundi. Není právě rwandská revoluce již důkazem vzájemné bezpečnostní provázanosti? Lze bez obav tvrdit, že ano, ovšem zatím pouze mezi oběma královstvími.

Roku 1961 definitivně skončila rwandská revoluce svržením monarchie a nastolením republiky, čemuž značným způsobem napomohla belgická zaneprázdněnost v Kongu. V následujících volbách zvítězila strana PARMEHUTU (Parti du Mouvement del'Emancipation), která je u moci i při vyhlášení nezávislosti následujícího roku. Rwanda od roku 1959, od prvního tutsijského exodu, žije pod hrozbou zvenčí³⁹. Což pochopitelně nadále ovlivňuje vztahy mezi oběma etniky. Obavy nové rwandské vlády se potvrdí roku 1963, kdy příslušníci etnika Tutsi provádějí invazi na území Rwandy. Ta je však odražena a následná krvavá odvěta vede k dalšímu exodu Tutsijů. Mezi lety 1959-1964 opustilo zemi asi 336 000 „oficiálních“ uprchlíků: 22 000 směřovalo do Konga, 78 000 do Ugandy, 36 000 do Tanzanie a 200 000 do Burundi⁴⁰. V Ugandě pak někteří z této vlny uprchlíků zakládají roku 1980 RANU, jenž se roku 1987 přejmenuje na RPF (Rwandan Patriotic Front), a která bude hrát velmi podstatnou roli v pozdějších událostech. Události roku 1963 také zhoršily vztahy mezi oběma sousedními státy.

V Burundi, na rozdíl od Rwandy, vládlo od vyhlášení nezávislosti etnikum Tutsi a přinejmenším šedesátá léta zde byla klidnější, nepočítaje pokus o puč roku 1965. Přesto byla mezi oběma hlavními etniky zvýšena revolucí ve Rwandě polarizace, jedni v ní viděli příležitost druhí nebezpečí⁴¹. S rokem 1972 se klidnější běh událostí zastavuje. Velmi důležitou událostí, nejen pro Burundi, se stala genocida, ke které došlo právě v tomto roce. Povstání Hutů v jižních provinciích, které bylo doprovázeno vražděním Tutsijů, zvedlo

³⁷ Hargaevas, John D. (1988). *Decolonization in Africa* Longman: London, s. 182

³⁸ Lemarchand, René. *Burundi at a Crossroads*. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). *Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region*. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 43

³⁹ Bell-Fialkoff, Andrew (2003). *Etnické čistky*. Praha: Praha, s. 199

⁴⁰ Ciment, James. *Rwanda: Civil War and Genocide Since 1991*. In: Ciment, James and Hill Kenneth (1999). *Encyclopedia of Conflicts Since World War 2..* Deaborn: London, s. 1129

⁴¹ Skutsch, Karl. *Burundi: Ethnic Strife Since 1962*. In: Ciment, James and Hill Kenneth (1999). *Encyclopedia of Conflicts Since World War 2..* Deaborn: London, s. 342

nebývale silnou vlnu represe. Jak píše Lemarchand šlo o odvetnou genocidu (retributive genocide), na které se podíleli i Tutsiové, kteří do Burundi přišli v 60. letech a která vedla k tomu, že téměř každý vzdělaný Hutu byl buďto mrtví nebo v exilu⁴². O tom, že šlo o genocidu, není pochyby, nenabyla však totální podoby jako o dvaadvacet let později ve Rwandě. Scherrer píše o částečné genocidě (partial genocide)⁴³. Důvod je ten, že vyvražďování bylo zaměřené, na již zmíněnou skupinu obyvatelstva. Výsledek byl snad uspokojivý pro vládnoucí elity, když došlo k odstranění možné opozice na dlouhou dobu dopředu. To je výsledek, kterého bylo dosaženo na domácí scéně. S vlnou uprchlíků však došlo k vytvoření opozice v zahraničí. Následujícího roku vzniká v Tanzánii PALIPEHUTU (Parti pour la Libération du Peuple Hutu), která dále šířila ideologii zaměřenou proti etniku Tutsi. Časem se vyvinulo i vojenské křídlo organizace tzv. PALIPEHUTU-FNL. Výsledkem tak byl nárůst hutuského radikalismu. V Burundi tedy opět zavládlo ticho, ticho před další bouří, která s největší pravděpodobností musela přijít.

Zůstaňme ještě ve Rwandě a Burundi, jen se přenesme na počátek 90. let, do období, které bude určující pro další vývoj regionu. Během 80. let docházelo k poklesu cen kávy a cínu na světových trzích, což se promítlo zároveň do politické nestability uvnitř Rwandy, jelikož šlo o hlavní exportní suroviny země⁴⁴. Tato nestabilita dosáhla kritického bodu počátkem 90. let. Naskytla se tak příležitost pro RPF, která čekala za hranicemi země na jakémkoliv oslabení svého protivníka. V říjnu dochází k invazi, která je však odrazena a následují represe proti tutsijské populaci. Na vlády Rwandy a Burundi je však stále více tlačeno ze strany domácí populace i mezinárodního společenství. Reakcí je slib zavedení systému více stran prezidenta Rwandy z roku 1991, otevření dialogu mezi vládou v Kigali a RPF, na jehož konci jsou v srpnu roku 1993 podepsány arušské dohody a první svobodné volby v Burundi roku 1993. Na první pohled by se mohlo zdát, že jde o pozitivní vývoj, výsledek tohoto procesu byl však katastrofální.

Na základě voleb se stal roku 1993 prezidentem Burundi poprvé v historii Hutu Melchior Ndadaye. O několik měsíců později byl tento první demokraticky zvolený prezident země zavražděn. Hlavním důvodem byla zřejmě snaha o restrukturalizaci armády, která do té doby byla pevně v rukou minoritního etnika. Vražda prezidenta zažehla hutuskou nenávist, která byla živena od roku 1972 a roku 1993 si vyžádala bezpočet životů. Následovaly etnické

⁴² Lemarchand, René. Burundi at a Crossroads. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 45

⁴³ Scherrer, Christian P. (1999). Genocide and Genocide Prevention: General Outlines Exemplified with Cataclysm in Rwanda. COPRI: Working Papers, 14, s. 9

⁴⁴ Ciment, James. Rwanda: Civil War and Genocide Since 1991. In: Ciment, James and Hill Kenneth (1999). Encyclopedia of Conflicts Since World War 2.. Deaborn: London, s. 1130

čistky. Na které reagovala tutsijská armáda stejným způsobem. Během několika týdnů bylo zavražděno zhruba 50 000 obyvatel, kolem 60% z řad Tutsi a 40% z řad Hutu⁴⁵. Jako následek toho uprchlo zhruba 350 000 Hutuů do Rwandy a přibližně stejný počet do Zairu a Tanzanie, což dalo vzniknout celé řadě nových aktérů, díky nimž je od této doby regionální dimenze nedělitelnou součástí burundské domácí politiky⁴⁶.

Události v Burundi ještě dále radikalizovaly, společně s podepsáním dohod z Arushy, situaci uvnitř Rwandy. Vyvrcholením celého procesu etnické radikalizace byla genocida ve Rwandě, která byla rozpoutána 6. dubna 1994. K širšímu pohledu na její příčiny se dostaneme v dalším textu, nyní je pro nás důležitější to, že k radikalizaci, která stála na jejím počátku, přispěly transhraniční vlivy, externality, v podobě vlny uprchlíků, kteří s sebou přenášeli rovněž radikální ideje a informace a na základě strachu ze strany RPF, které poskytla útočiště Uganda.

Dobytí Kigali jednotkami RPF zvedlo obrovskou vlnu uprchlíků, z nichž největší část směřovala do Zairu, respektive provincií Jižní a Severní Kivu, kde se jejich počet odhadoval na 1,2 milionu⁴⁷. S uprchlíky se do provincií Jižní a Severní Kivu dostali i tzv. Interhamwe a ex-FAR⁴⁸, hlavní strůjci genocidy, což nejen, že neuniklo nové rwandské vládě, ale útoky, které tito ozbrojenci podnikaly destabilizovalo oba regiony.

S ukončením války ve Rwandě a s největším novodobým exodem se tak bojiště mezi oběma etniky přesouvá do Zairu. Proč právě tam a proč se Zair stal součástí bezpečnostního komplexu si povíme nyní.

2. 3 Kongo součástí komplexu

Jak bylo zmíněno výše, Demokratická republika Kongo začala svou nezávislost jako zhroucený stát, k čemuž nemalou mírou přispěl způsob belgické dekolonizace. Po pěti letech neustálých bojů na více frontách se začíná situace v zemi roku 1965, po převratu vedeném Desirém Mobutuem, stabilizovat. Tento muž, který bude zemi neomezeně vládnout do roku

⁴⁵ Ciment, James. Rwanda: Civil War and Genocide Since 1991. In: Ciment, James and Hill Kenneth (1999). Encyclopedia of Conflicts Since World War 2.. Deaborn: London, s. 1134

⁴⁶ Lemarchand, René. Burundi at a Crossroads. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 47

⁴⁷ Rafti, Marina (2004). The Rwandan Political Opposition in Exile: A Valid Interlocutor vis-à-vis Kigali?. Institute of Development Policy and Management. University of Antwerp, s. 7: <http://www.ua.ac.be/objs/00153471.pdf>

⁴⁸ René Lemarchand tvrdí, že se jejich počet mohl pohybovat kolem 7% z počtu uprchlíků. In: Lemarchand, René (1997). Patterns of State Collapse and Reconstruction in Central Africa. African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

1997, který ji přejmenuje na Zair a sebe sám na Mobutu Sese Seka, měl však v kapse jeden trumf, kterým byla politika studené války. Období jeho vlády se vyznačuje jedním důležitým faktorem, závislostí na podpoře ze západního bloku, která de facto určovala sílu režimu. Šlo nejen o finanční pomoc, ale také o vojenskou podporu (příkladem může být přítomnost francouzských jednotek v provincii Shaba koncem 70. let). Vojenská a politická podpora ochránila režim před několika ozbrojenými vzpourami, které se jej pokusily svrhnout⁴⁹. Toto období se celkově vyznačovalo menším počtem ozbrojených konfliktů⁵⁰, avšak velkou měrou represí. Posun Konga, posléze Zairu, na ose slabý-selhavší-rozpadlý stát do její levé poloviny, byl tak vyvolán zvenčí. Nemůžeme se pak divit, že s koncem studené války se Mobutuův režim nachází v naprosto odlišné situaci.

Nevlídná situace v Zairu byla ještě umocněna úpadkem exportu minerálů po roce 1986, ve stejném roce ještě Mobutuův režim přijímá zhruba 448 miliónů, z celkových oficiálních příjmů v hodnotě 1,7 miliardy USD, za svůj věrný protikomunistický postoj⁵¹. Konec studené války však neznamena jen odliv těchto dodatečných zisků, ale rovněž novou západní politiku směrem k režimu, která na něj tlačí, aby se demokratizoval. Paradoxem dle Claphama je, že ty státy, které přijímaly nejvíce podpory během bipolární konfrontace, po jejím skončení nejvíce zeslábly nebo byly téměř zničeny⁵². Tyto finance směřující z jednoho z bloků byly investovány do udržení se u moci, potlačení opozice či jako prostředek sebeobohacování. S jejich odlivem je zjevné, že těmto režimům nastanou problémy. Velmi podstatné je však to, že tyto státy ztrácí vojenskou podporu, která byla mnohdy klíčová. Postupný pád režimu Mobutu Sese Seka tak nelze vidět jen v jeho politice, která byla založena na klientelismu, vysokém podílu černé ekonomiky a na soukromém ovládnutí hospodářství, ale spíše jako návrat k stavu z počátku nezávislé existence země. Ačkoliv zřejmě správná politika během studené války mohla zřejmě zabránit budoucímu úpadku státu v Zairu, skrze rozvoj a diverzifikaci hospodářství. Avšak nestalo se tak a v 90. letech, se Zair posouvá stále více k pravému konci osy slabý-selhavší-zhroucený stát. K procesu slábnutí státu navíc velkou měrou přispěl ještě jeden faktor, kterým byl ekonomický vývoj. Hospodářský pokles přinutil africké vlády v 80. letech stále více své omezené zdroje soustředit na omezené cíle, čímž nebyly nezbytně oslabovány přímo, avšak samo zúžení

⁴⁹ Baregu, Mwesiga. Congo in the Great Lakes Conflict. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 60

⁵⁰ Uppsala Conflict Database (http://www.pcr.uu.se/gpdata/gpcountry.php?id=38®ionSelect=2-Southern_Africa#)

⁵¹ Reno, William (1997). Sovereignty and Personal Rule in Zaire. African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

⁵² Clapham, Christopher (1996). Africa and the International System. Cambridge University Press: Cambridge, s. 155-156

působnosti je oslabovalo nepřímo, následné snížení ochranné role pak vedlo k snížení legitimacy a posilovalo skupiny přebírající výkon dřívějších funkcí státu⁵³. Přesuňme se nyní do roku 1994, který byl klíčový pro celý komplex, z pohledu Zairu.

Situaci v Zairu roku 1994 velkou měrou ovlivnil již vícekrát zmíněná genocida ve Rwandě a následný exodus Hutuů. Vliv této determinanty na bezpečnost v zemi byl však do velké míry umocněn politikou zairského diktátora. S občanskou válkou ve Rwandě Mobutu získal příležitost ukázat se před potencionálními dárci. Poskytl základnu francouzským jednotkám, což mu pomohlo znovu se začlenit do globální diplomacie⁵⁴. Dalším navenek důležitým krokem bylo přijetí uprchlíků. To sice do určité míry ještě posílilo důvěryhodnost režimu v zahraničí, avšak tento manévr se stal začátkem konce režimu. Mobutu tak využil hutuské uprchlíky ve svém boji o sebezáchovu⁵⁵. Podpora Hutuů, mezi nimiž byla celá řada přímých pachatelů genocidy, zhoršila vztahy s novou rwandskou vládou, ale rovněž s Banyamulenge. Zajímavé je, že ještě roku 1993 byl vztah mezi Hutui a Tutsiji na východě země celkem poklidný. Důkazem může být ozbrojený konflikt v Kivu roku 1993. Zde proti sobě stáli Banyarwanda (což jsou Hutu i Tutsi obývající obě provincie Kivu) proti tzv. „domorodým“ Zaiřanům⁵⁶. S událostmi v Burundi a Rwandě během let 1993 a 1994 se tedy přelil etnický konflikt i do provincií Kivu. Což nadále štěpilo společnost a zvyšoval nebezpečí pro Tutsije, žijící na východě Zairu. Od konce roku 1994 začali radikální FAR za pomoci FDD a částí rwandské armády útočit přes hranice do Rwandy stejně jako vraždit členy tutsijských komunit Masisi v Severním Kivu a Banyamulenge v Jižním Kivu⁵⁷. Není divu, že Banyamulenge stojí u zrodu protimobutovské koalice. Za nimi stojí ze zjevných důvodů Rwanda, navíc se k této koalici přidává Laurent Kabila a postupně další oponenti režimu, včetně Ugandy. Na počátku však byla neschopnost řešit vnitrostátní problémy na východě země vyplývající ze státní slabosti, chcete-li státního selhání. Výsledkem je svržení režimu v květnu 1997. Je tak zjednodušující tvrdit, jak činí Scherrer, že změna v Zairu/DRK byla přímým důsledkem genocidy ve Rwandě⁵⁸. Mnohem blíže skutečnosti se zdá být Turner, když

⁵³ Iliffe, John (2001). *Afrika a Afričané*. Vyšehrad: Praha, s. 318

⁵⁴ Reno, William (1997). *Sovereignty and Personal Rule in Zaire*. *African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises*. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

⁵⁵ Chege, Michael. *Intoduciton to: African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises*. Volume I, Issue 3 (1997): <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

⁵⁶ Lemarchand, René (1997). *Patterns of State Collapse and Reconstruction in Central Africa*. *African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises*. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

⁵⁷ Scherrer, Christian P. *Central Africa: Conflict Impact Assessment and Policy Options*. COPRI: Working Papers 25, 1997, s. 7 a 13

⁵⁸ Scherrer, Christian P. (1997). *Central Africa: Conflict Impact Assessment and Policy Options*. COPRI: Working Papers 25, s. 7

tvrdí, že jako klíčové se tak ukázaly být v případě Konga vazby mezi mezinárodní a vnitřní politikou, zejména podél východních hranic⁵⁹.

Vraťme se ještě jednou ke státní slabosti Zairu, která se prohlubovala během 90. let a se začátkem první války v Kongu roku 1996 vedla k faktickému zhroucení státu, jenž trvalo de facto do konce druhé konžské války. Toto podnebí nezpůsobilo jen vypuknutí téměř anarchického stavu na východě země, ale rovněž poskytlo podmínky pro zapojení se do konfliktu řadě státních aktérů mezi nimi také Ugandě, o které ještě nebyla zmínka, ale jež nás vzhledem ke komplexu zajímá. Uganda je regionálními externalitami ovlivněna od rwandské revoluce v podobě uprchlických vln Tutsiů. S příchodem Museveniho k moci roku 1986, na jehož úspěšnému převratu se podíleli někteří z Tutsi, je tato diaspora podporována. RPA (ozbrojené křídlo RPF) roku 1990 intervenovalo do Rwandy a následně se roku 1994 chopilo moci. Přítomnost RPF v Ugandě představovala pro tuto zemi dvojitou hrozbu: zvyšovala se pravděpodobnost mezistátního konfliktu se Rwandou a RPF představovala i potenciální hrozbu pro domácí režim⁶⁰. Situaci v samotné Ugandě rovněž ovlivňuje rovněž politika Mobutua v Zairu, který své území poskytne jako útočiště celé řadě milicím a následně státní zhroucení stejné země. Mobutu dovolí v 90. letech Alliance for Democratic Forces (ADF) a West Nile Bank Front (WNBF) zřídit si základny na zairském území⁶¹. Jde o politicko-bezpečnostní externalitu, která je hlavním důvodem, ugandského zapojení do koalice proti režimu Mobutu Sese Seka. Státní nedostatečnost Zairu pak zřejmě stála v pozadí intervence roku 1996. Jak píše Lemarchand: „Rwanda a Uganda jsou nyní klíčovými hráči v regionální mocenské rovnováze a pravděpodobně jimi zůstanou i v předvídatelné budoucnosti“⁶².

2. 4 Klíčové determinanty vzájemné bezpečnostní provázanosti

Z předešlého lze tedy vyvodit, že hlavním strůjcem bezpečnostního komplexu oblasti Velkých afrických jezer je konflikt mezi etniky Tutsi a Hutu, respektive migrační vlny, které jej doprovázely. Jde o druh externality, který má enormní erozní sílu v hostitelské populaci. S migrační vlnou se totiž nepřenáší jen přímá bezpečnostní hrozba spojená se změnou sociální

⁵⁹ Turner, Thomas (1997). Kabila Returns, In a Cloud of Uncertainty. African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

⁶⁰ Mills, Kurt and Norton, Richard J. (2002). Refugees and Security in the Great Lakes Region of Africa. Published in Civil Wars Vol. 5: <http://homepage.mac.com/vicfalls/civilwars.html>

⁶¹ Uppsala Conflict Databáze: http://www.pcr.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=160®ionSelect=2-Southern_Africa#

⁶² Lemarchand, René (1997). Patterns of State Collapse and Reconstruction in Central Africa. African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

struktury v cílové oblasti, ale rovněž informace (často zkreslené) a hodnoty. Z těch pak v cílové zemi mohou vzniknout externality bezpečnostní, což je velmi dobře vidět na rozšíření konfliktu obou etnik do provincií Severní a jižní Kivu po událostech v Burundi a Rwandě.

K existenci konfliktu Hutu/Tutsi však významným způsobem přispěla německá a posléze belgická koloniální správa. Belgičané skrze nedostatečnou dekolonizaci rovněž ovlivnili vývoj Konga, který začínal svou existenci jako zhroucený stát. Studená válka pak dovolila přežít režimu Mobutu Sese Seka. Na těchto faktorech je vidět vliv externích aktérů na utváření komplexu.

Politika Mobutu Sese Seka po skončení bipolární konfrontace dále oslabovala fungování státu. Státní nedostatečnost není sama o sobě žádným typem přelévajících se efektů, avšak což je velmi důležité, umocňuje dopad externalit. Tato premisa je velmi dobře patrná na odlišném osudu Zairu/Konga a Tanzanie. Obě země se musely vypořádat s uprchlickými vlnami ze sousedních zemí, přesto Tanzanii dnes nemůžeme řadit do bezpečnostního komplexu, jelikož externality spojující země komplexu s Tanzanií nemají významný bezpečnostní dopad. Zdá se, že Michaela Chege vychází z migračních proudů, vymezuje-li region Velkých jezer zhruba Ugandu, západní Tanzanii, Rwandu, Burundi a severovýchodní část Demokratické republiky Kongo⁶³. Rozdíl je však v tom, že Tanzanie dokázala z centra řešit problémy příhraničních periférií, což se nepodařilo Zairu.

Zair jako selhávající stát však ještě jedním způsobem ovlivnil vznik bezpečnostního komplexu, což je patrné na tzv. první konžské válce. Prohlubující se deficit legitimacy zkorumpovaného režimu šířil opoziční myšlení uvnitř země, v podobě ozbrojeného konfliktu, který z logiky musel přijít se naskytla příležitost intervence pro země, které měly se starým režimem „nevyřízené účty“. Tento moment umocňuje vzájemnou bezpečnostní provázanost mezi Ugandou a zbytkem komplexu. Do této chvíle je Uganda výrazněji bezpečnostně provázaná jen se Rwandou (mluvíme-li o komplexu Velkých afrických jezer). Kongo tedy poskytlo bezpečnou možnost intervenovat.

Z předešlého vyplývá, že geneze vzniku bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer sahá hluboko do historie, nejde o jednorázovou událost, za kterou je někdy chybně považovaná genocida ve Rwandě, ač pochopitelně existují události, které měly na jeho utváření enormní vliv, jako právě v tomto případě. Dnes tedy do bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer řadíme Rwandu, Burundi, Konžskou demokratickou republiku a Ugandu. Tyto čtyři státy budou nadále v centru našeho zájmu. Nyní se tedy můžeme

⁶³ Chege, Michael (1997). Intoduciton to: African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

přesunout k pátrání po kauzálních souvislostech uvnitř bezpečnostního komplexu a k jejich dynamice.

3. Teoretické základy pro analýzu příčin ozbrojených konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu a jejich zdůvodnění

V předešlé části jsme se snažili zdůvodnit rozhodnutí používat pro následující analýzu jako její základní rovinu bezpečnostní komplex a následně tento prostor vymezil za pomoci geneze jeho vzniku. Ještě než se k dostaneme ke konkrétní analýze příčin ozbrojených konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu, považuji za nutné poskytnou rámec dvěma centrálním pojmům této části. Jde o ozbrojený konflikt, kterým se budeme v další části zabývat a o naše pojetí příčin konfliktů, které bude vycházet z konfliktního cyklu.

3. 1 Jaký typ ozbrojeného konfliktu nás bude zajímat?

V této části bude naším úkolem nejen určit konflikty, které nás budou zajímat v další analýze, ale rovněž zdůvodnit to, proč je rozhodující právě tento typ konfliktů a ne jiný. Předně je třeba říci, že nás bude zajímat pouze ozbrojená podoba konfliktu. Konflikt totiž není sám o sobě negativní fenomén, ale nevyhnutelný výsledek konkurenčních zájmů různých skupin a přirozená součást transformačního procesu vedoucího ke změně⁶⁴. Cestu k ozbrojenému konfliktu si popíšeme v další podkapitole. Co se týče ozbrojeného konfliktu, lze jej dále dělit dle intenzity: například databáze konfliktů, kterou sestavuje univerzita v Uppsale, pracuje s dělením na války (více než 1000 přímých obětí bojů ročně) a konflikt nižší intenzity (25-1000 přímých obětí ročně)⁶⁵. Toto dělení však naráží na celou řadu problémů, na jeden velmi podstatný upozorňuje Sambanis. Jde o problém s absolutním prahem obětí občanské války, který nereflektuje relativní míru obětí (per capita), takovým způsobem by totiž bylo mnohem méně pravděpodobné, že opomineme konflikty v malých státech, které produkují menší počet obětí, nicméně jsou velmi důležité pro historii těchto zemí⁶⁶. Dalším je ten fakt, že striktní linie zlomu v jednom čísle je dosti zavádějící, když si vezmeme, že může při zařazení ozbrojeného konfliktu hrát roli několik málo obětí. I z těchto důvodů se v této práci nebudeme striktně držet zaběhnutého rozdělení na války a konflikty

⁶⁴ Uurtimo, Yrjö and Väyrynen, Tarja (eds.) (2000). Peace-building in the Great Lakes Region. Tampere Peace Research Institute: Occasional Papers, No. 79, s. 17

⁶⁵ Uppsala Conflict Database. Definitions:
http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/data_and_publications/definitions_all.htm

⁶⁶ Sambanis, Nicholas (2004). What Is Civil War? Conceptual and empirical Complexities of an Operational Definition. Journal of Conflict Resolution, Vol. 48, No. 6, s. 821

nižší intenzity, ač pochopitelně v našem zájmu budou zejména intenzivnější ozbrojené konflikty, které silněji ovlivňují situaci uvnitř bezpečnostního komplexu.

Dalším typem klasifikace konfliktů je dělení dle aktérů. Databáze COW (Correlates of War) dělí války dle tohoto kritéria na mezistátní, extrastátní (lepší výraz v češtině by mohl být mimostátní, což jsou války mezi státy a nestátními aktéry mimo hranice státu) a vnitrostátní války⁶⁷. Vnitrostátní války jsou pak válkami mezi dvěma či více skupinami uvnitř území státu a dělí se na občanské války (zahrnují vládu a nestátního aktéra) a meziskupinové konflikty (zahrnující dvě či více skupin, přičemž žádný z nich není stát)⁶⁸. V tomto momentu je pro nás nejdůležitější otázka, existuje-li typ válek, chcete-li ozbrojených konfliktů, který nás bude zajímat více než ostatní, či je nezbytné se zabývat všemi? Částečnou odpověď na tuto otázku nám dá pohled ze systémové a zejména z regionální (kontinentální perspektivy).

Mezi lety 1945-1999 bylo zaznamenáno zhruba 3,33 milionu mrtvých v boji v 25 mezistátních válkách, zatímco ve stejnou dobu bylo zhruba 127 občanských válek (alespoň 1 000 obětí), které měly 16,2 milionu přímých obětí⁶⁹. V počtu konfliktů i počtu obětí jde na straně občanských válek o číslo zhruba pětikrát vyšší. Když k tomu přičteme ten fakt, že tyto čísla nezahrnují mezi-skupinové ozbrojené konflikty, je zjevné, jaký z typů konfliktů byl v posledním půl století výraznější. K tomu lze přičíst ještě ten fakt, že nejvíce občanských válek začalo v 90. letech, rovných 31⁷⁰. Toto dělení však nezahrnuje extra-státní války. Podívejme se tedy na některé výsledky výzkumu, který je věnován všem třem typům válek (dle klasifikace COW), které ve své práci prezentují Sarkees, Wayman a Singer⁷¹:

	Mezistátní války	Extrastátní války	Vnitrostátní války
1970-1979	7	3	26
1980-1989	4	0	19
1990-1997	1	0	24

⁶⁷ Correlates of War. Datasets: <http://www.correlatesofwar.org/>

⁶⁸ Sarkees, Meredith Reid; Wayman, Frank Whelon and Singer, J. David (2003). Inter-State, Intra-State and Extra-State Wars: A Comprehensive Look at Their Distribution over Time, 1816-1997. *International Studies Quarterly*, Vol. 47, No. 1, s. 59

⁶⁹ Fearon, James D. and Laitin, David D. (2003). Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 1, s. 75

⁷⁰ Fearon, James D. and Laitin, David D. (2003). Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 1, s. 77

⁷¹ Sarkees, Meredith Reid; Wayman, Frank Whelon and Singer, J. David (2003). Inter-State, Intra-State and Extra-State Wars: A Comprehensive Look at Their Distribution over Time, 1816-1997. *International Studies Quarterly*, Vol. 47, No. 1, s. 61

Jestliže se hodláme věnovat období od konce studené války, z předešlého je dobře patrné, že alespoň do roku 1997 nás nemusejí zajímat války extrastátní a stejně tak mezistátní. Systémový trend poklesu obou typů válek je patrný. Zkusme se na chvíli přenést na nižší regionální (v tomto případě kontinentální) úroveň.

Abychom pochopili distribuci konfliktů v Africe, je nezbytné pohlédnout k období, kdy tento kontinent upouštěly koloniální mocnosti a nové elity přebíraly správu nezávislých států. Tito vůdci roku 1963 založili Organizaci africké jednoty. Ve článku III. Charty OAJ je pak definováno sedm hlavních principů: rovnost všech členů, nevměšování se do vnitřních záležitostí států, respektování svrchovanosti a územní celistvosti jednotlivých států, mírové řešení sporů, sdílené odsouzení všech politických vražd, stejně jako nekalých praktik na území jiného státu, podpora dosažení samostatnosti dosud závislým státům a potvrzení politiky nezúčastněnosti s ohledem na všechny koalice⁷². Pro další vývoj se ukázal klíčový zejména třetí princip respektování svrchovanosti a územní celistvosti států. Důkazem může být ten fakt, že v oblasti subsaharské Afriky, etnicky nejheterogennější části světa, téměř nedocházelo k pokusům o secesi⁷³. Na tuto heterogenitu se dá však dívat z dvou perspektiv. První představuje Vladimír Baar, když tvrdí, že nízký počet separatistických tendencí uvnitř Afriky je dán jazykovou příbuzností značné části kmenů a navíc africkým národům chybí dlouholetá společná historie, která v jiných částech světa vyvolává nacionalistické vášně⁷⁴. Tuto skutečnost může potvrzovat zjištění, které předkládá Kamanu, že secesionistická hnutí (Biafra, jižní Súdán, Katanga) v Africe se nevyznačovala společnými kulturními, jazykovými či historickými tradicemi, kterými by se lišila od majority⁷⁵. Ve své podstatě šlo mnohdy o separaci na základě ekonomických vyhlídek či starých křivd. Jde tedy o pohled, který vychází z toho, že skupiny uvnitř státu sami nemají či mají jen slabý zájem na sebeurčení. Druhý pohled vychází z perspektivy státu, který je deklarován v Chartě OAJ. Princip posvátnosti koloniálních hranic byl tak respektován překvapivě s málo výjimkami, jelikož všechny vlády sdílely společný zájem na teritoriální integritě⁷⁶. Tato věta nás může přenést k pohledu na mezistátní války v Africe.

Jak jsme si již řekli, mezistátní války jsou na ústupu globálně, Afrika se až na několik výjimek tomuto druhu konfliktu však vyhnula zcela. V centru našeho bádání tedy klasická

⁷² OAU Charter: http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/text/OAU_Charter_1963.pdf

⁷³ Do válečné podoby přerostly pouze čtyři pokusy Biafra, Katanga, jižní Súdán a Eritrea, poslední jmenovaná je pak jediným úspěšným a to velkou měrou díky samostatné koloniální minulosti.

⁷⁴ Baar, Vladimír (2002). Národy na prahu 21. století: Emancipace nebo nacionalismus?. Tilia: Šenov, s. 290-91

⁷⁵ Kamanu, Onyeonoro S. (1974). Secession and the Right of Self-Determination: an O.A.U. Dilemma. The Journal of Modern Africa Studies, 12, 3, s. 370

⁷⁶ Ottaway, Marina (1994). Democratization and Ethnic Nationalism: African and Eastern European Experiences. Overseas Development Council: Washington DC, s. 63, 64

mezistátní válka nebude důležitá, jelikož se nevyskytla nikdy v historii mezi státy komplexu a pouze jednou stát komplexu vedl válku se státem za jeho hranicí, jde o válku mezi Tanzánií a Ugandou z let 1978-79. Není cílem této práce snažit se pochopit, proč tomu tak bylo, ovšem krátká odbočka nám může napomoci k pochopení vztahů mezi státy, ale i uvnitř jich samých. Jak tvrdí Herbst, vize, která se objevuje ve velké části literatury mezinárodních vztahů o boji států v nemilosrdném mezinárodním prostředí, má skutečně jen velmi málo společného s Afrikou, jelikož v tomto systému není užití síly mezi jednotkami vážným zájmem⁷⁷. Bohužel tento nepochybný znak je často opomíjen, ač jde o bezesporu zajímavý námět pro výzkum. Zkusme se na tuto otázku pokusit ve zkratce odpovědět tím, že se budeme stejně jako Van Evera, soustředit na preference a vjemy namísto klasického objektivního měření moci⁷⁸. V době, kdy se na africkém kontinentu rodily nezávislé státy, měly často jejich elity problémy s legitimitou uvnitř hranic, navíc byly vojensky a ekonomicky slabé, každá jejich pomyslná expanze by snadno mohla být odvrácena nepříliš početnou intervencí třetí strany, jejich preference se tak přesunuly na vnitrostátní úroveň. Což se v zápětí promítlo v Chartě OAJ.

Je tedy zjevné, že v centru našeho zájmu budou vnitrostátní konflikty, které jsou prokletím kontinentu. Hlavní místo výskytu občanských válek v posledních letech byla subsaharská Afrika, kde bylo během 80. a 90. let 27 ze 40 občanských konfliktů⁷⁹. Existuje celá řada vysvětlení, proč tomu tak je. Ač se budeme konkrétním příčinám konfliktů uvnitř bezpečnostního konfliktu věnovat dále, je zde jedna zajímavá spojitost s celoafričskou politikou. Jde o aplikace principu nevměšování se do vnitřních záležitostí států zakotvený v chartě, který byl vyústěním politiky státního izolacionalismu. Každý africký diktátor se tak mohl spoléhat na podporu vlád ostatních členských států, stejně jako celé organizace a odolat tak tlaku mezinárodního společenství, dožadujícího se demokratizace země⁸⁰. Bylo jedno, jakou politiku vládní elity aplikovaly, jelikož tak činily uvnitř svého území. Není divu, že tyto režimy začaly ztrácet legitimitu. Možná i v reakci na tento fakt byl do Ustavující listiny Africké unie začleněn článek 4 (h), podle něhož má unie právo intervenovat do členského

⁷⁷ Herbst, Jeffrey (2000). *States and Power: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton University Press: Princeton, s. 105

⁷⁸ Lergo, Jeffrey W. and Moravcsik, Andrew (1999). *Is Anybody Still a Realist?*. *International Security*, Vol. 24, No. 2, s. 32-33

⁷⁹ Miguel, Edward; Satyanath, Shanker; Sergenti, Ernest (2003). *Economic Shocks and Civil Conflict: An Instrumental Variables Approach*, April, s. 1: <http://www.globalization-africa.org/papers/19.pdf>

⁸⁰ Møller, Bjørn (2005). *The Pros and Cons of Subsidiarity: The Role of African Regional and Subregional Organisations in Ensuring Peace and Security in Africe*. DIIS Working Paper : http://www.diis.dk/graphics/Publications/WP2005/bmo_the_pros_and_cons_of.pdf

státu na základě rozhodnutí Shromáždění v případě zvlášť závažných okolností, jmenovitě válečné zločiny, genocida, zločiny proti lidskosti⁸¹.

Vnitrostátní konflikty se odehrávají alespoň mezi dvěma skupinami uvnitř státu, to však neznamená, že se na jednu ze stran nemůže přidat další hráč. V takovém případě hovoříme o internacionalizaci vnitrostátního konfliktu. Právě tato dimenze nás vzhledem k bezpečnostnímu komplexu musí zajímat. Skrze historii mocnosti intervenovaly do občanských záležitostí svých sousedů⁸². V této větě, kterou v úvodu své práce použili Raymond a Kegley, je zmíněno slovo mocnosti. Jde o práci, která je psána během studené války a ani období před tím se v tomto bodě neliší. Bipolární konfrontace je extrémním případem intervencionalismu velmocí. Pro hledání důvodů není zapotřebí analýz, oba aktéři pohlíželi na systém jako na jedno hřiště, kde se hraje o jejich vlastní bezpečnost, potažmo existenci. Přesně to samé však lze říci o bezpečnostním komplexu, jen s tím rozdílem, že nejde o globální systém, ale bezpečnostní komplex. Není tedy náhodou, že obě války v Kongu jsou silně ovlivněny intervencemi, udály se totiž v době, kdy již byly položeny základy bezpečnostního komplexu, jak jsme si ukázali v předešlé kapitole a státy si tedy byly vědomy své bezpečnostní provázanosti. To však pochopitelně neznamená, že během intervence nehrály roly i jiné faktory, ale o tom již v konkrétní analýze.

V naší analýze nás tedy budou zajímat významné vnitrostátní ozbrojené konflikty, ať již byly internacionalizované či nikoliv, v období po skončení studené války uvnitř komplexu Velkých afrických jezer. Půjde zejména o konflikty ve Rwandě a Burundi v první polovině 90. let, obě konžské války a v neposlední řadě o doposud nevyřešený ozbrojený konflikt v provinciích Kivu. Nyní můžeme navrhnout základní kauzální nexus ozbrojeného konfliktu našeho typu.

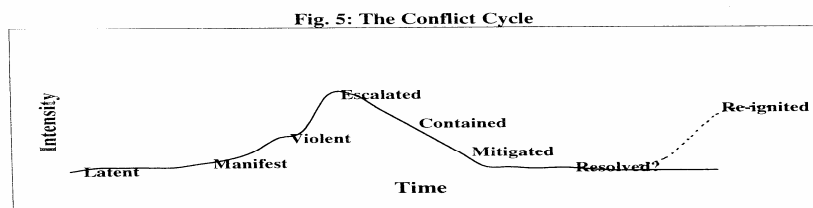
3. 2 Cesta k ozbrojenému konfliktu: základní kauzální nexus

Pojem „příčina“ ozbrojeného konfliktu je dosti široký, proto bude dobré, pokud si příčiny nějakým způsobem rozdělíme, respektive určíme ty hlavní, kterými se budeme zabývat a jejichž přítomnost či nepřítomnost budeme dokazovat. Na pomoc si vezmeme konfliktní cyklus níže, který ve své práci představuje Møller⁸³.

⁸¹The AU Constitutive Act: http://www.africa-union.org/root/au/AboutAU/Constitutive_Act_en.htm

⁸² Raymond, Gregory A. and Kegley, Charles W, Jr. (1987). Long Cycles and Internationalized Civil War. The Journal of Politics, Vol. 49, No. 2, s. 481

⁸³ Møller, Bjørn (2001). Europe and the Crisis in the Great Lakes Region. Paper for the conference of the African Peace Research and Education Association (AFPREA), s. 16

Jelikož hledáme příčiny ozbrojeného konfliktu, bude v centru našeho zájmu latentní a manifestační fáze až k fázi násilné, respektive do zlomového okamžiku, kdy manifestace dosáhne bodu, který se projeví násilným vyústěním, jenž lze označit nálepkou ozbrojený konflikt. Vzhledem k příčinám konfliktů jsou zde důležité tři skupiny proměnných. V latentní fázi konfliktu se tvoří tzv. *root causes*, chcete-li kořenové či základní příčiny, jejichž intenzita či shluk má dopad na populaci či její určitý segment, na základě nálad ve společnosti se aktivují *elity*, které zahájí manifestační fázi (masového vystupování), jejíž cílem je *mobilizace* dostatečného počtu podporovatelů, který by mohl zajistit cíl těchto elit a skupiny s nimi se identifikující, kterým je zisk politické moci či přístup ke zdrojům. Na následujících řádkách zkusím tuto zde navrhovanou dynamiku konfliktu z pohledu jeho příčin přiblížit, jelikož bude v centru našeho dalšího výzkumu.

Začneme u základních příčin, právě těch příčin, ze kterých vyvěrá po určité době každý ozbrojený konflikt. Co všechno do této skupiny můžeme zahrnout, není lehkou otázkou, na kterou by existovala jedna jediná odpověď. Pod odlišnými názvy a v odlišné šíři záběru se však to, co lze označit za kořenové příčiny, objevuje v každé práci, která se týká příčin konfliktů. Tak například Uurtimo a Väyrynen vymezují pro bezpečnostní komplex Velkých afrických jezer tyto kořenové příčiny: 1) koloniální dědictví, neokolonialismus a studená válka, 2) četné následky špatného vládnutí a vedení, 3) četné následky slabé občanské společnosti, 4) nerovná distribuce zdrojů a 5) etno-politická mobilizace⁸⁴.

3. 2. 1 Kořenové příčiny jako základ dalšího zkoumání

Abychom nějakým způsobem ohraničili prostor, ve kterém lze hledat relevantní základní příčiny konfliktů, vypůjčíme si pět sektorů, které definuje Barry Buzan: jde o vojenský, politický, ekonomický, společenský a ekologický⁸⁵, uvnitř nichž se budeme

⁸⁴ Uurtimo, Yrjö and Väyrynen, Tarja (eds.) (2000). *Peace-building in the Great Lakes Region*. Tampere Peace Research Institute: Occasional Papers, No. 79, s. 19

⁸⁵ Buzan, Barry (1991). *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 116-134

pohybovat. Sektorová metoda analýzy spočívá v rozložení celku (v našem případě jde o sumu příčin konfliktu uvnitř komplexu) na části, jenž je v závěru opět sestaven a na jeho základě je následně možné pochopit vzájemné vztahy mezi sektory⁸⁶. My však původních pět sektorů zúžíme na čtyři, kdy vojenský sektor bude pouze jednou z částí politického. Všechny sektory si blíže představíme v další části práce, jelikož každému z nich bude věnována zvláštní kapitola.

Sektory nám tedy vymezují okruhy působnosti, v tomto případě jde o okruhy, které jsou relevantní při studiu bezpečnosti. Neříkají již nic o jejich struktuře. Barry Buzan sice navrhuje hlavní bezpečnostní témata sektorů, my se však zde vzdálíme od jeho koncepce, kterou předkládá ve svém díle *People, State and Fear*. Podívejme se nyní na to, kde spatřuje příčiny konfliktů Frances Stewart. V knize *Horizontal Inequalities and Conflict* již je editorem, poukazuje na to, že hlavním strůjcem konfliktů jsou tzv. horizontální nerovnosti, které vymezuje jako „nerovnosti v ekonomické, sociální či politické dimenzi či kulturním statusu mezi kulturně definovanými skupinami“⁸⁷. Slovo horizontální pak znamená meziskupinové, čímž se liší od vertikálních nerovností mezi jednotlivci. Autor však přiznává, že mimo horizontálních nerovností také záleží na kontextu, ve kterém se tyto horizontální nerovnosti vyskytují, jde zejména o politické podmínky, kulturně-demografické podmínky a ekonomické podmínky všechny ovlivňující pravděpodobnost konfliktu⁸⁸. To, co lze považovat za podmínky, které se rovněž podílejí na vzniku konfliktu, lze však označit slovem, které stejný autor použil v jeho dřívější práci o národním sebeurčení, když píše: Všechny boje o sebeurčení mají silné lokální příčiny, které obecně kombinují kulturní odlišnosti s ekonomickými a politickými nerovnostmi a nedostatky⁸⁹. Právě nerovnosti a nedostatky z předešlé věty budou pro naši další práci klíčové, jelikož dle našeho názoru nejlépe vymezují oblast kořenových příčin. Tímto způsobem se vyhneme debatě o relativním (nerovnosti) a absolutním (nedostatky) zisku či ztrátě. V každém ze sektorů se tak budeme snažit určit hlavní nerovnosti a nedostatky na něž poté aplikujeme historickou realitu bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer.

⁸⁶ Buzan, Barry; Waeber, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno, s. 17-18

⁸⁷ Stewart, Frances (ed.) (2008). *Horizontal Inequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Societies*. Palgrave MacMillan: New York, s. 3

⁸⁸ Stewart, Frances (ed.) (2008). *Horizontal Inequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Societies*. Palgrave MacMillan: New York, s. 19

⁸⁹ Stewart, Frances (2003). *Global Economic Influences and Policies towards Violent Self-Determination Movements: An Overview*. QEH Working Paper Series: University of Oxford, February, s. 40

3. 2. 2 Logická reakce na pokles legitimacy

Druhou důležitou složkou na cestě ke konfliktu jsou, jak jsme si určili, politické elity. Zde by někdo mohl namítat, proč pouze politické? Nejde o zúžení tématu? Dovolím si tvrdit, že nikoliv a že každý ozbrojený konflikt vyžaduje existenci dvou politických subjektů stojících proti sobě. Jak řekl již Carl von Clausewitz: „Válka je pouze pokračováním politiky jinými prostředky“⁹⁰. Toto tvrzení odolává času a jak trefně poznamenává Herberg-Rothe: Pokusy redukovat sociální fenomén do jednoduché definice byl v lidské historii zřídka tak úspěšný⁹¹. Řada autorů se sice pokoušela vyvrátit Clausewitze, jako například John Keegan, který tvrdí, že Clausewitz pouze převzal od Aristotela, že člověk je politickým tvorem a nešel dále, než že řekl, že politický tvor je tvorem válčícím⁹². Argumentuje tím, že kultura je determinantou přirozenosti válčení a že západní kultura válčení v době od průmyslové revoluce je tou, kterou popisuje Clausewitz⁹³. Na slabinu jeho teorie však velmi dobře poukazuje Herberg-Rothe : Očividně bez povšimnutí se Keegan, jeden z největších kritiků Clausewitze, vrací v jeho perspektivě mírovějšího světa, k ostře kritizované Clausewitzovi definici „pokračování politiky jinými prostředky“, s jediným rozdílem, že nemyslí pokračování politiky nezávislých států, ale pokračování politiky světového společenství⁹⁴. Ve svém závěru totiž Keegan v reakci na existenci jaderných zbraní píše: „Politika musí pokračovat, válka nemůže“⁹⁵. To neznamená, že role válečníků je u konce. Světové společenství potřebuje schopné a disciplinované válečníky, kteří jsou připraveni sloužit autoritě, jde o ochránce civilizace, nikoli její nepřátele. Bojovat za civilizaci proti etnickému fanatismu, regionálním warlords, ideologickým radikálům, společným plenitelům a mezinárodnímu zločinu nemůže být odvozeno od západního modelu válčení⁹⁶. Myslí tím v podstatě to, že není možné využít všech technologických výhod, které nabízí „západní“ model válčení a klade důraz na nutnost změny politiky, jelikož právě ta je u zrodu každé války. Koneckonců Charles Tilly nás ve své práci věnované kolektivní akci upozorňuje, že všichni vyzyvatelé usilují o vstup do polity a všichni členové o to zůstat v ní⁹⁷. Proč je existence

⁹⁰ Clausewitz, Carl Von (1996). O válce. Bonus A: Brno, s. 36

⁹¹ Herberg-Rothe, Andreas (2007). Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War. Oxford university Press: Oxford, s. 139

⁹² Keegan, John. A History of Warfare (1993). Alfred A. Knopf: New York, s. 3

⁹³ Keegan, John. A History of Warfare (1993). Alfred A. Knopf: New York, s. 387-391

⁹⁴ Herberg-Rothe, Andreas (2007). Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War. Oxford university Press: Oxford, s. 164

⁹⁵ Keegan, John. A History of Warfare (1993). Alfred A. Knopf: New York, s. 391

⁹⁶ Keegan, John. A History of Warfare (1993). Alfred A. Knopf: New York, s. 391-392

⁹⁷ Tilly, Charles (1978). From Mobilization to Revolution. Addison-Wesley Publishing Company: Reading, s. 54

politických elit nezbytná, si ukážeme během rozboru mobilizační fáze. Nyní však stále naši debatu může kdokoliv narušit se slovy, ale co například někteří warlords a co celá řada ekonomických vysvětlení války, která poukazuje na chamtivost a na teorii predace⁹⁸? Celá řada těchto vysvětlení ozbrojeného konfliktu či války získává v posledních letech na oblibě.

Dostáváme se tak k debatě, která by mohla nést název: Jaký je cíl boje⁹⁹? Jde o boj o moc či boj o zdroje? Snad lze tvrdit, že boj o obojí. Pokusím se vysvětlit proč. Ve skutečnosti je zbytečné, dokonce mylné a neproduktivní, tyto dva typy striktně oddělovat jelikož k sobě mají velice blízko. Karl Deutsch tvrdí, že „moc tedy znamená pro osoby a skupiny možnost jednat podle své povahy, ať už je ona povaha jakákoliv“¹⁰⁰. Tato definice žádným způsobem nevylučuje materiální povahu politického boje o moc. Na moc tak lze pohlížet jako na dlouhodobé zajištění si dostatečných zdrojů, včetně těch materiálních, jak na úrovni vůdců, tak na úrovni skupiny, která se kolem nich mobilizuje. Nás však v této fázi dynamiky konfliktu zajímají vůdci organizací, jako představitelé vyzývajících subjektů. Boj o zdroje nemusí být v některých případech spjat s politickou dimenzí na centrální úrovni, jak můžeme pozorovat u warlords. K tomu dochází v případě, že vůdce není schopen kolem sebe mobilizovat dostatečný počet podporovatelů, respektive získat dostatečnou podporu. Na počátku je totiž vždy snaha o získání moci, jelikož je racionální usilovat o dlouhodobý přívod zdrojů. Ve chvíli, kdy povstalecké hnutí není schopné změnit řád uvnitř státu směrem k svým požadavkům, uchyluje se k typu boje o zdroje, který již zjevně postrádá mocenské ambice, což je případ warlords. Zde již ovšem hovoříme o podpoře, která je nezbytnou součástí další, tedy manifestační fáze.

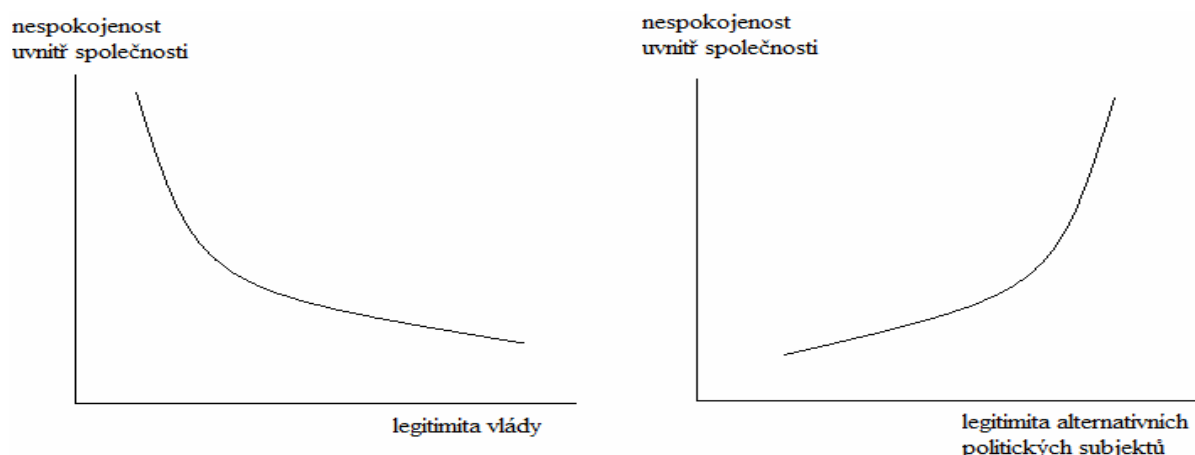
Vraťme se ještě k politickým elitám a dynamice konfliktu. Na základě zhoršujících se nedostatků či nerovnosti dochází k nárůstu nespokojenosti uvnitř společnosti či v případě nerovností jejího určitého segmentu. Jde o stav, kdy jak je patrné na obrázku č. 2, klesá legitimita vlády, to je signál pro alternativní politická uskupení, ať již existující či nově vytvořená, k zahájení manifestační fáze, čím větší jsou nerovnosti či nedostatky, tím vyšší pak naopak bude legitimita možných alternativních subjektů, zvolí-li správnou strategii, která vychází z kořenových příčin.

⁹⁸ O různých formách teorie predace hovoří například: Collier, Paul (2000). *Economic Causes of Civil Conflict and Their Implications for Policy*. Development Research Group, World Bank, June 15, s. 4

⁹⁹ Hlavní cíl ekonomické debaty o válce se pohybuje v oblasti cíle, nikoli druhu aktérů, které o ně usilují, za který je často označována chamtivost a v oblasti ekonomických příčin konfliktů, které poukazují na důležitost ekonomického blaha. O této problematice blíže v další části.

¹⁰⁰ Deutsch, Karl W. (1971). *Nervy vlády*. Svoboda: Praha, s. 350

Obrázek č. 2

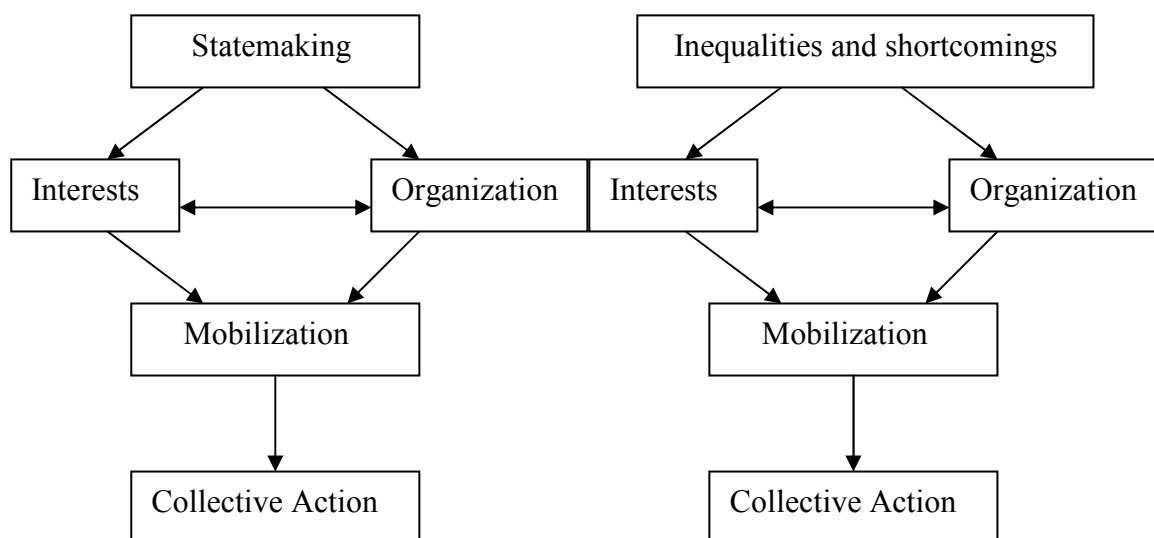

S narůstající legitimitou politického uskupení roste schopnost mobilizovat. Elity, které započnou proces manifestace konfliktu jsou tedy vždy politické, jelikož právě ty jsou schopny nejen přinést trvalou změnu publiku, ale zejména kolem sebe mobilizovat dostatečný počet podporovatelů, což následně může vést až k ozbrojenému konfliktu.

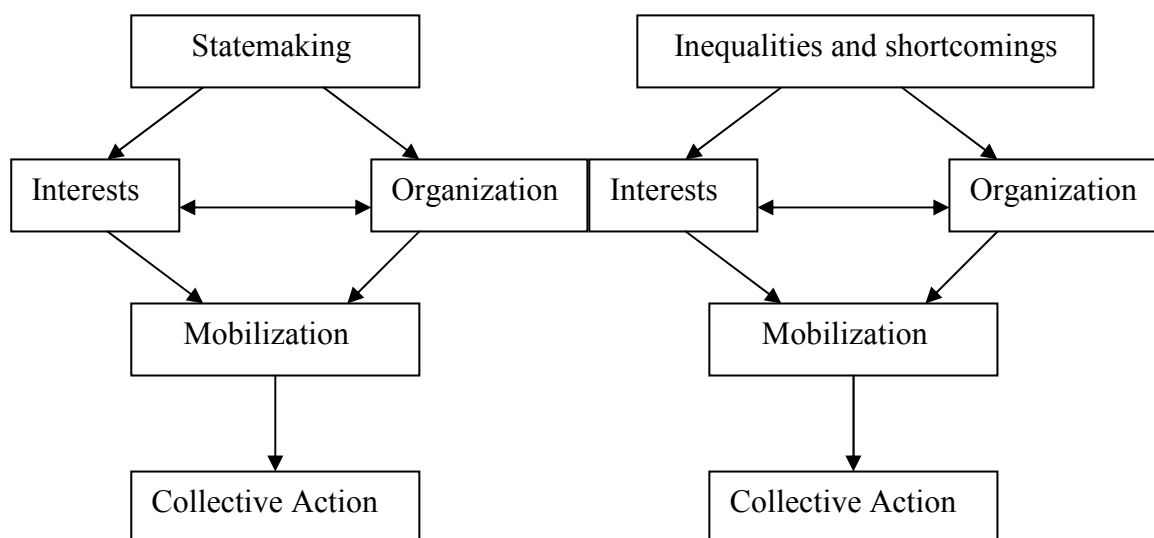
3. 2. 3 Fáze mobilizace

Čímž se dostáváme do třetí důležité fáze, kterou je období manifestace, která má za cíl mobilizaci co největšího množství podporovatelů. Ač nejde o klasickou příčinu konfliktu, nás musí zajímat, jelikož jde o cestu k ozbrojenému konfliktu, který je v centru našeho zájmu. Charles Tilly definuje mobilizaci jako proces, kterým skupina získává kolektivní kontrolu nad zdroji potřebnými pro akci, což může být pracovní síla, zboží, zbraně, hlasy či další věci, po tak dlouhou dobu, dokud jsou použitelné při jednání podle sdílených zájmů¹⁰¹. Jde však o to, co nazýváme aktivizací podporovatelů, kteří jsou ochotni přispět podle svých možností v rámci potřeby. Stejný autor nám ve své práci *From Mobilization to Violence* předkládá následující kauzální schéma rebelie:

¹⁰¹ Tilly, Charles (1978). *From Mobilization to Revolution*. Addison-Wesley Publishing Company: Reading, s. 7

Obrázek č. 3¹⁰²:

Obrázek č. 4

V našem pojetí se schéma bude ovšem lišit v základní proměnné. Tilly považuje za určující faktor politiku státu, jde o základnu, která vytváří zájmy skupin a organizace, které tyto zájmy artikulují. V našem pojetí však státní politiky nejsou jedinou proměnnou, ač jsou zajisté její hlavní součástí, která ovlivňuje cestu k mobilizaci a potažmo k ozbrojené kolektivní akci. Pokud vezmeme v potaz široké spektrum nerovností a nedostatků zkoumaných sektorů, uvedené níže, zjistíme, že politiky jednotlivých států těmto nebezpečným výkyvům mohou předcházet, mohou je koordinovat či tlumit, avšak pouze pokud k tomu mají kapacity. Navíc některé potencionální kořenové příčiny lze zvládat lépe než jiné. Příkladem mohou být nerovnosti mezi náboženstvími uvnitř státu a na druhou stranu konflikt z nedostatku říční vody, ryb či zemědělské půdy na něž upozorňuje Homer-Dixon¹⁰³, který umocňují populační tlaky. Možnosti státu zvládat oba typy potencionálních příčin konfliktu jsou zde patrné. Jiným příkladem nedosažitelnosti státních politik může být hospodářský pokles na základě změn cen komodit na světových trzích. Navíc musíme vzít v potaz ten fakt, že eliminace či utlumení některých kořenových příčin je velmi nákladná a tudíž některým vzdálená. Proto navrhuji na místo *statemaking* dosadit *inequalities and shortcomings* (viz obrázek č. 4).

Nyní se tedy nacházíme v situaci, kdy na základě kořenových příčin klesá legitimita vlády, na scénu přichází opoziční hnutí, které začíná na základě těchto příčin artikulovat zájmy. Nyní stojí před vůdci opozičních subjektů dvě důležité otázky koho a jak mobilizovat. Jinými slovy jde o určení referenčního objektu. Jak píše Ole Waeber, referenční objekt je ten,

¹⁰² Tilly, Charles (1978). *From Mobilization to Revolution*. Addison-Wesley Publishing Company: Reading, s. 230

¹⁰³ Homer-Dixon, Thomas F.. *On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict*. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). *War: Volume III*. Sage: London, s. 236

na který můžete ukázat a říct: (tento objekt) se musí zachránit, proto je nezbytné aby.....¹⁰⁴. Celkem často je materiální a politické strádání (deprivation, nedostatek) nahromaděno uvnitř určité skupiny s homogenní kulturní identitou¹⁰⁵. V takovém případě je cílem mobilizace pochopitelně tato skupina. Zde jde o typický příklad mobilizace na základě nerovností. Kulturní identita je velmi silným pojítkem, navíc pokud organizace bude mobilizovat soudržnou skupinu, která je zasažena nějakou křivdou, bude zde přítomná silná vůle po dosažení artikulovaného cíle. Není divu, že po skončení studené války jsou mezi novými bezpečnostními problémy prominentem problémy identity¹⁰⁶. S problémy s nerovnostmi na základě kulturní identity se setkáme ve speciální kapitole dále. Nyní se ještě vraťme k druhé možnosti, k mobilizaci na základě nedostatku, ten není přímo spjat s kulturní identitou. V tomto případě politické elity zdánlivě snazší mobilizovat dostatečný počet podporovatelů, ty ovšem nedisponují tak silnou soudržností, proto v konečném důsledku může docházet k mobilizaci na základě kulturní identity. I v ekonomických teoriích chamtivosti, ač je jejich základ odvozen od rebelie, jejíž touha po zisku vede (bez reakce na kořenové příčiny) k mobilizaci, což je opačný pohled, než zastáváme mi, je poukazováno na fakt, že potřeba homogenity pro rekrutování a potřeba vytvářet subjektivní pocit křivdy, může soustředit rozpravu na etnicitu¹⁰⁷. To však pochopitelně neznamená, že nemůže docházet k mobilizaci na základě jiných než kulturních identit, spíše jde o důkaz toho, proč dochází k mobilizaci nejčastěji právě na tomto základě.

Ve většině dnešního myšlení o vztahu mezi politickou identitou a státem je stát předkládán jako hlavní hrozba politické identitě a také jako klíčový zdroj násilí¹⁰⁸. Touto větou se přeneseme k dalšímu důležitému tématu: jak mobilizovat? Ofer Zur poukazuje na důležitý fakt, že všechny války posledního století byly chápány účastníky jako obrana proti vnějšímu, nepřátelskému a útočnému nepříteli, dokonce i nacisté ve druhé světové válce se ve svých vlastních myslích pouze pokoušeli o obranu německé cti, pýchy a árijské rasy¹⁰⁹. Tohle je velmi dobrý příklad toho, co je zapotřebí udělat, aby bylo možné mobilizovat značný počet podporovatelů. Jinými slovy, mobilizace nezbytných sociálních zdrojů pro aktéra vyžaduje,

¹⁰⁴ Waever, Ole (1994). Insecurity and Identity Unlimited. Working Papers 14. COPRI, s. 8

¹⁰⁵ Regan, Patrick M. and Norton, Daniel (2005). Greed, Grievance, and Mobilization in Civil Wars. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 3, s. 323

¹⁰⁶ Waever, Ole (1994). Insecurity and Identity Unlimited. Working Papers 14. COPRI, s. 2

¹⁰⁷ Collier, Paul and Hoeffler, Anke (2000). Greed and Grievance in Civil War. Policy Research Working Paper 2355: The World Bank, May, s. 9

¹⁰⁸ Leader, Anna (2002). Shifting Political Identities and the Justified Use of Force. Working Papers 32. COPRI, s. 10

¹⁰⁹ Zur, Ofer (1987). The Psychohistory of Warfare: The Co-Evolution of Culture, Psyche and Enemy. *Journal of Peace Research*, Vol. 24, No. 2, s. 130

aby řekl: „My jsme ohroženi“¹¹⁰. Jestliže všichni aktéři válek, což už je extrémní verze kolektivní akce vycházející z mobilizace, dokáží přesvědčit své podporovatele o tom, že jsou ohrožováni agresivním nepřítelem, a dokonce ovlivnit část z těchto podporovatelů, aby riskovali své životy ve jménu cíle skupiny, pak je zjevné, že značnou roli musí hrát psychologické procesy. Právě psychologie je nezbytným komponentem cesty vedoucí k válce, což je bohužel často opomíjeno. Ještě před rozborem těchto vlivů bychom si však měli říci něco o tom, v jaké situaci dochází k ozbrojenému konfliktu, potažmo v jeho extrémní situaci k válce.

Charles Tilly považuje kolektivní násilí za vedlejší produkt stejných politických procesů, které produkují nenásilnou kolektivní akci¹¹¹. S tímto tvrzením se lze ztotožnit. Vedení války je, zdá se skutečně, jak řekl Clausewitz, politika, která „vyměnila pero za meč“¹¹². Kdy tedy dochází k této alternaci, kdy konflikt opustí své mírové vody, aby se vydal cestou násilí? Na tuto otázku neexistuje jednoduchá odpověď. Pokud však budeme vycházet z předešlých závěrů, je zjevné, že zhoršování nedostatků či nerovností povede ke konfliktu, čím bude zhoršování dramatičtější, tím se budou snižovat náklady obětované příležitosti zapojení se do války, čímž se rozšíří počet potencionálních rekrutů, když si vyzvatelská organizace tento fakt uvědomí umocní své psychologické působení, aby maximalizovala svou podporu. Fáze mobilizace a potažmo samotná kolektivní akce je tedy dynamickým procesem. Ve chvíli, kdy jsou vyčerpány mírové možnosti opoziční organizace, může dojít k rozpoutání násilné fáze. Na základě teorie chybného vnímání pak lze vysvětlit, proč k ozbrojené konfrontaci dochází, i když opoziční (povstalecká) organizace není schopna druhou stranu porazit. Jde v první řadě o vojenskou přílišnou sebedůvěru, pocházející z podhodnocení schopností protivníka a z podcenění pravděpodobnosti intervence dodatečných protivníků a jejich potencionálního dopadu na výsledek války¹¹³. Tento pocit může být pochopitelně umocňován vzrůstajícími vášněmi ve společnosti. Nicméně ozbrojená podoba konfliktu se může vyskytnout i v případě, že si skupina uvědomuje svoji relativní vojenskou nevýhodu. Existuje totiž povstalecký způsob boje založený na guerrilovém vedení operací, jenž umožňuje vést ozbrojený konflikt i relativně slabým organizacím.

To však v tento moment není dostačující, konfliktu se účastní minimálně dvě strany. Jelikož je cesta k ozbrojenému konfliktu dynamickým procesem, druhá strana může po celou

¹¹⁰ Waever, Ole (1994). *Insecurity and Identity Unlimited*. Working Papers 14. COPRI, s. 8

¹¹¹ Tilly, Charles (1978). *From Mobilization to Revolution*. Addison-Wesley Publishing Company: Reading, s. 188

¹¹² Clausewitz, Carl Von (1996). *O válce*. Bonus A: Brno, s. 560

¹¹³ Levy, Jack S. (1983). *Misperception and the Causes of War: Theoretical Linkages and Analytical Problems*. *World Politics*, Vol. 36, No. 1, s. 98-99

dobu přijímat opatření, které by zmírnily konflikt a zamezily jeho vyústění v násilné podobě. Lze tedy říci, že druhá strana (v případě konfliktu uvnitř státu vláda) může po celou dobu procesu odvrátit hrozbu ozbrojené konfrontace, ačkoliv s přibývajícím radikalizací se tato pravděpodobnost snižuje. V situaci, kdy se veřejné mírnění radikalizuje a mírové způsoby vyřešení konfliktu se vypotřebovávají, je pak rozhodnutí druhé strany klíčové. Jak stát reaguje se zvyšující se represí, úroveň násilí se pohybuje od protestu k rebelii a eventuálně k občanské válce¹¹⁴. To však pouze za situace, že druhá strana není schopna organizaci zcela potlačit, ještě před zahájením ozbrojené konfrontace. Nejdůležitější pro vyhlídky rodícího se politického hnutí jsou totiž vládní policejní a vojenské kapacity a dosah vládních institucí do venkovských oblastí¹¹⁵. Klíčovou roli zde tedy bude hrát síla státu. Lze tedy říci, že existují-li uvnitř státu silné kořenové příčiny, není-li stát silný a jedná-li namísto konstruktivně represivně, je přechod od konfliktu ke konfliktu ozbrojenému velmi pravděpodobný.

Vraťme se nyní ještě k psychologickému působení během mobilizační fáze a fáze kolektivní akce. Vžijme se do role organizace, která začíná propagovat svůj program. Zde by nám mohlo pomoci tvrzení, s kterým se ztotožňuje Karl Deutsch, že „budoucnost je program“, což znamená, že na budoucnost je možno pohlížet jako na soubor pravděpodobností, jež jsou obsaženy v dnešním rozdělení zdrojů a činitelů prostředí¹¹⁶. Program politického uskupení, dle tohoto tvrzení, je velmi blízký tomu, co nazýváme reakcí na nedostatky a nerovnosti. Rozdělování zdrojů vytváří nerovnosti, zatímco mezi činitele prostředí lze rozhodně zařadit nedostatky. Artikulace cílů, které vychází z těchto základů, pochopitelně bude mít pozitivní vliv na nárůst legitimacy politického uskupení uvnitř skupiny. To však není dostačující podmínka, aby jedinec vstupoval do ozbrojeného konfliktu.

Erick Erikson zdůrazňuje vztah individua ke skupině a vliv historického a kulturního procesu na individuální psychiku, jde o konstrukci identity versus rozšířené identity¹¹⁷. Důležitá tak není pouze identita člověka, ale rovněž existence širší identity, které je členem. Jak tvrdil již Sigmund Freud individuální psychologie je od samého začátku rovněž sociální psychologií, vždyť v duševním životě jednotlivce vystupuje jiný člověk celkem pravidelně jako vzor, jako objekt, jako pomocník i protivník¹¹⁸.

¹¹⁴ Regan, Patrick M. and Norton, Daniel (2005). Greed, Grievance, and Mobilization in Civil Wars. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 3, s. 325

¹¹⁵ Fearon, James D. and Laitin, David D. (2003). Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 1, s. 80

¹¹⁶ Deutsch, Karl W. (1971). *Nervy vlády*. Svoboda: Praha, s. 348

¹¹⁷ Hartman, John J.: Psychoanalysis. In.: Kurtz, Lester (1999). *Encyclopedia of violence, peace and conflict*, volume 3. London: Academia Press, s. 135

¹¹⁸ Freud, Sigmund (1996). *Psychologie masy a analýza Já*. Archa: Bratislava, s. 9

Psychologii skupiny dále rozpracovává W. Meissner. Spojuje ji a meziskupinové nepřátelství s tzv. paranoidním procesem v jeho analýze předsudku a násilí, kdy paranoia se stává obranou pocitu bezmocnosti a bezcennosti¹¹⁹. Vnitřní nepřítel se tímto stává vnějším, to vše v rámci skupiny. Tím dochází ke klíčovému dělení na Ty dobré, skupina k níž jedinec náleží, a Ty špatné, skupina na kterou je cílena paranoia. Ostatní skupiny prochází postupným procesem dehumanizace.

Na podobném principu funguje teorie kolektivních emocí. Základními lidskými elementy v sociálních systémech jsou dle něho dvě emoce, hrdost a stud, přičemž první jmenovaná generuje solidaritu a ta druhá odcizení¹²⁰. H. B. Lewis pak ještě rozlišuje mezi dvěma typy studu, otevřeným a potlačovaným, přičemž otevřený se projevuje nenápadností a emocionálními bolestmi, potlačený vzdorem v podobě stažení se do sebe sama či nepřátelstvím, které může sahát až k zuřivosti¹²¹. Kolektivní emoce i Maissnerova koncepce ve své podstatě vychází ze sebeobrany lidské psychiky skrze projekci problémů na druhou, nepřátelskou skupinu. To však samo o sobě ještě neznamená nutnost násilí. K tomu je zapotřebí přechodu ze stavu nepřátelství k agresivitě. Ještě než se k ní samotné dostaneme, bude zajímavé podívat se na tomto místě na fakt, že řada psychologických pohledů na válku, narozdíl např. od realistické teorie mezinárodních vztahů, nebere válku jako neměnnou skutečnost, často existuje nějaké psychologicko-sociální nastavení, které jde proti lidské tendenci válčit. U Freuda jde o racionalitu, teorie kolektivních emocí hovoří o emoci hrdosti, která vyvolává naopak solidaritu. Na emoci hrdosti lze dobře ukázat, proč některé společnosti jsou k válce zdrženlivější než jiné. Jde bezesporu o fakt, který by neměl být opomenut, avšak není předmětem této práce.

Dle Fesbacha existují dva druhy agrese, i když se každá snaží zranit svůj cíl, v některých případech je útok instrumentální a slouží k dosažení jiného cíle, v jiných jde o primární nepřátelství, kde je cíl hlavním objektem¹²². Někteří agresivitu využívají jen jako instrument, patří sem zejména ti, kteří z války mohou mít prospěch. Na úrovni skupiny, respektive válčící strany, pak jde pochopitelně o sumu jednotlivých agresí, která se nedá identifikovat pouze s jedním z konceptů. K otevřené agresivitě může dojít samotným dlouhodobým potlačováním emocí studu, vyhocením paranoidního procesu či při přechodu

¹¹⁹ Hartman, John J.: Psychoanalysis. In.: Kurtz, Lester (1999). Encyclopedia of violence, peace and conflict, volume 3. London: Academia Press, s. 136

¹²⁰ Scheff, Thomas J.: Collective Emotions in Warfare. In.: Kurtz, Lester (1999). Encyclopedia of violence, peace and conflict, volume 1. London: Academia Press, s. 332 a 334

¹²¹ Scheff, Thomas J.: Collective Emotions in Warfare. In.: Kurtz, Lester (1999). Encyclopedia of violence, peace and conflict, volume 1. London: Academia Press, s. 334

¹²² Berkowitz, Leonard. Aggression, Psychology of. In.: Kurtz, Lester (1999). Encyclopedia of violence, peace and conflict, volume 1. London: Academia Press, s. 37

k instinktivním požadavkům překročením institucionálních omezení, jak bylo uvedeno výše. Další možností dle psychologických teorií může být frustrace, tedy psychický stav, kdy není člověk schopen dosáhnout vytouženého cíle. Pochopitelně délka trvání frustrace pak zvyšuje pravděpodobnost vypuknutí otevřené agrese. To vše vede k necílené agresivitě. To je velmi podstatné. Pro potřebu války je však zapotřebí těmto agresivním sklonům „pomoci“. Jak píše Erich Fromm: „Velké války naší doby i většina válek starověku nebyly způsobeny hromaděním agrese, nýbrž instrumentální agresí vojenských a politických elit“¹²³. Všechny tyto, řekněme přirozené procesy, totiž vyžadují nějaký druh cílování, někoho kdo by na základě specifických pohnutek označil nepřítele a zesílil nepřátelské pocity ve společnosti. Na agresi pohlíží jako na instrument, v našem případě politické elity. Bushman v jedné z jeho studií zjistil, že mysl osob se silnými znaky agresivity spojuje odlišné druhy agresivních myšlenek v síť agresivních asociací, jejímž následkem je, že tyto osoby snadno podlehnou externím stimulům mající agresivní konotace¹²⁴. Těmito manipulátory s psychologickými pochody jedinců a skupin jsou tedy externí stimuly. Nejčastěji zastoupeny skupinami s politickým vlivem a médií. Jak poznamenává Fromm, podněcení defenzivní agrese je možné jen u člověka, jelikož má schopnost předvídat budoucí vývoj a má rovněž sklon nechat se přesvědčit či zmanipulovat svými vůdci, aby viděl nebezpečí i tam, kde žádné není¹²⁵. Zde je velmi důležité ono defenzivní, vracíme se tak k tvrzení, že všechny války moderní doby jsou válkami defenzivními. Důvod je celkem vzato prostý, když přesvědčíme lidi o tom, že jsou jejich životy a majetek v ohrožení, zajistíme si dostatečnou podporu. V sázce je totiž pro ně to nejdůležitější, tedy existence. Tento proces je mnohem snazší v případě, že jsou příslušníci dané cílové skupiny frustrováni či je mezi jejich populací rozšířena emoce studu, což může být opět způsobeno kořenovými příčinami, v našem pojetí nerovnostmi a nedostatky.

LeShan ve své práci *Psychologie války* upozorňuje na velice důležitý fenomén, na existenci dvou realit (realitu smyslovou a mýtickou). Pro válku je typický velký nárůst reality mýtické, která je de facto uměle vytvořenou konstrukcí. Le Shan ji popisuje takto: „Dobro a zlo jsou redukovány na My a Oni. Nikdo není nevinný účastník; všichni jsou rozděleni buď na ty, kdo jsou pro nebo na ty, kdo jsou proti. Klíčové otázky světa jsou rozděleny na černé a bílé“¹²⁶. Zbraní, která transformuje realitu smyslovou, tedy tu, kterou bychom mohli nazvat racionální, je hlavně propaganda. Ve společnosti se tak na základě veřejných vystoupení,

¹²³ Fromm, Erich (2007). *Anatomie lidské destruktivity*. Aurora: Praha, s. 215

¹²⁴ Berkowitz, Leonard. *Aggression, Psychology of*. In.: Kurtz, Lester (1999). *Encyclopedia of violence, peace and conflict*, volume 1. London: Academia Press, s. 40

¹²⁵ Fromm, Erich (2007). *Anatomie lidské destruktivity*. Aurora: Praha, s. 199

¹²⁶ LeShan, Lawrence (2004). *Psychologie války: Jak pochopit její tajemnost a šílenost*. BB/art s.r.o.: Praha, s.53

přenosu médií atd., vytváří nepřátelství, které směřuje na ty druhé, na ty špatné. Jedinou možností je obrana, která by předešla realizaci ďábelských plánů našich nepřátel. Jistý typ spíše preemptivní, než-li preventivní akce. Rozdělení na dobrý a zlý, svatý a ďábelský a nakonec my a oni, leží pak v základech každé moderní války¹²⁷. Jak tvrdí Zygmund Bauman ve své práci „Modernita a holocaust“: „Aby byla genocida možná, je nejdříve třeba osobní rozdíly smazat a tváře rozpustit v uniformní mase abstraktní kategorie“¹²⁸. Terč negativistické propagandy není pouze synonymem kolektivního zla, ale může docházet k jeho dehumanizaci. Právě ta je pak jedním ze základních stavebních kamenů genocidy. Jestliže soupeř ztrácí lidství, je možné přistoupit k jeho likvidaci. Tento přechod je mnohem jednodušší tam, kde existují historicky podmíněné tlaky mezi určitými skupinami. Jestliže skupina shodně definuje společné zlo, je již třeba pouze nějakého spouštěcího mechanismu, který dá stimul mířené vlně kolektivní agrese. Velmi důležité mobilizační, chcete-li manifestační, části se nebudeme již blíže věnovat, to je také důvod jejího bližšího přiblížení na předcházejících řádkách. Její konkrétní dopad si přiblížíme až v poslední souhrnné kapitole.

Závěrem lze tedy říci, že konflikt je dynamický proces, který má dvě důležité fáze a dva klíčové body, které tyto fáze oddělují. V další části se budeme věnovat první fázi utváření kořenových příčin na základě sektorového dělení, abychom v závěru tyto sektory spojily, vyzdvihly základní příčiny a připojily další fáze kauzální cesty k válce, čímž by nám měl vzniknout dynamický rámec hlavních příčinných souvislostí a mechanismů nacházející se uvnitř bezpečnostního komplexu.

¹²⁷ Zur, Ofer (1987). The Psychohistory of Warfare: The Co-Evolution of Culture, Psyche and Enemy. *Journal of Peace Research*, Vol. 24, No. 2, s. 132

¹²⁸ Bauman, Zygmunt (2003). *Modernita a holocaust*. Sociologické nakladatelství: Praha, s. 303

4. Analýza základních příčin ozbrojených konfliktů v oblasti Velkých afrických jezer dle sektorového přístupu

Jak již bylo zmíněno, pro náš další postup jsme zvolili mírně modifikovanou sektorovou strukturu, jež předkládají autoři práce *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*, ale pro určující proměnné uvnitř sektoru zvolíme již mnohokrát zmíněné klíčové nerovnosti a nedostatky, což vyplývá z našeho chápání dynamiky ozbrojeného konfliktu. Jejich konkrétní podobu určíme na začátku každé následující podkapitoly a zdůvodníme, proč jsme zvolili právě ty a ne jiné. Je zjevné, že není v možnostech této práce podrobně prozkoumat všechny potencionální nerovnosti a nedostatky ve všech sektorech. Zabývat se budeme jen těmi, které jsou často zmiňovány v literatuře o příčinách konfliktů. U těch, jejichž míra vlivu se nám bude zdát vzhledem k námi zkoumané oblasti irelevantní, se pokusíme alespoň zdůvodnit toto rozhodnutí. Rovněž je zapotřebí předem upozornit na skutečnost, že v některých případech je zařazení základních příčin do jednoho ze sektorů komplikované, jelikož se v mnoha případech nevtěsnají do jejich hranic. Rozhodující tak bude v jakém ze sektorů hrají klíčovou roli. Nyní se můžeme přenést k rozboru prvního ze sektorů.

4. 1 Ekonomické příčiny: vztah mezi blahobytem a ozbrojeným konfliktem

Hned na začátku můžeme zmínit tu skutečnost, že ekonomické pohledy na příčiny ozbrojených konfliktů jsou často spjaty s vnitřními podmínkami, které určují pravděpodobnost existence rebelie. Jak zřejmě správně tvrdí Collier: bez ohledu na to, proč organizace bojuje, může bojovat jen tehdy pokud je během konfliktu finančně životaschopná¹²⁹. Avšak zde se již nacházíme v konfliktní fázi, která je vyústěním plynoucím ze základních příčin. Samotné označení opoziční uskupení, v politickém slova smyslu, jak jej chápeme my, je v tomto případě pro řadu autorů těchto analýz nepřijatelné. Často chápou povstalecké organizace pouze jako formu organizovaného zločinu¹³⁰. S tímto problémem jsme se snad již rovněž dostatečně vypořádali v předešlé kapitole. Na příkladu ekonomických základních příčin konfliktů je patrný náš odklon od oblasti, kterou pod označení ekonomický

¹²⁹ Collier, Paul (2000). *Economic Causes of Civil Conflict and Their Implications for Policy*. Development Research Group, World Bank, June 15, s. 4

¹³⁰ Collier, Paul and Hoeffler, Anke (2000). *Greed and Grievance in Civil War*. Policy Research Working Paper 2355: The World Bank, May, s. 3

sektor představují Buzan, Wæver a de Wilde. Ti tvrdí, že nejde-li o zachování existence, postrádají-li tedy takové hrozby „existenční“ charakter, náleží do ekonomických nikoli bezpečnostních problémů¹³¹. Jako příklady jsou zde uváděny relativní úroveň blahobytu a nezaměstnanost. S tím se ovšem nemůžeme ztotožnit. I pokud odhlédneme od našeho pohledu na příčiny konfliktů je zřejmé, že samotné vnímání existenčních hrozeb je velice subjektivní. Důležité je to, co si pod pojmem existenční představujeme, kdyby lidé, ale i státy vnímali objektivně existenční hrozby, dost možná by se dnes bezpečnostní studia neměla čím zabývat. Netvrdíme, že nárůst nezaměstnanosti či pokles životní úrovně jsou samy o sobě zásadní bezpečnostní hrozbou, avšak rozhodně by měl být vnímán jejich bezpečnostní potenciál. Bezpečnostní hrozby by neměly být a nejsou založeny na přítomnosti existenční hrozby, ale na pocitu, že takovou hrozbou jsou či mohou být. Nyní se již blíže podívejme na základní nerovnosti a nedostatky v oblasti ekonomiky.

4. 1. 1 Negativní ekonomický vývoj

Začněme negativním ekonomickým vývojem, kterou téměř bezvýhradně autoři spojují s výskytem ozbrojených konfliktů. Miguel, Satyanath a Sergenti dokonce došli k závěru, že negativní ekonomický růst má velice dramatický příčinný dopad na pravděpodobnost občanské války: pěti procentní negativní ekonomický šok zvýší pravděpodobnost občanské války o třetinu¹³². Samozřejmě můžeme pochybovat o vzorku států či kvantitativních výzkumech tak komplikovaného fenoménu, jakým je ozbrojený konflikt, přesto tento výsledek nelze přehlédnout. Přičteme-li k tomu ten fakt, že vzájemný vztah mezi ekonomickým růstem a ozbrojeným konfliktem, či nějakou jeho formou, je zmiňován více méně pravidelně, jmenujme například Collier a Hoeffler¹³³. Lze tedy říci, že ekonomický růst významně snižuje pravděpodobnost konfliktu. V příloze číslo 1 je znázorněn procentuální vývoj HDP v námi zkoumaných zemích během let 1989-2008. Zkusme se na tento vývoj podívat vzhledem k časovému období těsně před hlavními ozbrojenými konflikty uvnitř bezpečnostního komplexu.

Začněme situací v Burundi. Za zmínku jistě stojí hospodářské zpomalení roku 1992 o téměř pět procentních bodů, po kterém následovala další rok již více než šesti procentní

¹³¹ Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno, s. 123

¹³² Miguel, Edward; Satyanath, Shanker; Sergenti, Ernest (2003). *Economic Shocks and Civil Conflict: An Instrumental Variables Approach*, April, s. 16

¹³³ Collier, Paul and Hoeffler, Anke (2000). *Greed and Grievance in Civil War*. Policy Research Working Paper 2355: The World Bank, May, s. 23

recese, jde tedy o další pokles zhruba o 7% (viz příloha č. 1). Zajisté rok 1993 nelze považovat za zcela relevantní, jelikož v jeho závěru došlo k atentátu na nově zvoleného prezidenta a následným čistkám, přesto toto dramatické zpomalení růstu nesmíme v naší analýze opominout.

Demokratická republika Kongo se po celou dobu vyjma jednoho roku mezi lety 1989-2001 pohybovala v záporných číslech, přičemž nejvyšších hodnot dosahovala recese mezi lety 1991-1993 (viz příloha 1). Zajímavé zjištění je naopak to, že nejpozitivnějších čísel dosahoval ekonomický vývoj země v letech 1995 (v tomto roce HDP dokonce rostl), 1996 a 1998, tedy v období před první a druhou válkou v Kongu.

Srovnání ekonomického vývoje ve Rwandě se začátkem genocidy stojí rovněž za zmínku. Roku 1990 dochází k zpomalení hospodářského růstu zhruba o pět procentních bodů, což je následující rok doprovázeno dalším poklesem, který se již pohybuje více než čtyři procenta v recesi, po roce slibného růstu však dochází roku 1993 k více než devíti procentní recesi (viz příloha číslo 1). Čísla roku 1994 jsou ze zjevných důvodů irelevantní. Je tedy zřejmé, že počátek 90. let ve Rwandě probíhala ekonomická krize.

Podívejme se ještě na ekonomický vývoj v Ugandě, kde se již od roku 1988 odehrává konflikt mezi LRA (Lord's Resistance Army) vedené Josephem Konyem a vládou, jehož intenzita však v posledních letech klesá. Dokonce dnes LRA působí spíše v Demokratické republice Kongo než v Ugandě. Růst ugandské ekonomiky v posledních dvaceti letech je pozoruhodný, ani v jednom roce nedosáhl záporných hodnot, tedy úrovně recese a až na malé výjimky se pohyboval stabilně nad pět procent (viz příloha číslo 1).

Negativní ekonomický vývoj lze chápat jako klasickou základní příčinu. Jako takový má však rovněž své příčiny. Jelikož se základní ukazatel stavu ekonomiky, tedy HDP skládá ze čtyř součástí bude třeba tyto příčiny hledat uvnitř nich. Základními komponenty HDP jsou: hodnota spotřeby, hrubých investic, vládních nákupů statků a služeb a čistých vývozů vyprodukovaných v zemi během jednoho roku¹³⁴. V případě námi zkoumaných zemí je zřejmé, že investice a vládní výdaje nebudou tvořit podstatnou část HDP, což je výsledkem jejich chudoby. Tato skutečnost je dobře patrná na bludném kruhu chudoby, kde nízké příjmy vedou k nízkým úsporám a investicím, ty následně k nízké míře růstu kapitálu a přes nízkou produktivitu se navracíme zpět k nízkým příjmům¹³⁵. Vládní výdaje omezuje stejná nedostatečnost. Ač největší část HDP všeobecně tvoří spotřeba, v rozvojových zemích to platí dvojnásob, změna v ní nebude tak častá. Důvodem je struktura spotřeby, která de facto

¹³⁴ Samuelson, Paul A. and Nordhaus, William D. (2007). *Ekonomie*. Svoboda: Praha, s. 424

¹³⁵ Samuelson, Paul A. and Nordhaus, William D. (2007). *Ekonomie*. Svoboda: Praha, s. 583

většinou pokrývá pouze základní potřeby obyvatelstva, což vychází z nízkých příjmů. Hlavní vliv v zemích komplexu na změnu HDP bude pravděpodobně mít export. Zaměřme se nyní na roli exportu, respektive na to, jak jej ovlivňují ceny komodit na světových trzích, jelikož ty jsou pro jeho hodnotu určující.

Antonia Hinds považuje cenu kávy, respektive její náhlý pokles za jednu z příčin genocidy ve Rwandě, jelikož měla devastující následky na rwandskou ekonomiku¹³⁶. Když se podíváme na závislost vývozu kávy nejen v případě Rwandy a vývoj její světových cen, nezdá se být takový argument nelogický. Káva byla a je klíčovým vývozním artiklem tří zemí komplexu: Rwandy, Ugandy a Burundi. V Demokratické republice Kongo není zdaleka nejdůležitějším exportní složkou, tou je v první řadě měď následovaná diamanty a dalšími nerosty. Dopad cen jednotlivých komodit na hospodářství země se zde díky relativní diverzifikaci exportu nedá tak snadno posuzovat. Je tedy zřejmé, že pokud mohou změny cen komodit nějakým výrazným způsobem ovlivnit situaci v námi zkoumaných zemích, bude to pozorovatelné skrze ceny kávy. Export kávy ve Rwandě tvořil roku 1987 92 ze 114 milionu USD a roku 1997 45 z 93 milionu USD¹³⁷. Ještě v druhé polovině roku 2006 činila suma vyvezené kávy z Rwandy 15,33 mld. RWF (rwandský frank), z celkové částky 42,46 mld. RWF přicházející z exportu¹³⁸. V Burundi tvořil vývoz kávy 70 z 98 milionu USD plynoucích z exportu a roku 1997 77 z 87 milionu USD¹³⁹. Novější data bohužel chybí. V Ugandě byl podíl roku 1987 nejvyšší ze všech zemí z 384 milionu USD získaných z exportu tvořila káva 365, roku 1997 z 671 milionů USD náleželo kávě již jen 366 milionů¹⁴⁰. Roku 2006 z celkové částky 963 milionů USD byl podíl kávy pouze 190 milionů¹⁴¹. Pro podrobnější analýzu vlivu změn cen kávy na HDP jsem zvolil Rwandu mezi lety 1989-1998 (viz příloha číslo 4). Výsledkem je zjevná korelace. Propad cen kávy na světových trzích se logicky promítl do výkupních cen a následně ovlivnil vývoj HDP Rwandy. Pochopitelně nejde o jediný důvod hospodářského útlumu Rwandy počátkem 90. let, ale má značnou výpovědní hodnotu. Snad je to také jeden z důvodů, proč se Rwanda spolu s Ugandou snaží o diverzifikaci exportu a omezení závislosti na kávě. Tento trend není bohužel výrazněji pozorovatelný v Burundi.

¹³⁶ Hinds, Antonia (2004). War and the Price of Coffee: <http://www.peacenews.info/issues/2400/pn240013.htm>

¹³⁷ World Bank Sources of Data. Rwanda at a Glance: http://devdata.worldbank.org/AAG/rwa_aag.pdf

¹³⁸ National Institute of Statistics of Rwanda. External Trade Statistics. July-December 2006: <http://statistics.gov.rw/images/PDF/Quarter%20%2006%20English.pdf>

¹³⁹ World Bank Sources of Data. Burundi at a Glance: http://devdata.worldbank.org/AAG/bdi_aag.pdf

¹⁴⁰ World Bank Sources of Data. Uganda at a Glance: http://devdata.worldbank.org/AAG/uga_aag.pdf

¹⁴¹ Uganda Bureau of Statistics. Trade. Exports by Value: <http://www.ubos.org/index.php?st=pagerelations2&id=7&p=related%20pages%202:Trade%20>

Negativní ekonomický vývoj nemá jen příčiny, ale rovněž dva velmi podstatné následky, jenž mnohem citlivěji vnímají všichni občané dané země, těmi jsou snížení výdajů na sociální služby a snížení příjmu na osobu. Existuje teorie selhání či nedostatku společenské smlouvy vycházející z pohledu, že sociální stabilita je předpokládána ve společenské smlouvě mezi lidmi a státem. Jde o teorie, podle níž je stát akceptován tak dlouho, dokud poskytuje služby a rozumné ekonomické podmínky (zaměstnanost a příjmy), pokud v tomto stát selže, společenská smlouva se hroutí a výsledkem je násilí¹⁴². Jak zjistil ve svém výzkumu Nel, nízká úroveň vládních výdajů na sociální služby jako například na zdravotnictví, ovlivňuje úroveň politické nestability mnohem více než příjmové nerovnosti sami o sobě¹⁴³. Příjmové nerovnosti jsou přitom v centru jeho zájmu. Důležitější než příjmová nerovnost, zdá se být snížení příjmu, což bývá neodmyslitelným výsledkem recese. Navíc ekonomickou situaci může značně komplikovat silný demografický růst, který je pro všechny země komplexu charakteristický (jak můžeme vidět v příloze 3). Kombinace demografického růstu a recese má pak na obyvatelstvo státu značný dopad.

4. 1. 2 Makroekonomická stabilita

Hrubý domácí produkt je však jen jedním z komponentů tzv. základní verze magického čtyřúhelníku, která znázorňuje makroekonomickou stabilitu. Jde o přehledný způsob grafického zachycení základních cílů ekonomiky (ekonomický růst, nízká nezaměstnanost, nízká a stabilní inflace a vnější rovnováha)¹⁴⁴. Problémem při sestavování magického čtyřúhelníku byl přístup k datům o nezaměstnanosti. Statistické úřady Rwandy a Ugandy byly zřízeny až roku 2005 respektive 1998, dvě zbývající země jej nemají. Světová banka, MMF, CIA atd. nemají data o nezaměstnanosti v námi zkoumaných zemích. Pouze několik údajů bylo možné sehnat z databází Mezinárodní organizace práce. Jde navíc o počty pouze registrovaných nezaměstnaných. Všechny čtyři komponenty magického čtyřúhelníku mohou dle našeho pojetí příčin (v tomto případě nedostatků) být u zrodu ozbrojeného konfliktu. Obecně lze říci, že čím je čtyřúhelník menší, tím je menší makroekonomická stabilita, ideální velikost čtyřúhelníku je pak zobrazena v grafech. Příloha číslo 5 nám

¹⁴² Stewart, Frances (2003). Global Economic Influences and Policies towards Violent Self-Determination Movements: An Overview. QEH Working Paper Series: University of Oxford, February, s. 7

¹⁴³ Nel, Philip (2003). Income inequality, economic growth, and political instability in sub-Saharan Africa. *Journal of Modern Africa Studies*, 41, 4, s. 633

¹⁴⁴ Kliková, Christiana a Kotlán, Igor (2006). *Hospodářská politika: teorie a praxe*. Sokrates: Ostrava, s. 107

znázorňuje rok 1991 a rok 1996 ve Rwandě. Na prvním obrázku je patrná makroekonomická nestabilita, pokud bychom ještě odečetli nezaměstnanost, výsledek by byl ještě o mnoho horší. V roce 1996 je však makroekonomická situace země o mnoho stabilnější. Navíc dle dat z dalších let je zjevné, že si země stabilitu uchovala. Tentokrát již bez čtyřúhelníku jen prostřednictvím pohledu na data lze říci, že Uganda je makroekonomicky nejstabilnější zemí komplexu po celé námi zkoumané období a naopak velmi nestabilní až do roku 2002 je Demokratická republika Kongo, dnes již převládají problémy zejména se zvládnutím inflace, která se pohybuje v posledních letech kolem 20 %¹⁴⁵. Burundi je v posledních zhruba šesti letech nejpomaleji rostoucí ekonomikou komplexu, bez flexibilní monetární politiky (deflaci střídá téměř 11ti % inflace) a velmi pasivní platební bilancí¹⁴⁶

Zkusme se blíže podívat na jeden z ukazatelů makroekonomické stability, který je často přímo spojován s násilím, jde o nezaměstnanost. Ta může vést k politickým tlakům a násilnému konfliktu, zejména v rozvojových zemích, jsou-li hlavním segmentem nezaměstnaných mladí lidé¹⁴⁷. To je názor, na kterém se shoduje celá řada studií, ačkoliv primárně specifikují ke konfliktu náchylnější segment nezaměstnaných jako mladé muže. Ačkoliv se Robert Kaplan ve svém známém článku *The Coming Anarchy*, věnuje primárně nezaměstnanosti plynoucí z environmentální degradace, upozorňuje zejména na příkladu Pobřeží Slonoviny na nebezpečí nezaměstnaných mladých mužů (většinou migranti do měst), kteří tíhnou ke kriminalitě¹⁴⁸. Nejen však k ní, mladí nezaměstnaní se dají snáze rekrutovat do povstaleckých armád. Situace v námi zkoumaných zemích se však od té, o které píše Kaplan, liší. Jak již bylo zmíněno výše, v případě nezaměstnanosti existuje pouze malý počet dat, pokud z nich však budeme vycházet, dojdeme k závěru, že ve Rwandě je velmi malý počet registrovaných nezaměstnaných. Roku 1989 šlo o 0,8% z ekonomicky aktivního obyvatelstva, roku 1991 dokonce jen 0,3% a roku 1996 0,6%¹⁴⁹. Zdá se, že ze stejných čísel rovněž vychází *UNDP Human Development Report 2007/2008*¹⁵⁰. O mnoho horší výsledky nevykazuje ani Uganda. Problémem těchto čísel je však ten, že zahrnují pouze registrované nezaměstnané, počty neregistrovaných se pak ve vesnických oblastech těžko odhadují. Pravdou je, že z předešlých dat se dá do jisté míry vycházet. Trend nízké nezaměstnanosti lze

¹⁴⁵ International Monetary Found. World Economic Outlook Database:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/weodata/index.aspx>

¹⁴⁶ tamtéž

¹⁴⁷ Human Development Report 1994, s. 25: http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_en_chap2.pdf

¹⁴⁸ Kaplan, Robert D. (1994). *The Coming Anarchy*. The Atlantic Monthly:

<http://www.theatlantic.com/ideastour/archive/kaplan-2.mhtml>

¹⁴⁹ International Labour Organization. Laborsta Internet. Statistics by country: <http://laborsta.ilo.org/>

¹⁵⁰ UNDP Human Development Report 2007/2008. Rwanda:

http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_RWA.html

totiž vysvětlit zejména tím, že všechny námi zkoumané země jsou velice zemědělsky založené. Pokud se podíváme na počty zaměstnaných v zemědělském sektoru v námi zkoumaných zemích dle *CIA World Factbook* z roku 1994, dojdeme k následujícímu: Rwanda 93%, Burundi 93%, Zair 75%, Uganda více než 80%¹⁵¹. Možná překvapivě pak tato čísla ve vydání stejného dokumentu o 14 let později zůstávají téměř nezměněna¹⁵². Ve většině případů jde o drobné zemědělce, kteří obdělávají pole pro svou vlastní obživu. Z toho může vyplývat malý počet nezaměstnaných. Což můžeme pozorovat i v jiných podobně hospodářsky strukturovaných zemích, jako například v Bangladéši. Naprosto opačná situace je však v některých uprchlických kempech, které lze nazvat extrémní verzí předměstských slamů, tak jak je popisuje Kaplan. V oblastech s vysokou koncentrací kempů jako jsou oba regiony Kivu, je patrný nárůst kriminality, ale rovněž snazší rekrutování. To však samozřejmě nemůže být považováno pouze za ekonomický problém. Ještě v jednom ukazateli se země Velkých afrických jezer liší například od Pobřeží Slonoviny, o kterém se mj. zmiňuje Kaplan. Jde o míru urbanizace, která je zajisté do značné míry ovlivněna strukturou hospodářství. Tři z námi zkoumaných zemí (Burundi, Rwanda, Uganda) patří mezi země s největším podílem vesnického obyvatelstva na světě. V číslech roku 1989 měřeno v městské populaci na osobu (včetně Pobřeží Slonoviny): Zair 0,278; Uganda 0,107; Burundi 0,061; Rwanda 0,053, Pobřeží Slonoviny 0,394¹⁵³. Ve vesnických oblastech, i pokud zde existuje větší počet nezaměstnaných, není snadné mobilizovat, díky rozptýlenosti jednotlivých potenciálních podporovatelů a tedy zde má nezaměstnanost nižší konfliktní potenciál. Je doufejme patrné, že nezaměstnaní mladíci na předměstí měst v zemích bezpečnostního komplexu (chybí dostatek dat o DRK), nemohly být tak významnou hrozbou pro stabilitu těchto zemí, jako tomu bylo v jiných částech světa. Trend migrace do měst se však nevyhnul ani námi zkoumaným státům, data z roku 2005 jsou následující: DRK 0,321; Uganda 0,126; Burundi 0,1; Rwanda 0,193¹⁵⁴. Jak je zřejmé, všechny země vyjma Ugandy zaznamenaly značný nárůst v počtu městské populace, zejména je to patrné v případě Rwandy. Pokud k tomu připočítáme téměř nezměněnou strukturu hospodářství, je zřejmé, že obzvlášť ve Rwandě se mohou stát v budoucnu mladí nezaměstnaní ve městech bezpečnostní hrozbou. V období, kterému se věnuje tato analýza však nepředstavovali mladí nezaměstnaní uvnitř bezpečnostního komplexu zvlášť významné nebezpečí.

¹⁵¹ CIA The World Factbook 1994: <http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact94/index.html>

¹⁵² CIA The World Factbook 2008: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

¹⁵³ Nation Master. People Statistics. Urban Population (per capita) (1989) by country: http://www.nationmaster.com/graph/peo_urb_pop_percap-people-urban-population-per-capita&date=1989

¹⁵⁴ Nation Master. People Statistics. Urban Population (per capita) (2005) by country: http://www.nationmaster.com/graph/peo_urb_pop_percap-people-urban-population-per-capita&date=2005

4. 1. 3 Ekonomické fenomény často zmiňované v souvislosti s ozbrojeným konfliktem: zdůvodnění jejich nevhodnosti pro naši analýzu

Na předcházejících řádkách jsme se v krátkosti věnovali vývoji hlavního ekonomického ukazatele v námi zkoumaných zemích v předvečer klíčových konfliktů, makroekonomické stability a následně nezaměstnanosti. Fearon a Laitin však ve svém výzkumu poukazují na fakt, který je spojen s absolutním národním důchodem na obyvatele (per capita income), že jde o velice podstatný faktor jak v statistickém tak i reálném smyslu: příjem nižší než 1 000 dolarů je spjatý v průměru s 41% vyšší vyhlídkou začátku občanské války¹⁵⁵. Bez ohledu na to, co si myslíme o podobných statistických výsledcích, jde o často zmiňovanou příčinu konfliktů. V příloze číslo dvě je vývoj HDP na obyvatele v námi zkoumaných státech. Vezmeme-li v potaz, že hrubý domácí produkt na obyvatele musí být z logiky věci v námi zkoumaných zemích vyšší než národní důchod na obyvatele¹⁵⁶, je zjevné, že všechny čtyři státy náleží do této skupiny ke konfliktu náchylnějších zemí. De facto lze z tohoto závěru vyvodit, že chudé státy jsou náchylnější ke konfliktu. Pravdou však je, že základní příčiny je třeba chápat jako nějakou negativní změnu či stav, které mohou vyvolat prudkou reakci. V případě, že hospodářství státu poroste nelze předpokládat, jakoukoliv ostrou reakci nějakého segmentu populace¹⁵⁷, i pokud absolutní národní důchod bude nižších hodnot. Nominální hodnota národního důchodu spíše hraje roli při zvládnutí konfliktu vládou, řekněme, že je prostředkem, kterým vláda disponuje při tlumení konfliktu, který vzniká na základě kořenových příčin, a brání jeho přechodu do ozbrojené fáze. Ve svém důsledku jsou tedy chudé státy skutečně náchylnější k ozbrojenému konfliktu, ovšem nejde o klasickou základní příčinu, tak jak ji chápeme my, ale spíše o oslabení vládního potenciálu regulovat konflikt uvnitř území či o ulehčení případného rekrutování.

Doposud jsme se věnovali konkrétním nedostatkům uvnitř ekonomického sektoru, teď se zkusme blíže podívat na nerovnost, v tomto případě příjmovou. Éra globalizace je spjata s růstem vertikálních nerovností ve většině zemí¹⁵⁸. Ovšem Fearon a Laitin došli k závěru, že příjmová nerovnost ve vztahu k občanským válkám nevykazuje statistickou či reálnou

¹⁵⁵ Fearon, James D. and Laitin, David D. (2003). Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 1, s. 83

¹⁵⁶ Jde o HDP-nepřímé obchodní daně+čistý důchod zahraničních faktorů viz: Schiller, Bradley R. (2004). *Makroekonomie dnes*. Computer Press: Brno, s. 97

¹⁵⁷ Tím je myšlena pouze reakce na stav ekonomiky či blahobytu, jinak samozřejmě mohou hrát svou roli jiné příčiny.

¹⁵⁸ Stewart, Frances (2003). *Global Economic Influences and Policies towards Violent Self-Determination Movements: An Overview*. QEH Working Paper Series: University of Oxford, February, s. 14

důležitost¹⁵⁹. Nějak zvláště významnou roli příjmovým nerovnostem nepřikládá ve svém výzkumu, jak již bylo zmíněno, ani Nel. Pravdou je, že v ekonomickém sektoru hrají hlavní roli nedostatky. Nerovnosti jako takové jsou jako základní příčiny ozbrojeného konfliktu vlivnější v jiných sektorech.

Možná by někomu mohlo přijít zvláštní, že dosud nebyla zmíněna role vzácných zdrojů. Je to tím, že je nechápu jako základní příčinu. Někdy jsou chybně vnímány obě války v Kongu jako války o zdroje, respektive o možnost jejich exploatace, ovšem je to jen ona pomyslná špička ledovce, která vykukovala nad hladinu a upoutala tak zájem veřejnosti. Olsson a Fors došli k závěru, že obě války v Kongu v nedávné historii byly zažehnuty křivdou¹⁶⁰. To však neznamená, že by, roli cenných komodit nepřičítali důležitost. Zkusme parafrázovat kus závěru, který ve své práci *Economic Functions of Violence in Civil Wars* předkládá Keen: Snahy zmírnit utrpení způsobené občanskými válkami, určení základních příčin těchto konfliktů, stereotypní porozumění konfliktu jako výsledku starých etnických nenávistí, jako zhroucení či jako boj dvou stran je neadekvátní a může skrýt to, proč války pokračují¹⁶¹. Nepochybně tedy komodity s vysokou hodnotou jako diamanty či ropa mohou prodlužovat a zesilovat konflikt¹⁶². Právě během násilné fáze konfliktu je přítomnost cenných komodit velice důležitá, jelikož mohou financovat jeho pokračování. Jestliže jsou důležité pro financování samotného konfliktu, bude jejich přítomnost predispozicí konfliktu¹⁶³. Racionální aktér, nemá-li dostatečné zdroje z jiných aktivit, například nelegální obchod či diaspora, bude zahajovat ozbrojené povstání jen v případě, že je reálné jeho financování. Opomiňme teď tu skutečnost, že aktér vždy nejedná racionálně. To je také důvod toho, jak mohl Collier dojít k závěru, že nejmocnějším jednotlivým rizikovým faktorem ve vztahu k občanské válce je, že země, které mají značný podíl příjmu na HDP přicházejícího z exportu primárních komodit jsou podstatně ohroženější konfliktem¹⁶⁴. Exploatace cenných kovů, která se zdála být jedním z důležitých znaků válek po skončení studené války, zdá se je pouze reakcí na ukončení ideologického boje a podpory vystavěné na jeho základě. Náš výzkum se však zabývá pouze

¹⁵⁹ Fearon, James D. and Laitin, David D. (2003). Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 1, s. 85

¹⁶⁰ Olsson, Ola and Fors, Heather Congdon (2004). Congo: The Prize of Predation. *Journal of Peace Research*, 42, 3, s. 327

¹⁶¹ Keen, David (1998). *The Economic Functions of Violence in Civil Wars*. Oxford University Press: Oxford, s. 71

¹⁶² Axworthy, Lloyd (2001). Human Security and Global Governance: Putting People First. *Global Governance*, 7, 1, s. 20

¹⁶³ Jako další takovou predispozici můžeme chápat například hornatý terén, který poskytuje útočiště povstaleckým hnutím.

¹⁶⁴ Collier, Paul (2000). *Economic Causes of Civil Conflict and Their Implications for Policy*. Development Research Group, World Bank, June 15, s. 6

fázi do vypuknutí násilí, role nerostných surovin v průběhu ozbrojeného konfliktu může být však velmi významná.

4. 1. 4 Shrnutí

Převažující názor ekonomického myšlení o příčinách konfliktů je ten, že negativní ekonomické šoky zvyšují nebezpečí vypuknutí násilí. Toto tvrzení se zdá být relevantní ve vztahu ke konfliktům ve Rwandě a Burundi a do jisté míry i k oběma válkám v Kongu, ovšem s jedním nepopíratelným otazníkem. Ačkoliv se hospodářství DRK zmítá téměř bez přestání v recesi mezi lety 1989-2001, nejpozitivnějších výsledků (měřeno v HDP) dosahovalo v letech 1995, 1996, 1998, což je v předvečer obou válek v zemi. Rostoucí hospodářství Ugandy a makroekonomická stabilita, zdá se mohly mít vliv na to, že od konce 90. let se v zemi neobjevila žádná povstalecká organizace a ty, které již existovaly buďto zanikly nebo časem ztratily na síle (viz LRA). Rovněž je z předešlého patrná zranitelnost většiny námi zkoumaných zemí skrze monokulturní hospodářství a tudíž přílišné závislosti na světových cenách jedné či více komodit. Zejména v případě Ugandy a Rwandy je však zjevná snaha odpoutat se od této závislosti, což je zajisté příslibem do budoucnosti. Naopak nepřiliš významná se v zemích Velkých afrických jezer zdá být spojitost mezi nezaměstnaností a násilím v případě měst, o to pozorovatelnější je však tento trend uvnitř uprchlických kempů. Za nedůležitý lze z předešlého rovněž označit směrem k základním příčinám výši národního důchodu, ovšem je třeba ji vnímat ve fázi mobilizační a jako nástroj k zvládnutí konfliktu vládou. Tyto poznatky využijeme v závěrečné kapitole.

4. 2 Environmentální degradace jako základní příčina ozbrojeného konfliktu

Ač se ekologická dimenze bezpečnosti objevuje v literatuře relativně krátkou dobu, získala si řadu příznivců a dnes patří sousloví „environmentální bezpečnost“ do běžného slovníku. Ačkoliv existuje celá řada odpůrců takového pojetí bezpečnosti, nemají zdá se sílu zvrátit tento trend. Mezi největší odpůrce patří bezesporu Daniel Deudney, který představuje několik argumentů proti spojování environmentální degradace s národní bezpečností, přičemž za nejdůležitější fakt považuje tu skutečnost, že národní bezpečnostní myšlení a akce

předpokládají ostrý rozdíl mezi my a oni, mezi přítel a nepřítel¹⁶⁵. Jestli je tohle jeden z hlavních argumentů, proč se nezabývat tímto typem bezpečnosti, pak bychom ji neměli opominout. Pro Deudneyho začíná konflikt, jak je zřejmé, rozdělením na my a oni, již neuvažuje o tom, že v základech takového rozdělení je nějaký problém, něco co se utváří v latentní fázi, něco, co nazýváme základní příčinou respektive příčinami. Jeho postoj je striktně bezpečnostně-politický, tak jak jej chápeme v průběhu studené války. Tímto tvrzením nezavírá dveře jen spojení životní prostředí a bezpečnost, ale také většině ekonomických a celé řadě dalších témat.

Environmentální sektor má k ekonomickému velmi blízko, což nás původně vedlo k tomu spojit tyto dva sektory v jeden. Problémy spojené s životním prostředím totiž vytváří čtyři hlavní sociální efekty (snížená zemědělská produkce, ekonomický pokles, přesun obyvatelstva a narušení pravidelných a legitimních sociálních vztahů a institucí), které mohou vést k akutnímu konfliktu¹⁶⁶. Tato témata mají spojitost s ekonomickou dimenzí, což je nejzjevnější v případě ekonomického poklesu, ale vesměs vycházejí z omezení blahobytu občanů či ekonomických kapacit státu. Dle Homera-Dixona tedy environmentální efekty mohou způsobit sociální efekty a ty pak mohou být v zárodku konfliktu. Těchto efektů představuje celkem sedm: skleníkové plyny, snižování stratosférického ozónu, odlesňování, kyselé usazeniny, degradace zemědělské půdy, nadužívání a znečištění vodních zásob a vyčerpání rybích zásob¹⁶⁷. První dva efekty jsou pak spíše výhledové ve vztahu k bezpečnosti. Ostatní se však již projevují a projevovaly se v námi zkoumaném období. Klíčovou otázkou této podkapitoly tak bude: lze mezi kořenové příčiny ozbrojených konfliktů v oblasti Velkých afrických jezer řadit ty pocházející z environmentální degradace?

Autoři se shodují na tom, že chudé státy budou hůře zvládat environmentální problémy. Kaplan tuto skutečnost přirovnává k Fukuyamovu konceptu posledního člověka, když tvrdí, že obě části světa budou ohrožovány environmentálním tlakem, zatímco poslední člověk (Last man) jej bude schopný přemoci, první člověk (First Man) nebude¹⁶⁸. Z předešlé kapitoly lze pak vyvodit, že námi zkoumané státy budou patřit do skupiny těch, pro které porušené životní prostředí bude představovat větší hrozbu.

¹⁶⁵ Deudney, Daniel. The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). War: Volume III.. Sage: London, s. 136

¹⁶⁶ Homer-Dixon, Thomas F.. On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). War: Volume III.. Sage: London, s. 225

¹⁶⁷ Homer-Dixon, Thomas F.. On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). War: Volume III.. Sage: London, s. 224

¹⁶⁸ Kaplan, Robert D. (1994) . The Coming Anarchy. The Atlantic Monthly, February, s. 60: <http://www.theatlantic.com/ideastour/archive/kaplan-2.mhtml>

Navíc státy na nízké technologické úrovni jsou více vystavené populačním tlakům¹⁶⁹. Homer-Dixon tvrdí, že úplný efekt lidské aktivity na životní prostředí ve specifickém ekologickém regionu je zejména funkcí dvou proměnných: za prvé produktem celkové populace a fyzické aktivity na osobu (aktivity per capita) a za druhé zranitelností ekosystému v konkrétním regionu¹⁷⁰. Demografický růst lze tedy bezesporu pokládat za jednu z hlavních příčin environmentální degradace. Tyto teorie se tak vracejí k Malthusovi, který říká, že „síla populace je nekonečně větší než síla Země, která pro člověka produkuje potravu. Populace, je-li nekontrolovaná, narůstá geometrickou řadou. Potraviny rostou jen matematickou řadou. Jen povrchní pohled na čísla ukáže neúměrnost první síly v poměru ke druhé¹⁷¹.“ V příloze číslo pět můžeme vidět enormní nárůst počtu obyvatel v zemích bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer mezi lety 1989-2008. Z předešlého je zřejmé, že námi zkoumané země mají predispozice k tomu být náchylné k environmentálním tlakům. Podívejme se nyní na tři hlavní environmentální efekty, které mohly nějakým způsobem narušit základy mírového soužití uvnitř již mnohokrát zmiňovaných zemí, půjde o odlesňování, degradaci zemědělské půdy a vodní zásoby.

4. 2. 1 Degradace zemědělské půdy

Renner považuje degradaci zemědělské půdy za hlavní hrozbu ekonomickému blahu mnoha zemí¹⁷². Spojitost s ekonomickou dimenzí je zde opět zřejmá. V předešlé kapitole bylo poukázáno na skutečnost, že v námi zkoumaných zemích pracuje naprostá většina lidí v zemědělském sektoru. V těchto státech, kde velká část populace musí spoléhat na to, co vypěstuje, platí dvojnásob tvrzení, že zemědělství je základní kámen potravinové bezpečnosti a zmírnění hladu¹⁷³. Afrika je jako kontinent zřejmě nejvíce zasažená degradací zemědělské půdy. Přesto pohled na fyzicko-geografickou mapu Afriky nám napovídá, že námi zkoumané země by neměly mít problémy s degradací zemědělské půdy jako například některé ze zemí Sahelu. Dva námi sledované státy jsou však vystaveny velkému populačnímu tlaku, který, jak

¹⁶⁹ Tir, Jaroslav and Diehl, Paul F. (1998). Demographic Pressure and Interstate Conflict: Linking Population Growth and Density to Militarized Disputes and Wars, 1930-89. *Journal of Peace Research*, Vol. 35, No. 3, s. 336

¹⁷⁰ Homer-Dixon, Thomas F.. On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). *War: Volume III.*. Sage: London, s. 222

¹⁷¹ Malthus, Thomas Robert (2002). *Esej o principu populace*. „Zvláštní vydání“: Brno, s. 12

¹⁷² Renner, Michael (1996). *Fighting for Survival: Environmental Decline, Social Conflict, and the New Age of Insecurity*. Worldwatch Institute: New York, s. 36

¹⁷³ United Nations Environment Programme. *Annual Report for 2002*, s. 49:
http://www.unep.org/pdf/annualreport/UNEP_Annual_Report_2002.pdf

jsme si řekli, zhoršuje enviromentální degradaci, obzvláště v chudých zemích, které nemají dostatek sil tomu zamezit. Jde o Rwandu a Burundi. Obě dvě země disponují na Afriku štědrými podmínkami pro zemědělskou činnost, vyšší nadmořská výška a velké množství srážek. Přesto kolem poloviny rwandské zemědělské půdy roku 2002 vykazovalo znaky mírné až vážné eroze a dvě třetiny byly kyselé a vyčerpané, ale stále kultivované, jelikož farmáři nemají kam jít a nemohou si dovolit nechat ležet půdu ladem¹⁷⁴. O mnoho jiná situace není ani v Burundi. Nemá význam pro naše potřeby zkoumat, jestli je eroze půdy spíše způsobena dlouhodobým odlesňováním či intenzivním pastevectvím, stejně jako v případě kyselé a vyčerpané půdy je tím hlavním viníkem populační růst ve dvou nejhustěji zalidněných státech Afriky v kombinaci s nedostatečným zemědělským řízením. O problému dobře vypovídá začátek článku jehož autorem je Jerome Bigirimana Je o třech sourozencích, kteří zdělili jeden hektar půdy, zakládají si rodiny a jeden z nich, se ptá, zda-li z jednoho hektaru může uživit rodinu a pokračuje s otázkou, co se stane s jejich dětmi¹⁷⁵. Jde přesně o onu Malthusovu geometrickou řadu, která časem klade stále větší nároky na půdu, čímž dochází k jejímu znehodnocení. O tom, že zemědělská půda nemá kam expandovat hovoří čísla. V Burundi bylo obděláváno roku 1989 930 tis. hektarů, stejně jako o pět let později, roku 2005 pak celkem 971 tis. hektarů¹⁷⁶. Ve Rwandě bylo roku 1989 obděláváno 850 tis. hektarů, stejně tak roku 1993, o dvanáct let déle milion dvě stě tisíc hektarů¹⁷⁷. Přičemž již od 70. let byla, alespoň ve Rwandě, většina nově obdělávané půdy nízké kvality¹⁷⁸. Vyčerpanost půdy je nejlépe patrná na poklesu výnosnosti půdy. Ve spojení s rostoucí populací není divu, že zatímco počátkem 80. let byla Rwanda v produkci obilovin soběstačná, na začátku let 90. již dovážela 21%¹⁷⁹. Následně tedy došlo v případě obou zemí k sociálním efektům, jak je uvádí Homer-Dixon, přesněji řečeno ke snížení zemědělské produkce a na jejím základě k ekonomickému poklesu. V případě státu, nešlo zřejmě o tak zásadní ekonomický šok, který způsobily změny cen některých komodit, zejména kávy, na světových trzích, jedinci však tuto skutečnost pocítili mnohem výrazněji. Pro jedince s hektarem orné půdy, jejíž výnosnost klesá

¹⁷⁴ Tackling Land Degradation and Desertification (2002). International Fund for Agricultural Development: http://www.ifad.org/events/wssd/gef/GEF_eng.pdf

¹⁷⁵ Bigirimana, Jerome (2007). Burundi: Population Growth and Poor Farming Methods Weigh on the Land. Inter Press Service: <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=38890>

¹⁷⁶ Food and Agriculture Organization of the United Nations. FAOSTAT: <http://faostat.fao.org/site/377/DesktopDefault.aspx?PageID=377>

¹⁷⁷ Food and Agriculture Organization of the United Nations. FAOSTAT: <http://faostat.fao.org/site/377/DesktopDefault.aspx?PageID=377>

¹⁷⁸ Renner, Michael (1996). Fighting for Survival: Environmental Decline, Social Conflict, and the New Age of Insecurity. Worldwatch Institute: New York, s. 118

¹⁷⁹ Renner, Michael (1996). Fighting for Survival: Environmental Decline, Social Conflict, and the New Age of Insecurity. Worldwatch Institute: New York, s. 118-119

a farmářova rodina se rozrůstá a za situace, že de facto není kam jít, je taková situace velmi vážná. Ta může dokonce vést až ke konfliktu, který by šel v terminologii Homera-Dixona označit za konflikt z relativního nedostatku¹⁸⁰. I na zbylé dvě země komplexu působí populační tlak, který způsobuje environmentální degradaci. Jejich výhodou může být rozloha, ovšem i zde narážíme na výjimky. V případě obrovského Konga není rozvržení obyvatelstva rovnoměrné, jak ukazuje příloha číslo 6. Nej hustěji osídlené oblasti jsou u pobřeží, v okolí hlavního města a na východě země. Nemáme údaje, které by nám poskytovaly důkazy o degradaci zemědělské půdy v provinciích Kivu, jelikož existuje i malý počet dat o DRK jako celku, ale lze předpokládat, že zejména v některých částech těchto provincií budou problémy velmi podobné těm ve Rwandě a Burundi. Tuto skutečnost ještě mohli a mohou umocňovat uprchlíci. Tlak na půdu byl také jedním z určujících faktorů konfliktů v Kivu, zejména konfliktů mezi „místními“ a „přistěhovalci“ z roku 1993. Tento konflikt vznikl velkou měrou právě v důsledku tlaku na zemědělskou půdu jako výsledku demografického růstu.

4. 2. 2 Vodní zásoby

Lorraine Elliott předpovídá, že voda bude v budoucnu hlavní příčinou vnitrostátního a mezistátního napětí¹⁸¹. Nás však zajímá nedávná historie a současnost zemí bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer. To samo o sobě vypovídá o tom, že voda by pro tyto státy neměla být problémem. Pokud se však podíváme na data, tak zjišťujeme, že množství vody na osobu ve třech z námi sledovaných zemích (Rwanda, Burundi a Uganda¹⁸²) značně klesá (viz příloha číslo 7) a v budoucnu se může stát bezpečnostní hrozbou, pokud se nepřijmou příslušná opatření. V námi sledovaném období však snižování vodních zdrojů, jak je patrné z hodnot, nemohlo být jednou ze základních příčin ozbrojených konfliktů. Alespoň pokud budeme vycházet z obecného předpokladu, že země, kterým se nedostává vody, se vyznačují hodnotami pod 1000 krychlových metrů na osobu¹⁸³. A za situace, že neexistují informace o tlaku uvnitř společnosti na základě přístupu k vodě. Je třeba ovšem poznamenat, že hodnoty pod 1000 krychlových metrů samozřejmě ještě neznamenají konfliktní pnutí, jen zvyšují jeho pravděpodobnost.

¹⁸⁰ Homer-Dixon, Thomas F.. On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). War: Volume III.. Sage: London, s. 238

¹⁸¹ Elliott, Lorraine (2004). The Global Politics of the Environment. New York University Press: New York, s. 204

¹⁸² Demokratická republika Kongo má naopak jedny z nejvyšších hodnot, ač klesajících, množství vody na osobu (viz příloha číslo 7).

¹⁸³ Renner, Michael (1996). Fighting for Survival: Environmental Decline, Social Conflict, and the New Age of Insecurity. Worldwatch Institute: New York, s. 41

4. 2. 3 Odlesňování

Odlesňování je problémem snad všech rozvojových zemí, ovšem přímý důsledek na obyvatelstvo nebude nikdy takový jako v případě zemědělské půdy a vody, jelikož se netýká jejich nezbytných životních potřeb a výrazněji neovlivní jejich ekonomickou situaci. To je přímý důsledek, odlesňování má však rovněž celou řadu nepřímých důsledků, které mohou představovat závažnější problém. Odlesňování vede například k intenzivnějším suchům a záplavám¹⁸⁴. Zejména však v případě horských oblastí patří mezi hlavní příčiny eroze půdy, o které jsme se již zmiňovali. Voda, která spadne ve formě srážek, teče bez překážek po svazích a s sebou bere nejurodnější vrchní vrstvu půdy. Jelikož Burundi a Rwanda patří mezi horské státy, mohlo by odlesňování být jednou z hlavních příčin degradace zemědělské půdy. Pro naše potřeby však není zapotřebí analýzy vlivu odlesňování na erozi půdy, ač jistě patří mezi hlavní viníky.

Předtím, než shrneme tuto kapitolu, je třeba zdůraznit velmi logickou skutečnost, na kterou upozorňuje Elliott. Vojsko a vojenské aktivity přispívají přímo a nepřímo k environmentální degradaci mnoha způsoby, jedním z nejzřejmějších je skrze environmentální následky války¹⁸⁵. Každá země zasažená moderní válkou se potýká dlouhou dobu s jejími dopady na životní prostředí.

4. 2. 4 Shrnutí

Závěrem lze tedy říci, že v environmentálním sektoru patří mezi základní příčiny několik typů nedostatků, přičemž pro námi sledované země ve sledovaném období je ve vztahu k ozbrojeným konfliktům relevantní pouze půdní nedostatečnost, chcete-li degradace půdy a to pouze uvnitř Burundi, Rwandy a v některých částech provincií Kivu. Přičemž za hlavní příčinu půdní nedostatečnosti lze bezesporu považovat lidskou aktivitu spojenou s demografickým růstem. Na základě příkladu Rwandy a Burundi můžeme souhlasit s tvrzením, že populační tlak může vysvětlit podstatnou část environmentálních problémů¹⁸⁶. Environmentální degradace mohla rozhodně přispět ke konfliktnímu pnutí a mohla být jedním

¹⁸⁴ Human Development Report 1994, s. 29: http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_en_chap2.pdf

¹⁸⁵ Elliott, Lorraine (2004). *The Global Politics of the Environment*. New York University Press: New York, s. 214

¹⁸⁶ Tir, Jaroslav and Diehl, Paul F. (1998). *Demographic Pressure and Interstate Conflict: Linking Population Growth and Density to Militarized Disputes and Wars, 1930-89*. *Journal of Peace Research*, vol. 35, No. 3, s. 320

z kořenů ozbrojených konfliktů ve třech jmenovaných oblastech. Co je však téměř jisté, je, že v budoucnu se zde s největší pravděpodobností bude nejen stupňovat tlak na půdu, ale rovněž na vodní zdroje. Životní prostředí tak zřejmě vystoupí ze stínu kulturních a ekonomických hrozeb bezpečnosti. Nyní se přesuňme k sektoru společenskému.

4. 3 Společenský sektor: identita jako štěpící linie společnosti

Ač se může zdát, že vymezování základních příčin uvnitř společenského sektoru nebude problematické, jelikož identita jako taková se navenek projevuje, na cestě k jejich určení existuje několik nesnadných překážek.

V prvé řadě musíme rozlišovat mezi latentní fází a fází mobilizační. Nás nyní zajímá první jmenovaná. Ve druhé jmenované je totiž nějaký druh společné identity přítomen vždy, na jeho základě se lidé mobilizují, nejsnadnější jsou pak pro tento účel zdánlivě přirozené identity jako národnost, etnická či náboženská příslušnost. Nás však zajímají ty případy, kdy identita stojí v pozadí konfliktu. V tomto sektoru půjde o různé typy nerovností, pro které se často užívá výrazu horizontální nerovnosti. Frances Stewart je definuje jako: „nerovnosti v ekonomické, sociální či politické dimenzi či kulturním statusu mezi kulturně definovanými skupinami“¹⁸⁷. Jak stejný autor dodává, přítomnost ostrých horizontálních nerovností pak může poskytnout obecný motiv pro politickou mobilizaci¹⁸⁸. Jak je patrné, je zde znatelný překryv zejména s politickým sektorem. Z logiky lze usoudit, že takové nerovnosti budou existovat na základě rozhodnutí, politik vládnoucích elit. Jde o politický systém, který se shoduje s identitou. V systému, kde se třída shoduje s etnicitou se politický, ekonomický a sociální status kumulují, aby členové skupiny B byli podřízeni všemi těmito způsoby členům skupiny A, což je situace, kterou lze nazvat třídním (ranked) uspořádáním¹⁸⁹. Namísto etnicity pak samozřejmě můžeme dosadit jinou identitu. Proto při naší analýze můžeme státy dělit na ty, kde se horizontální nerovnosti vyskytují a kde nikoliv, respektive jen ve velmi omezené podobě. Všechny typy horizontálních nerovností spolu tedy navíc souvisí. Ač zde existuje značný politický přesah, budeme tyto nerovnosti řadit do sektoru věnovanému identitě. Je to v důsledku toho, že i sama povaha takové politiky je určována identitou, jelikož právě ta napomohla politickému uskupení k moci.

¹⁸⁷ Stewart, Frances (ed.) (2008). *Horizontal Enequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Societies*. Palgrave MacMillan: New York, s. 3

¹⁸⁸ Stewart, Frances (ed.) (2008). *Horizontal Enequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Societies*. Palgrave MacMillan: New York, s. 13-14

¹⁸⁹ Horowitz Donald L. (2000). *Ethnic Groups in Conflict*. University of California Press: Berkeley, s. 22

Je třeba se však vypořádat ještě s jedním problémem. Horizontální nerovnosti, chcete-li nerovnosti ve společenském sektoru jsou, jak již bylo zmíněno, určovány politikou, jako takové tedy ve společnosti existují od té doby, kdy se dostala k moci strana, jejíž politika je exkluzivistická. Tím pádem je zde často patrné okamžité vynoření opozičních hnutí, které se snaží mobilizovat podporovatele. Na nerovnosti ve společenském sektoru je tak reagováno mnohem dříve, než například na ekonomické nedostatky. Jako taková je pro aktéry, kteří jsou u moci důležitější schopnost zvládat mobilizační fázi, jelikož pokud nechtějí ztratit své výhradní postavení, výhradní postavení své skupiny, neexistuje opatření, které by působilo na základní příčiny. Což je rozdílná situace oproti dvěma předchozím sektorům. Pokud přesto přijmou vládní elity opatření zmírňující nerovnosti pak riskují, nelibost členů své skupiny, kde vzniká relativní nedostatečnost výhod plynoucí z účasti na moci. V situaci horizontálních nerovností je jakékoliv vychýlení oproti statusu quo negativně vnímáno jednou ze stran a v tom spočívá jejich nebezpečí.

Existuje zde ještě jeden typ nerovností, který není určován politikou daného státu, ale je naopak výsledkem událostí ve státu sousedním, jde o migraci¹⁹⁰, na jejíž základě vzniká, to co Lake a Rotchild v případě etnicity nazývají „změnou etnické rovnováhy moci“¹⁹¹, v širším pojetí tedy změna skupinové rovnováhy moci. Jde o narušení rovnováhy, které může způsobit obavy z budoucího nerovného postavení a tedy vzniku horizontálních nerovností. Taková situace je v zemích, kde minority nemají zajištěná dostatečná práva, snadno představitelná, opět se dostáváme do situace, která se liší od předchozích dvou sektorů. Zatímco v předchozích dvou sektorech nelze předpokládat mobilizaci na základě předpokladu, zde je to díky možnému nebezpečí pravděpodobné. Většina lidí totiž odvozuje svoji bezpečnost od svého členství ve skupině¹⁹². Dochází tak ke kombinaci ohrožení bezpečnosti jedince a skupiny, což je natolik nebezpečná kombinace, že sám předpoklad je dostatečným důvodem k akci. V předešlých sektorech byla ohrožena bezpečnost jedince, ale ten mohl nadále spoléhat na skupinu, nyní je jedinou možností záchrany stát. Pokud se nezdá být stát schopný zajistit bezpečnost, může dojít k preventivnímu útoku. Jde o to, co Barry Posen nazývá meziskupinovým bezpečnostním dilematem¹⁹³. Jde o stav, kdy skupiny mohou preferovat

¹⁹⁰ Téma migrace se společenskou bezpečností spojuje rovněž Buzan, Wæver, de Wilde In: Buzan, Barry; Wæver, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno, s. 141

¹⁹¹ Lake, David A. and Rotchild, Donald (ed.) (1998). *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion and Escalation*. Princeton University Press: Princeton, s. 25

¹⁹² Human Development Report 1994, s. 31: http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_en_chap2.pdf

¹⁹³ Posen, Barry R.. *The Security Dilemma and Ethnic Conflict*. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). *War: Volume II*. Sage: London

dokonce i vysoké náklady války dnes, aby se vyhnuly vykořisťování zítra¹⁹⁴. Nazveme jej stavem očekávaných budoucích skupinových či horizontálních nerovností. Tento jev nám může pomoci pochopit jakékoliv meziskupinové násilí, ve kterém nefiguruje ani na jedné straně stát. Pro naše potřeby je však důležité právě spojení tohoto jevu s otázkou uprchlíků.

Nyní se pojďme podívat identity uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer, respektive na tu, která je pro tento region určující. Člověk je během života příslušníkem celé řady skupin, nás však zajímá ta, která je určující pro jeho sociální bezpečnost, respektive s jakou nejširší skupinou se identifikuje v rámci státu. Pro celou řadu evropských národních států dvacátého století se sociální bezpečnost od té státní nelišila. Je to tím, že společenská identita jedince se shodovala s tou reprezentovanou státem. Naopak v rozdělených společnostech je etnicita v centru politik¹⁹⁵. To se prolíná ve všech politických sférách včetně oblasti bezpečnosti. Mezi antropology se dlouhodobě vede debata o původu etnicity¹⁹⁶. Pro naše potřeby je taková debata zcela nepotřebná, jelikož je pro nás určující to, že lidé věří v přirozenost etnicity, ať je přirozená či není.

Etnicita sama o sobě není konfliktní. Fearon a Laitin tvrdí, že podíl všech skutečných incidentů v Africe ze všech potenciálních je v případě etnického násilí pouze 0,0005%¹⁹⁷. Sambanis naopak došel k názoru, že existuje určitá spojitost mezi stupněm etnické heterogenity a začátkem občanské války na etnickém základě¹⁹⁸. Toto schizma lze těžko rozsoudit. Snad nejlépe lze vztah mezi etnicitou a ozbrojeným konfliktem vyjádřit následovně: Etnicita není sama o sobě destabilizujícím faktorem, tím se stává až za předpokladu jejího zpolitizování¹⁹⁹. K tomu dochází často na základě již zmiňovaných nerovností či jiných základních příčin. Nerovnosti společenského sektoru jsou zde však klíčové. Kdyby neexistovaly nebyla by nutnost chránit svou skupinu skrze přinejmenším podílu na moci, a politické štěpení by mohlo opustit etnickou linii.

Došli jsme rovněž k závěru, že na příkladu Velkých afrických jezer rozhodně nelze použít notoricky známou Huntingtonovu teorii o střetu civilizací, nejen proto, že všechny

¹⁹⁴ Lake, David A. and Rotchild, Donald (ed.) (1998). *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion and Escalation*. Princeton University Press: Princeton, s. 13

¹⁹⁵ Reynal-Querol, Marta (2002). *Ethnicity, Political Systems, and Civil Wars*. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 46, No. 1, s. 29

¹⁹⁶ Tábory se zde dělí na primordialisty (pro něž je etnicita daná geneticky), instrumentalisty (pro ně je pouhým nástrojem, vytvořeným k mobilizaci) a konstruktivisty (i zde je etnicita nástrojem, ale shodují se na tom, že se v čase mění).

¹⁹⁷ Fearon, James D. and Laitin, David D. (1996). *Explaining Interethnic Cooperation*. *American Political Science Review*, Vol. 90, No. 4, s. 715

¹⁹⁸ Sambanis, Nicholas (2001). *Do Ethnic and Non-Ethnic Civil Wars Have Same Cause?*. The World Bank. January 24, s. 4

¹⁹⁹ Scherrer, Christian P. (1997). *Central Africa: Conflict Impact Assessment and Policy Options*. COPRI: Working Papers 25, s. 17

země náleží do jednoho civilizačního okruhu²⁰⁰. Jak správně zdůrazňuje Lemarchand: Bylo by skutečně obtížné představit si jakékoliv dvě skupiny na africkém kontinentu, které mají více společného v rámci jazyka, kultury, historie a sociální organizace než Hutu a Tutsi²⁰¹. Sama odlišnost jako zdroj konfliktu nám tedy zřejmě v naší analýze nepomůže.

Nyní se blíže podívejme na země bezpečnostního komplexu z perspektivy nerovností ve společenském sektoru. Půjde tedy o existující i očekávané horizontální nerovnosti a jejich vývoj od počátku 90. let.

4. 3. 1 Země bezpečnostního komplexu z pohledu horizontálních nerovností

Uganda se po celou dobu své nezávislé historie vyznačovala etnickým exkluzivismem. Ten sahal od extrémních podob vlády Idi Amina k méně viditelné nemožnosti zisku občanství v případě vlády Museveniho. Uvedme si oba příklady. Například politika frontálního útoku Idi Amina na asijskou komunitu skrze masivní vyhnání a vyvlastnění bylo zamýšleno jako koupě legitimacy²⁰². Brzy se terčem jeho politiky stala rovněž etnika Acholi a Langi²⁰³. V případě Ugandy nejde spoléhat na podporu pouze jedné etnické skupiny, díky její roztržitosti (viz příloha číslo 8), lze však jednu ze skupin označit za viníka problémů, obzvláště v případě, že taková skupina se ve společnosti netěší přízni. Politika Idi Amina vedla k ekonomickému kolapsu. Ovšem politika Museveniho, který se chopil moci převratem roku 1986 a která se z počátku zdála tolik odlišná od těch předcházejících, se uchýlila k obdobnému kroku. Během první politické krize vládní National Resistance Movement (NRM) roku 1990 bylo svoláno shromáždění, kde bylo rozhodnuto o změně přidělení občanství z deseti let pobytu na původ a na jeho základě daný přístup k pastvinám²⁰⁴. Ve své podstatě šlo o podlehnutí tlaku ze strany společnosti, která se bála vzrůstajícího vlivu migrantů, tedy očekávaných budoucích horizontálních nerovností, přinejmenším na lokální úrovni. Největší část migrantů přitom tvořili Banyarwanda, který značným způsobem napomohli Musevenimu k vládě. V tomto případě šlo ovšem o efektivní vládní politiku, která zabránila eskalaci konfliktu do násilné podoby, ovšem nechala za sebou nevyřešenou otázku

²⁰⁰ Huntington, Samuel P. (2001). *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Rybka Publishers: Praha

²⁰¹ Lemarchand, René (1997). *Patterns of State Collapse and Reconstruction in Central Africa*. African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

²⁰² Khadiagala, Gilbert M. (1993). Uganda's Domestic and Regional Security Since the 1970s. *The Journal of Modern Africa Studies*, 31, 2, s. 237

²⁰³ Khadiagala, Gilbert M. (1993). Uganda's Domestic and Regional Security Since the 1970s. *The Journal of Modern Africa Studies*, 31, 2, s. 238

²⁰⁴ Mamdani, Mahmood (2002). African States, Citizenship and War: A Case-Study. *International Affairs*, Vol. 78, No. 3, s. 496-497

Banyarwanda. Roku 1986 tedy dochází k převratu vedenému současným prezidentem Musevenim, který je příslušníkem etnika Mugankole, svrženým prezidentem byl Tito Okello, příslušník etnika Acholi ze severu Ugandy²⁰⁵. Identifikace s etnikem je uvnitř politického procesu v afrických podmínkách v naprosté většině případů velice důležitá. Prezident často upřednostňuje ve své administrativě i při přerozdělování majetku etnikum, k němuž náleží. Tento trend se však velmi často vyskytuje i v afrických parlamentních demokraciích. Důvodem je výstavba mnoha politických stran, ač se tomuto označení mnohdy sami brání, na etnickém základě. Etnikum „jehož“ prezident byl svržen se tak pochopitelně jen stěží může těšit výrazné přízně nové vlády. Krátce po převratu se na severu Ugandy formuje hnutí s názvem Uganda Christian Democratic Army (UCDA), která roku 1993 mění svůj název na Lord's Resistance Army (LRA)²⁰⁶. Ta se zpočátku identifikuje na základě biblického desatera, na jehož základě chce ustavit stát, později její vůdce Joseph Kony prohlašuje, že jeho vojenské uskupení bojuje jménem etnika Acholli proti vládě, která je diskriminuje²⁰⁷. Pravdou však je, že příslušníci tohoto etnika nebyli zdaleka diskriminováni do takové míry jako například Banyarwanda či jako tutijská menšina ve Rwandě. Ovšem diskriminace zde byla přítomna a zejména, jak napovídala historie, existoval zde předpoklad zhoršení situace. Realita, v kombinaci s tím, že hlavní obětí LRA jsou právě příslušníci etnika Acholi²⁰⁸, tedy způsobily to, že LRA nikdy nedokázala mobilizovat dostatečný počet podporovatelů. To už se však netýká problémů s horizontálními nerovnostmi.

Pokud se podíváme na situaci v Demokratické republice Kongo zjistíme, že se zde situace velmi podobala té v Ugandě ve dvou směrech - v otázce etnických základů politiky a hlavně v otázce uprchlíků. Realitou vlády Mobutu Sese Seka byla klientelistická politika upřednostňující etnikum Ngbandi, ke kterému patřil vůdce země. Naproti tomu některé skupiny tento režim vylučoval, zvláště ve východním Kongu²⁰⁹. Toto vyloučení bylo v některých případech stvrzeno odepřením občanství. Zatímco Mobutův dekret z roku 1972 udělil občanství uprchlíkům z roku 1959, zákon z roku 1981 zdůraznil původ před pobytem, což bylo potvrzeno konžskou národní konferencí (CNS), která se roku 1991 sešla jako

²⁰⁵ Clark, Michael (2004). In the Spotlight: The Lord's Resistance Army. Center for Defense Information: http://www.cdi.org/program/document.cfm?documentid=2606&programID=39&from_page=./friendlyversion/printversion.cfm

²⁰⁶ Uppsala Conflict Database: <http://www.pcr.uu.se/database/conflictSummary.php?bcID=107>

²⁰⁷ Clark, Michael (2004). In the Spotlight: The Lord's Resistance Army. Center for Defense Information: http://www.cdi.org/program/document.cfm?documentid=2606&programID=39&from_page=./friendlyversion/printversion.cfm

²⁰⁸ Uganda Civil War. Global Security: <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/uganda.htm>

²⁰⁹ Baregu, Mwesiga. Congo in the Great Lakes Conflict. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 60

opozice vůči Mobutovi, došlo pouze k potvrzení zákona z roku 1981 upřednostňující původ před pobytem²¹⁰. Zde máme obdobnou situaci jako v Ugandě. Na východě DRK byla však situace komplikovanější. V Kivu jsou tři hlavní skupiny Banyarwanda: Banyarusthura, Banyamasisi v Severním Kivu a Banyamulenge v Kivu jižním, za domorodé jsou však považováni pouze Banyarusthuru, což je skupina, která žila v Kongu před kolonizací, zatímco druhá jmenovaná přišla až po příchodu Belgičanů²¹¹. Na dvě ostatní skupiny bylo pohlíženo jako na vetřelce, kteří přišli ze Rwandy a zabírají půdu domorodcům a s jejich dalším přílivem docházelo k dalším obavám o budoucnost domorodých skupin, což vedlo k zformování fenoménu maï-maï. Zatímco existence tohoto fenoménu nasvědčuje o existenci jednotného hnutí sjednoceného kolem národního ideálu boje proti „cizincům“, kteří vtrhají na národní území, při bližším zkoumání zjišťujeme, že nejde o sjednocené hnutí, ale o seskupení mnoha lokálních živlů, kde každý vytváří své vlastní prostředky mobilizace²¹². Antagonismus proti rwandským přistěhovalcům a zejména nilotských Tutsijů byl na východě země velice rozšířený. Stejně jako zákon z roku 1981, byla i politika v první polovině 90. let na východě Konga, reakcí na požadavky většiny „domorodých etnik“, a tedy součástí strategie, zajišťující si podporu. Paradoxem je, že právě diskriminace Banyamulenge a následné pogromy na ně stály u zrodu pádu režimu roku 1997. Nový režim v čele s Laurentem Kabilou však nedokázal tento problém rovněž řešit. Navíc protirwandské cítění, které existovalo před válkou, se ještě zhoršilo, jedním z důvodů bylo to, že rwandští i konžští Tutsi se chovali jako kdyby byli na okupovaném území²¹³. Paradoxně tak neochota řešit problém, který stál u zrodu války 1996-97, byl v pozadí i války následující. S příchodem Josepha Kabili k moci se zdá, že se snižuje diskriminace v zemi zejména směrem k Banyarwanda. Ovšem zkušenosti z minulosti a obava o budoucí existenci Banyamulenge, kteří byli nejvíce zasaženi diskriminační politikou i pogromy zapříčinily, že se Laurent Nkunda odmítl roku 2003 integrovat do konžské armády. Toto rozhodnutí bylo ospravedlňováno právě obavou o bezpečí konžských Tutsi na východě země pramenící jednak z FDLR a jednak ze strany milic maï-maï, kteří jsou napojeni na etnické extremisty uvnitř konžského politického spektra²¹⁴. Na některých místech spolu

²¹⁰ Mamdami, Mahmood (2002). African States, Citizenship and War: A Case-Study. International Affairs, Vol. 78, No. 3, s. 503

²¹¹ Mamdami, Mahmood (2002). African States, Citizenship and War: A Case-Study. International Affairs, Vol. 78, No. 3, s. 494-495

²¹² Jewsiewicki, Bogumil and Buleli, Leonard N'Sanda. Ethnicities as First Nations of the Congolese Nation-State: Some Preliminary Observations. In: Berman, Bruce; Eyoh, Dickson and Kymlicka, Will (eds.) (2004). Ethnicity and Democracy in Africa. James Currey: Oxford, s. 252

²¹³ Reyntjens, Filip (1999). Briefing: The Second Congo War: More Than a Remake. African Affairs, 98, s. 243

²¹⁴ Lorenzo, Mauro de (2007). Consolidating Peace and Security in the Great Lakes Region of Africa. American Enterprise Institute for Public Policy Research, October 24: http://www.aei.org/publications/filter.all.pubID.27013/pub_detail.asp

FDLR a maï-maï dokonce spolupracují²¹⁵. Zde je vidět ta skutečnost, že v současnosti v Kivu není nejsilnější antagonismus proti „přistěhovalcům“ obecně, ale zejména proti Tutsijům, který byl umocněn přítomností RPA v regionu během obou konžských válek. Ač antagonismus v regionu přetrvává, což je doprovázeno střety různé intenzity (viz poslední ozbrojený konflikt v Kivu), oficiální státní politika se distancuje od exklusivistické politiky.

Vývoj vztahů mezi oběma hlavními etniky ve Rwandě a Burundi do roku 1994 byl již stručně popsán v kapitole 2. Po celou dobu do zmiňovaného roku bylo s příslušníky etnika Twa zacházeno jako s druhořadými občany, což bývá často opomíjeno. Twa jsou sociálně, ekonomicky, kulturně a politicky marginalizovanou skupinou, která byla, ač se o tom literatura moc nezmiňuje, nejvýznamněji zasaženou skupinou konfliktem v Burundi, jelikož se stali obětmi násilí z obou stran²¹⁶. Stejná situace se týkala Rwandy. V červenci 1994 byla ve Rwandě ustavena v souladu s dohodami z Arushi vláda národní jednoty. Ovšem, jak píše Martina Rafti, pluralismus se stal brzy jen fasádou pro autoritářskou vládu RPF a tak není divu, že Rwanda je v období po genocidě charakterizována militarismem, polarizací a exklusivismem²¹⁷. Ačkoliv rwandský režim oficiálně odmítá etnickou diskriminaci, RPF vyhradila přístup k moci, bohatství a znalostem Tutsijům, s výjimkou kabinetu, kde několik Hutuů slouží jako ministři, což slouží k symbolickému vyjádření „národní jednoty“²¹⁸. Do poloviny roku 2000 pak RPF/RPA drželi 135 ze 169 nejdůležitějších úřednických postů a to vše v zemi, kde Hutu tvoří 85 procent populace²¹⁹. Situace se od té doby téměř nezměnila. Důležitou je tedy ta skutečnost, že situace ve Rwandě po roce 1994 se z hlediska přítomnosti ostrých horizontálních nerovností zvláště výrazným způsobem nezměnila, pouze se vyměnily obě hlavní etnické skupiny na místě zvýhodněné a diskriminované skupiny.

V Burundi v letech 1994-2005 probíhala občanská válka, která byla oficiálně ukončena implementací Smlouvy o rozdělení moci roku 2005 do nové ústavy, ačkoliv ještě stále probíhaly občasné střety s Pelipehutu-FNL. Tato smlouva byla již třetím pokusem (po Vládní konvenci z roku 1994 a po Arushské mírové a usmiřovací smlouvě z roku 2000) o

²¹⁵ Rafti, Marina (2006). South Kivu: a sanctuary for the rebellion of the democratic forces for the liberation of Rwanda. Discussion Paper. University of Antwerp: Institute of Development Policy and Management, s. 12

²¹⁶ Falch, Ashild and Becker, Megan (2008). Power-sharing in Peacebuilding in Burundi: Power-sharing Agreements, Negotiations and Peace Processes. PRIO: Center for Study of Civil War: Oslo, s. 5: http://www.prio.no/sprans/-318555486/Burundi_full_report.pdf

²¹⁷ Rafti, Marina (2004). The Rwandan Political Opposition in Exile: A Valid Interlocutor vis-à-vis Kigali?. Institute of Development Policy and Management. University of Antwerp, s. 5 a 7: <http://www.ua.ac.be/objs/00153471.pdf>

²¹⁸ Reyntjens, Filip. Governance and Security in Rwanda. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 20

²¹⁹ Reyntjens, Filip. Governance and Security in Rwanda. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 22

ukončení vleklého konfliktu skrze odstranění exkluzivismu. Narozdíl o dvou předchozích však alespoň doposud úspěšnou. Smlouva se zabývá celou řadou témat od míst ve vládě (CNDD-FDD získá 4 křesla) až po ozbrojené složky (pro zajímavost: etnické rozdělení policie a zpravodajských složek a armádního velení má být 50 na 50)²²⁰. I když od instalace demokraticky zvolené vlády roku 2005 byl učiněn značný pokrok, mír v Burundi je prchavý²²¹. Koncem roku 2008 dochází k podepsání mírové smlouvy s Pelipehutu-FNL vedené Agaghony Rasou (poslední významné povstalecké skupiny), jejichž bývalí členové mají být integrováni do občanského života. Snad možná právě tato smlouva může být důkazem pozitivního antidiskriminačního vývoje v Burundi v posledních několika letech.

4. 3. 2 Shrnutí

Obě formy horizontálních nerovností hrály bezesporu jednu z klíčových rolí mezi základními příčinami všech námi sledovaných konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých jezer. Nejdůležitějším faktorem je politika založená na etnicitě, která je typická pro celou řadu afrických států, a která vedla v námi zkoumaných státech k exkluzivistické politice. Ta se stala snadno zárodkem konfliktů díky dvěma obecným faktorům: 1) jakékoliv vychýlení horizontálních nerovností oproti statu quo je negativně vnímáno jednou ze stran a v tom spočívá jejich nebezpečí a 2) většina lidí velmi citlivě vnímá bezpečnost své skupiny, od které odvozují svojí vlastní bezpečnost, čímž vzrůstá možnost ozbrojené akce na základě předpokladu, přičteme-li neschopnost nebo neochotu státu bránit skupiny, dochází k tomu, co je nazýváno bezpečnostním dilematem. Pokud se podíváme na vývoj horizontálních nerovností v čase, zjistíme, že v současnosti jsou ostré pouze ve Rwandě, naopak příklad Ugandy a zejména Burundi nám ukazuje, že je tyto nerovnosti možné efektně snižovat. Nelze pochopitelně říci, že dnes v Burundi, ač zřejmě dnes vykazuje nejvíce ze všech námi zkoumaných států znaky politiky založené na konsensu mezi skupinami, nejsou horizontální nerovnosti přítomny, ale snižování politických nerovností či těch spojených s kulturním statutem či vzděláním, postupně může vést k snížení ekonomických nerovností. Problémem regionu i nadále tedy zůstávají horizontální nerovnosti, i když jejich potencionální nebezpečí

²²⁰ The Pretoria Protocol on Political, Defence and Security Power Sharing in Burundi:
http://www.usip.org/library/pa/burundi/burundi_10082003.html

²²¹ Falch, Ashild and Becker, Megan (2008). Power-sharing in Peacebuilding in Burundi: Power-sharing Agreements, Negotiations and Peace Processes. PRIO: Center for Study of Civil War: Oslo, s. 26:
http://www.prio.no/sptrans/-318555486/Burundi_full_report.pdf

se celkově snížilo, dnes ovšem nadále zůstává neřešen status uprchlíků, který v sobě skýtá další potencionální nebezpečí.

4. 4 Politicko-vojenský sektor

V našem pojetí je politický sektor spojen se sektorem vojenským, pravdou je, že by jej bylo možné spojit i se sektorem společenským. Buzan dokonce v některých článcích tyto tři sektory vtěsnil do dvou: vojensko-politický a politicko-společenský²²². Všechny hrozby a reakce na ně navíc vznikají v politické sféře²²³. Z toho plyne, že politický sektor má svůj přesah i do sektoru ekonomického a enviromentálního. Otázkou tedy je, co budeme řadit do vojensko-politického sektoru? Jaké nedostatky či nerovnosti? Politický sektor dle autorů knihy *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*: zahrnuje de facto zbytková témata, která se nevtěsňaly do ostatních sektorů, jde především o všechny nevojenské hrozby státní suverenity²²⁴. Vojenský sektor se pak pochopitelně zabývá vojenskými hrozbami suverenity. Jejich blízkost je tak patrná a je důvodem, proč jsme oba sektory spojily. Nás však nezajímá hrozba státní suverenity či bezpečnosti režimu, ale spíše konkrétní základní příčiny konfliktů, které by mohly být řazeny do tohoto sektoru. Pokud zůstaneme věrni naší koncepci příčin konfliktů, nabízí se nám jeden zdaleka nejdůležitější následek plynoucí ze základních příčin, nedostatečná legitimita režimu. Ta v tomto sektoru může vycházet především ze dvou základních příčin. První z nich útočí na státní ideologii a je ovlivňována zevnitř i zvenčí, jde tedy o ztrátu legitimacy základních idejí. Druhou podobu lze nazvat ztrátou legitimacy, na základě neschopnosti zajištění statku bezpečnosti. Robert I. Rotberg staví statek bezpečnosti na vrchol v hierarchii statků zajišťovaných státem²²⁵. S čímž můžeme bez obav souhlasit. Je třeba také připomenout, že legitimita rovněž klesá z důvodů všech zmiňovaných základních příčin uvnitř předcházejících sektorů.

4. 4. 1 Nedostatek legitimacy základních idejí

²²² Buzan, Barry; Waever, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno, s. 165-66

²²³ Buzan, Barry; Waever, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno, s. 166

²²⁴ Buzan, Barry; Waever, Ole; de Wilde, Jaap (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno, s. 165-66

²²⁵ Rotberg, I. Robert (2003). *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. Bookings Institutions: Washington D.C., s. 3

V takovém případě vzniká konflikt idejí, který je ve spojitosti s obdobím od konce bipolární konfrontace neodmyslitelně spojen s demokratizací. Jde o ideje, které jsou podporovány širokou škálou zemí euro-atlantského prostoru a zejména se staly nosným pilířem americké zahraniční politiky. To vše s vidinou toho, že demokracie jsou nejmírovějším možným uspořádáním. Obecně se má za to, že vlna demokratizace v Africe, která započala v devadesátých letech se postarala o vzrůst spíše než pokles etnické politiky a konfliktů²²⁶. Čím to lze vysvětlit? Skrze rozlišení mezi konsolidovanou a tranzitující se demokracií. Zatímco by se svět jistě stal klidnějším místem, kdyby se všechny státy staly vyspělými demokraciemi, přechod k demokracii často dává vzniknout válečnému nacionalismu a násilným etnickým konfliktům²²⁷. Gurr dokonce upozorňuje na to, že téměř dvě třetiny konfliktů začaly buď v tranzitujících se režimech či po mocenských posunech²²⁸. Ukazuje se tedy, že země ve středu spektra autokracie-demokracie, jsou nejvíce ohroženy občanskou válkou, jelikož nejsou ani dost autokratické, aby potlačily příležitost k rebelii, ani dostatečně demokratické, aby předcházely podstatným křivdám²²⁹. Jestliže však od počátku 90. let existuje větší tlak na demokratizaci a pokud se uvnitř nedemokratických států objeví problémy vedoucí k snížení legitimacy vládnoucích elit, je pravděpodobné, že jednou z hlavních alternativ změny bude demokratizace země. V čem, ale tkví skutečné nebezpečí přechodu k demokracii? Snyder vidí hlavní nebezpečí v nacionalismu. Než začne demokratizace, nacionalismus je obvykle slabý či mezi většinovou populací zcela absentuje, to se následně mění během počátečních stupňů demokratizace, kdy elity užívají působivost nacionalismu k soutěžení o lidovou podporu²³⁰. Gellner definuje nacionalismus jako: „původně politický princip, který tvrdí, že politická a národní jednotka musí být stejná“²³¹. Zde se ještě pohybuje ve spojení nacionalismus a národ, což je typické pro Evropu. Jak ovšem ve spojení s Afrikou podotýká Turnera: „Volby směřují k aktivování etnicity“²³². Právě etnická podoba nacionalismu je charakteristická pro africké státy. Demokracie ovšem

²²⁶ Berman, Bruce; Eyoh, Dickson and Kymlicka, Will (eds.) (2004). *Ethnicity and Democracy in Africa*. James Currey: Oxford, s. 9

²²⁷ Snyder, Jack (2000). *From Voting to Violence. Democratization and Nationalist Conflict*. Norton: New York, s. 15,16

²²⁸ Gurr, Ted Robert. *Peoples Against States: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System*. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). *War: Volume II.* Sage: London, s. 84

²²⁹ Sambanis, Nicholas. *Do Ethnic and Non-Ethnic Civil Wars Have Same Cause?*. The World Bank. January 24, 2001, s. 16

²³⁰ Snyder, Jack (2000). *From Voting to Violence. Democratization and Nationalist Conflict*. Norton: New York, s. 32

²³¹ Gellner, Arnošt (1993). *Národy a nacionalismus*. Hřibál: Praha, s. 12

²³² Turner, Thomas (1997). *Kabila Returns, In a Cloud of Uncertainty*. *African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises*. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

požaduje ochranu individuálních práv a svobodu volby každého občana, zatímco etnický nacionalismus klade důraz na kolektivitu, což je znak autoritativních a nikoliv demokratických režimů, z čehož plyne, že nacionalismus brání přechodu k demokracii²³³. Nejde tedy pouze o to, že nacionalismus může vést ke konfliktu, ale rovněž brání další demokratizaci, jelikož usiluje o zvýhodnění určité skupiny obyvatelstva. Další otázkou může být, kdy lze demokracii považovat za konsolidovanou a tedy méně náchylnou k vnitřnímu konfliktu. Linz a Stepan hovoří o stavu, kdy lze demokracii považovat za „jedinou hru ve městě“, což je situace, kdy i tváří politické a ekonomické krizi, drtivá většina lidí věří, že jakákoliv další politická změna musí vyjít z demokratických vzorců, a když všichni političtí aktéři si navyknou, že politické konflikty budou řešeny podle ustavených norem, a že porušení takových norem bude neefektivní a nákladné²³⁴. Collier a Hoeffler upozorňují ještě na jeden důležitý fenomén, kterým je etnická dominance (40-90% populace)²³⁵. Ve spojení s demokracií, je pochopitelné, že taková skupina bude mít permanentní většinu v parlamentu, což znamená pro minoritní skupinu ve státech, kde existují strany na etnickém základě, že chce-li se podílet na moci, musí povstat proti režimu. Pro minoritní skupiny ve státech s etnickou dominancí existují dvě možnosti držby moci či podílu na ní, jde o autoritativní vládu či konsensuální demokracii.

Jedinými dvěma zeměmi komplexu, ve kterých demokratické reformy mohly přispět k rozpoutání intenzivního ozbrojeného konfliktu jsou Rwanda a Burundi. Demokratizace v Kongu je spjata s nástupem Josepha Kabily k moci, s vyvrcholením roku 2006 v prvních demokratických volbách od roku 1965. Jde tedy o období, kdy nevzniklo žádné důležitější vojenské opoziční uskupení. Pokud opomineme CNDP, které je pouze pokračovatelem snahy ochránit Tutsije v Kongu a jeho vznik nemá žádnou návaznost na demokratizaci země. Přechod k demokracii v Kongu je však zatím pouze na začátku a nelze z něho zatím vyvozovat nějaké závěry. V případě Ugandy je situace poněkud odlišná, jediným ozbrojeným konfliktem, který nás v této zemi po roce 1990 z hlediska intenzity zajímá je ten mezi vládou a LRA. Kořeny LRA pochopitelně nemají s obdobím demokratizace nic společného. Museveni se dostal k moci v zemi sice již roku 1986, ovšem první volby se konaly až roku 1996. Právě roku 1996 se objevují dvě povstalecké organizace (West Nile Bank Front-WNBF

²³³ Ottaway, Marina (1994). *Democratization and Ethnic Nationalism: African and Eastern European Experiences*. Overseas Development Council: Washington DC, s. 54

²³⁴ Linz, Juan J. and Stepan, Alfred (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. The Johns Hopkins University Press: Baltimore and London, s. 5

²³⁵ Collier, Paul and Hoeffler, Anke (2000). *Greed and Grievance in Civil War*. Policy Research Working Paper 2355: The World Bank, May, s. 26

a Alliance for Democratic Forces-ADF), které údajně chtějí bojovat za demokratizaci země, pravdou však je, že jde spíše o znovu vynoření bývalých povstaleckých skupin²³⁶. Obě skupiny se tak pravděpodobně chtěly pouze chytout příležitosti, kterou sebou neslo předvolební období. Pro svou násilnou cestu změny však nezískaly dostatečnou podporu. Proto se o nich nebudeme dále zmiňovat. Od té doby Uganda udělala krok kupředu, co se týče demokratizace, ovšem stále ji nelze považovat za konsolidovanou demokracii, tak jak ji definuje Linz a Stepan.

Snyder považuje Rwandu a Burundi za dva případy ilustrující nebezpečí mezinárodních snah podporovat demokratizaci a sdílení moci v zemích, které postrádají adekvátní institucionální zázemí pro pluralistickou politiku²³⁷. O situaci kolem prvních demokratických voleb v Burundi a následné vraždě nově zvoleného prezidenta jsme již pojednávali ve druhé kapitole. Ovšem otázkou je, do jaké míry ovlivnil výbuch násilí právě demokratický proces. Jisté je, že demokratické reformy počátkem 90. let jak v Burundi tak ve Rwandě proběhly z velké části v důsledku zahraničního tlaku. Až 60% vládních výdajů Rwandy v tomto období pocházelo totiž od mezinárodních dárců²³⁸. Z čehož pochopitelně vyplývá enormní míra závislosti na těch zemích, které šířily v tomto období demokracii s vidinou lepších zítřků. Tohoto tlaku se chytila i opoziční hnutí, které se většinou formovala na základě zcela jiných základních příčin počátkem 90. let. Připojení se k táboru volajícím po demokratizaci si tyto uskupení zajistily dostatečnou podporu ze zahraničí. Nedostatkem legitimacy základních idejí trpěly oba režimy tedy spíše směrem k mezinárodnímu společenství, než-li k vlastní populaci. Jelikož hlavní ideou obou států byla etnická nadřazenost a podřazenost, základní příčiny vyplývaly spíše z horizontálních nerovností. Vize nacionalistické politiky doprovázející demokratizaci vzala alespoň ve Rwandě za své. Pravdou je, že když byly roku 1991 přijaty demokratické reformy, politické dělení ve Rwandě nesplynulo podél etnických linií, naopak rostlo napětí mezi hutuskými elitami ze severu země a těmi z jihu²³⁹. Je paradox, že v zemi, která byla etnicky striktně stratifikovaná i v době autoritativní vlády, nedošlo k znatelnému nárůstu etnické politiky v době demokratizace. Ať však probíhala demokratizace jakkoliv, jednu skupinu tento proces ohrožoval enormně a to vládnoucí elity. V období, kdy existovala celá řada základních příčin, na jejichž základě

²³⁶ Uppsala Conflict Database (http://www.pcr.uu.se/gpdata/gpcountry.php?id=38®ionSelect=2-Southern_Africa#)

²³⁷ Snyder, Jack (2000). *From Voting to Violence. Democratization and Nationalist Conflict*. Norton: New York, s. 296

²³⁸ Snyder, Jack (2000). *From Voting to Violence. Democratization and Nationalist Conflict*. Norton: New York, s. 301

²³⁹ Hintjens, Helen M. (1999). Explaining the 1994 genocide in Rwanda. *The Journal of Modern African Studies*, 37, 2, s. 259

vznikaly konflikty ve společnosti a postupně klesala legitimita vlády, by přechod k demokracii znamenal jen jedno, ztrátu moci. Snad právě to byl důvod vzniku akazu ve Rwandě. Což bylo uskupení skládající se z vyšších vojenských a občanských hodnostářů s centrem kolem mocného klanu Agathe prezidentovi ženy, které se začalo organizovat politicky a vojensky počátkem 90. let²⁴⁰. Akazu pak stálo u zrodu plánu na genocidu.

4. 4. 2 Ztráta legitimacy na základě neschopnosti zajištění bezpečnosti

Neschopnost zajištění bezpečnosti na celém území státu v době míru je podle nás hlavním znakem fenoménu tzv. selhavších států (failed states). Selhavší stát je takový stát, který zeslábl na základě existence základních příčin zejména v ekonomickém sektoru do takové míry, že nemá dostatek sil reagovat na konfliktní situaci v určitém regionu země, která může, ovšem nemusí, vzniknout na stejném základě. Chápeme, že takto striktní vymezení komplikovaného fenoménu selhavších států se někomu může zdát zavádějící. Ovšem pokud existuje empiricky prokazatelný bod, kdy stát již můžeme označit tímto pojmem, je to s největší pravděpodobností právě tento. Je pochopitelné, že spousta autorů má jiný názor. Zkusme se však zeptat na otázku, vycházejíce z toho, že existuje stát slabý, silný, selhavší a rozpadlý: Neníli neschopnost zajištění bezpečnosti na území státu znakem selhavšího státu, co je jeho hlavním znakem? Jen stěží to bude zajištění dostatečné zdravotní péče, jelikož tak by se nám počet selhavších států zvýšil několikanásobně. Pokud bychom naopak tvrdili, že Kongo na prahu své nezávislosti bylo státem slabým, srovnáváme jej například s dnešní Etiopií a to zdá se nelze. Stát slabý v dalším textu bude takový, který dokáže projektovat autoritu na celém svém území, ale není schopný zcela plnit některé další základní funkce, uspokojující potřeby obyvatelstva.

Jestliže tedy existují nějaké základní příčiny konfliktu je pochopitelné, že upadá rovněž legitimita státu. Pokud nedokáže stát plně uplatňovat svou autoritu na svém území, bude jeho legitimita dále klesat. Na území, kde stát nebude schopný vykonávat svou autoritu, dochází totiž k vynošení toho, co lze nazvat anarchickým stavem. Jak píše Thomas Hobbes: „Je zjevné, že tehdy, když lidé žijí nemajíce nad sebou společné moci, která by je všechny držela na uzdě, jsou mezi sebou v tom stavu, kterému říkáme válka. Je to válka všech proti

²⁴⁰ Hintjens, Helen M. (1999). Explaining the 1994 genocide in Rwanda. *The Journal of Modern African Studies*, 37, 2, s. 259

všem²⁴¹. V takovém prostředí je snadné pro politický subjekt získat podporu, jen tím, že zaručí určité skupině bezpečnost. Jinými slovy lze říci, že lidé onu pomyslnou společenskou smlouvu sepíší s kýmkoliv, kdo zajistí jejich primární existenční zájem. Nyní je jedno jestli chce tento subjekt využít chybějící státní aktivity k nelegálním aktivitám či má skutečné politické cíle, jelikož lidé v takové situaci vnímají jestli jsou v bezpečí či v ohrožení. Kdo je přitom chrání pro ně není až tak důležité, což je vzhledem k okolnostem přirozené. Vůdci těchto ozbrojených uskupení jsou nazýváni nejčastěji warlords, ale například Reno užívá pojmu strongmen²⁴². Tyto aktéry pak Mackinlay definuje jako vůdce ozbrojené skupin, čítající až několik tisíc bojovníků, kteří udržují lokální část území a zároveň působí finančně a politicky v mezinárodním systému bez zásahu států, ve kterých sídlí²⁴³. Ti pak využívají nepřítomnosti státu k drancování přírodních zdrojů, čímž se posilují. Naopak geopoliticky utvořený schodek ve zdrojích žene stát do pozice k náchylnosti k finanční krizi ve spojení s existujícím populačním tlakem či ekonomickou recesí²⁴⁴. Tím dochází k dalšímu oslabování státu, což může postupně vést až k státnímu rozpadu.

Ve vztahu k státnímu selhání je nesmírně důležitý ještě jeden faktor, kterým je geografie. Rozptýlené populace ve velkých státech prezentují automatickou fyzickou výzvu rozsahu státní autority nad značnou částí populace a naproti tomu některé země jsou mnohem více schopné upevnit moc, jelikož vysoká koncentrace moci je umístěna v jedné oblasti, obvykle kolem hlavního města a populační hustota se snižuje s přibýváním vzdálenosti od něj²⁴⁵. Přejít od státní slabosti k selhání je tak de facto mnohem kratší v případě státu, který lze definovat jako velký s rozptýlenou populací, zatímco malé státy s kompaktní populací by měly mít tuto vzdálenost prodlouženou.

Státní selhání lze tedy definovat jako proces či jak činí Zartman jako „dlouhodobou degenerativní chorobu“²⁴⁶. Síla státu může být pro zjednodušení vyjádřena na ose silný-slabý-selhavší-zhroucený. Na tuto osu se pokusíme znázornit námi zkoumané země, respektive znázornit vývoj jejich „síly“.

²⁴¹ Hobbes, Thomas (1941). *Leviathan: Neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Melantrich, Praha, s. 162

²⁴² Reno, William (1998). *Warlord Politics and African States*. Rienner: Boulder

²⁴³ Mackinlay, John (2002). *Defining Warlords*. Center for Defense Studies, London: <http://www.iss.co.za/Pubs/Monographs/No46/Defining.html>

²⁴⁴ Li, Jieli (2002). *State Fragmentation: Toward a Theoretical Understanding of the Territorial Power of the State*. *Sociological Theory*. Vol. 20, No. 2, s. 147

²⁴⁵ Herbst, Jeffrey (2000). *States and Power: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton University Press: Princeton, s. 145-46, 154

²⁴⁶ Zartman, William I. (1995). *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. Rienner: Boulder, s. 8

René Lemarchand považuje za zhroucenou v první polovině 90. let nejen Konžskou demokratickou republiku, ale rovněž Burundi a Rwandu²⁴⁷. S tím se ovšem neztotožňujeme, jelikož sama rwandská genocida je dostatečným důkazem o dosahu státní autority. Vždyť každá genocida je „dopředu promyšlený masový zločin, který je systematicky plánován, připravován a vykonáván“²⁴⁸. To však nejde v oblastech, kam stát „nedosáhne“. Za hlavní oslabující faktor rwandského státu považuje Lemarchand erozi mocenské základny prezidenta Habyarimani²⁴⁹. Stát ovšem nemůžeme označit za selhavší či rozpadlý, jen na základě ztrácející se legitimacy, pak by tento pojem ztrácel analytický rámec, jelikož by bylo možné zahrnout jakýkoliv stát, kde by existoval konflikt na základě základních příčin, protože ty způsobují pokles legitimacy, nezbytné tak pro definování státu jako selhavší je jeho projekce autority na celém území. Pokud se podíváme na ekonomické výsledky Rwandy a Burundi, ale i na základní nedostatky a nerovnosti z ostatních sektorů, které snižují legitimitu režimu, je zřejmé, že byly oba režimy velice oslabené. Důvod proč oba státy neselhaly v zajišťování statku bezpečnosti a následně se nezhroutily, lze spatřovat zejména v zmíněném geografickém hledisku. Ani v další části námi zkoumaného období pak nelze ani Rwandu ani Burundi považovat za selhavší státy.

Ugandu lze charakterizovat jako selhavší stát velkou část 80. let, od let 90. však, jak jsme si ukázali, dochází k pozitivnímu vývoji klíčových ukazatelů v námi zkoumaných sektorech. Na jejichž základě dochází k posilování státu. Jestliže je symptomem státního selhání warlordismus, na příkladu Ugandy se dá velmi dobře ukázat, že potlačení těchto příznaků je možné pouze na základě posilování a s ním spojeným prodlužováním projekce autority na vlastním území. Z celé řady povstaleckých hnutí, které v Ugandě působily značnou část 80. let, působí dnes jen LRA²⁵⁰ a to jen díky tomu, že má v současnosti své základny v DRK. Navíc dnes jsou i útočí v Kongu. Warlordismus dnes tedy není vnitřním problémem Ugandy. V současné době lze Ugandu, stejně jako dva předchozí státy, považovat za stát slabý, ač je na oné pomyslné ose podstatně více vlevo. Problém je však ten, že v případě selhavších států je velmi důležitý regionalismus. Jak je patrné LRA není

²⁴⁷ Lemarchand, René (1997). Patterns of State Collapse and Reconstruction in Central Africa. African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

²⁴⁸ Scherrer, Christian P.. Genocide and Genocide Prevention: General Outlines Exemplified with Cataclysm in Rwanda. COPRI: Working Papers, 14. 1999, s. 5

²⁴⁹ Lemarchand, René (1997). Patterns of State Collapse and Reconstruction in Central Africa. African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

²⁵⁰ Vůdce LRA Joseph kony je typickým příkladem tzv. warlord, který své uskupení vybudoval na nutnosti ochrany etnika Acholi, avšak velmi brzy se začal uchylovat spíše než k proklamovanému zájmu k loupeživým útokům.

v současnosti schopná dlouhodobě působit na půdě Ugandy, avšak ta má za souseda stát, který jako selhavší označit můžeme, a tím je Demokratická republika Kongo.

V posledních letech Mobutova režimu v Zairu vláda neuplatňovala kontrolu nad velkou částí území²⁵¹. Lemarchand hovoří dokonce o kolapsu státu, který bere jako výsledek konce studené války²⁵². Konec studené války byl pro oslabování Zairu skutečně klíčový, jak jsme si ukázali ve druhé kapitole. Je však důležité si uvědomit, že situace v zemi nebyla jiná ani hned na počátku existence samostatného Konga. Herbst vidí hlavní problém Zairu v geografii, jde o velké území, s rozptýleným obyvatelstvem podél příhraničí a tyto oblasti nejsou navíc propojeny dostatečnou infrastrukturou, což stěžuje dosah státu²⁵³. Což je velmi dobře patrné na příloze číslo 6. Druhým klíčovým bodem státního selhání Zairu je ekonomický pokles země, který je kombinací katastrofální politiky Mobutu Sese Seka s poklesem cen některých vývozních komodit na světových trzích. Dosah státu se tak během devadesátých let velice zkracoval. Mezi prakticky od státu separovanými provinciemi byly ovšem i ty na východě země. Na začátku roku 1996 byli Tutsi ze severního Kivu obětmi pogromů a jistého stupně etnických čistek, do poloviny roku začala stejná kampaň v Jižním Kivu zejména proti Banyamulenge²⁵⁴. Stát nebyl schopen, možná ani nechtěl, zabránit probýhajícím masakrům. S největší pravděpodobností šlo o kombinaci obojího. Jisté je však jedno, následovala první konžská válka a státní selhání bylo jednou z příčin. I po skončení první konžské války byly na území Konga přítomny intervenční síly, jejichž počet se s začátkem druhé války ještě rozrostl. Přitom intervenci cizích států považuje za jeden z indikátorů selhavších států *The Fund for Peace*²⁵⁵. Státy se v takovém prostředí neobávaly intervence, ba naopak chápaly ji jako příležitost. Po smrti Laurenta Kabilu roku 2001 na jeho místo nastupuje jeho syn Joseph, který stabilizoval zemi na základě smlouvy O komplexní a všeobecné přeměně v Demokratické republice Kongo²⁵⁶, podepsané 16. prosince v jihoafrické Pretorii. V období po podepsání smlouvy narůstá legitimita vlády díky začlenění opozičních hnutí do vlády, snižuje se počet ozbrojených konfliktů v zemi a DRK jako celek se na ose silný-slabý-selhavší-zhroucený stát postupně posouvá směrem nalevo. O snižování nestátních

²⁵¹ Herbst, Jeffrey (2000). *States and Power: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton University Press: Princeton, s. 255

²⁵² Lemarchand, René (1997). *Patterns of State Collapse and Reconstruction in Central Africa*. *African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises*. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>

²⁵³ Herbst, Jeffrey (2000). *States and Power: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton University Press: Princeton

²⁵⁴ Reyntjens, Filip (1999). *Briefing: The Second Congo War: More Than a Remake*. *African Affairs*, 98, s. 242

²⁵⁵ *The Fund for Peace*. *Failed States Index Scores 2007*:

http://www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=229&Itemid=366

²⁵⁶ v originále: *Global and Inclusive Agreement on Transition in the Democratic Republic of Congo*

konfliktů a snižování počtu mrtvých na základě jednostranného násilí v zemi po roce 2003 vypovídají například čísla databáze konfliktů univerzity v Uppsale, nemluvě o tom, že vláda nevede mezi lety 2001-2006 žádný ozbrojený konflikt²⁵⁷. Navíc se pozitivně začal vyvíjet hlavní ekonomický ukazatel HDP (viz příloha číslo 1). Ačkoliv dochází k posilování státu, DRK zatím nelze označit, v předkládaném pojetí, jinou nálepkou, než selhavší stát, jelikož nedokáže zajistit bezpečnost na východě země, což je patrné například na ozbrojených střetech mezi FDLR a CNDP (National Congress for the Defense of the People), ale i na samotné existenci celé řady dalších vojenských uskupení jako např. maï-maï či Rasta. Jejichž existence je ospravedlňována nutností zajistit bezpečnost pro skupiny, se kterými se identifikují. Dalším důkazem státní slabosti Konga může být nechtěná přítomnost cizích povstaleckých hnutí na území země, kdy dobrým příkladem může být LRA.

4. 4. 3 Shrnutí

Demokratizace tedy ke vzniku konfliktů ve Rwandě a Burundi nepřispěla vyostřením etnického antagonismu, jako spíše prostřednictvím obav elit o to, že přijdou o moc, což vycházelo z existence silného konfliktního pnutí ve společnosti na základě široké škály základních příčin. Její hlavní hybnou silou přitom bylo mezinárodní společenství, které si neuvědomilo nebezpečí implementace demokracie do zemí se silným konfliktním pnutím, navíc podpořeným dlouhotrvající etnickou nenávisť. Snad tak není ani překvapující, že u zrodu plánu na genocidu stojí akazu, skupina lidí, kteří mají v rukou moc. Ugandu, stejně jako Rwandu a Burundi nemůže v období od roku 1990 považovat za selhavší, ačkoliv zejména poslední dva jmenované režimy byli velmi oslabené. Opakem je Zair/Kongo, které se po celou námi zkoumanou dobu nevymanilo z pout státní nedostatečnosti, chcete-li státního selhání, v některém období rozpadu, ačkoliv od roku 2001 zaznamenala země pozitivní vývoj. Státní selhání Konga stálo jako jedna z příčin nejen u vzniku obou válek v Kongu, ale rovněž byla jedním z důvodů intervenčních snah řady zemí, které intervencemi zajišťovali nejen svou bezpečnost, ale v mnoha případech rovněž pomáhali tyto operace financovat skrze drancování přírodních zdrojů země. Důvod intervencí je zřejmě, selhavší stát jako regionální destabilizující faktor.

²⁵⁷ Uppsala Conflict Database (http://www.pcr.uu.se/gpdata/gpcountry.php?id=38®ionSelect=2-Southern_Africa#)

5. Rámec příčinných mechanismů klíčových ozbrojených konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer od roku 1990

Na následujících stránkách se pokusíme určit základní příčinné mechanismy, které stály u zrodu nejvážnějších ozbrojených konfliktů uvnitř států bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer, přičemž budeme vycházet z předešlé analýzy základních příčin konfliktů. Kořenové příčiny se utváří v latentní fázi konfliktu, nás však v této kapitole bude zajímat rovněž fáze manifestační a v neposlední řadě bod přechodu mezi fází eskalační a násilnou. Konflikty budou řazeny chronologicky dle data vypuknutí ozbrojeného násilí. Půjde tedy postupně o tyto konflikty: Rwanda od roku 1990, Burundi počínaje rokem 1993, obě konžské války a v neposlední řadě konflikt v provinciích Kivu.

Invaze RPA do Rwandy

Začneme konfliktem ve Rwandě. Ten můžeme rozdělit na dvě části. První z nich se datuje od invaze RPA do Rwandy do podepsání dohod z Arushy, druhou částí je „nejkrvavějších 100 dní druhé poloviny 20. století“²⁵⁸, tedy genocida z roku 1994. Pokud nyní opomineme tu skutečnost, že etnický antagonismus se ve Rwandě tvořil již během koloniálního období, klíčovou událostí předcházející přelomu let 80. a 90. je rwandská revoluce z roku 1959, kdy se zvedá vlna uprchlíků z etnika Tutsi, jejíž značná část míří do Ugandy. Uprchlíci v Ugandě však neměli možnost získat občanství, které bylo udělováno na základě původu. Z toho vyplynulo, že tito uprchlíci vnímali citlivě události jak ve Rwandě tak v Ugandě. V obou státech přitom existovaly silné horizontální nerovnosti, kdy v obou případech bylo znevýhodněno etnikum Tutsi, jak jsme si ukázali v části věnované společenskému sektoru, což je velmi silný základ otevřeného ozbrojeného konfliktu. Situace pro uprchlíky v Ugandě začala vypadat nadějněji ve chvíli, kdy Museveni slíbil změnu občanství z původu na pobyt a později také tento slib splnil. Není divu, že se asi 3 000 Tutsijů připojilo k Museveniho jednotkám²⁵⁹. V tuto chvíli stáli Tutsijové v Ugandě po boku NRA v boji za budoucnost své země. Tlak ze strany společnosti ovšem způsobil to, že roku 1990 bylo občanství znovu změněno z deseti let pobytu na původ. Došlo tak k situaci, kterou

²⁵⁸ De Wall, Alex and Omaar, Rakiya (1995). The Genocide in Rwanda and the International Response. *Current History* 94 (591), s. 156

²⁵⁹ Clark, John F. (2001). Explaining Ugandan intervention in Congo: evidence and interpretations. *The Journal of Modern African Studies*, 39, 2, s. 267

Mamdami nazývá „souběhem krize občanství na obou stranách hranice“²⁶⁰. Uprchlíci ze Rwandy totiž neměli právo na občanství ani na území spravovaném Kigali. Tato krize zde pochopitelně existovala již před rokem 1986, ale v tuto chvíli začala výraznějším způsobem klesat legitimita vlády ve Rwandě. To bylo způsobeno zejména rostoucím tlakem na půdu, který se začal již v 80. letech projevovat environmentální degradací a roku 1990 navíc dochází k ekonomickému šoku v podobě snížení cen kávy na světových trzích a následnému snížení státních příjmů. Došlo zde tedy ke vzniku silných základních příčin konfliktu ve dvou státech. Což poukazuje na silný vliv uprchlických vln při budování vzájemné bezpečnostní závislosti. Ve Rwandě se tak RPF v tu chvíli naskýtá příležitost vydobýt si minimálně rovné postavení. Když se pořádně zaměříme na tuto konstelaci, nezdá se být intervence z října 1990 ničím překvapivým. Řekněme, že za hranicemi Rwandy existuje vojensky silné uskupení, jehož členové ztratili ve své nové vlasti šanci na rovné zacházení, pro režim Ugandy jde však o potencionální nebezpečí, proto raději poskytne RPA prostor pro přeshraniční útok, ačkoliv to samozřejmě nikdy nepřizná. Jelikož Tutsijové na jihu Ugandy byli de facto bez práv, nebylo pro RPF těžké získat podporu. Právě na základě silných horizontálních nerovností lze, jak jsme si již řekli, nejsnáze mobilizovat. Ve Rwandě, kde vláda neztrácí jen legitimitu, ale s klesajícími příjmy vlády klesá obranný rozpočet, se naskýtá jedinečná šance pro intervenci, která mohla být úspěšná nebýt zahraniční intervence ve prospěch režimu v Kigali. Poté následovalo usednutí k jednacímu stolu na jehož konci byly podepsány dohody z Arushy. Abychom zachovali chronologický pořádek, přenesme se nyní do Burundi na začátek 90. let.

Burundi na počátku 90. let mělo mnoho společného s Rwandou. Zejména zde existovaly silné horizontální nerovnosti. Vláda v Burundi však disponovala mnohem nižší legitimitou, což bylo způsobeno tím, že moc byla v rukou minoritního etnika. Jestliže má vláda pouze takto omezenou legitimitu, lze říci, že zamezit nějaké formě konfliktu lze pouze prostřednictvím represí. V krajních případech se vláda může uchýlit k ohavnému činu, kterým byla genocida z roku 1972. Takový krok však znamenal další snížení legitimacy. Nejnebezpečnějším dědictvím masakrů z roku 1972 byl právě trvalý hutuský radikalismus a vznik PELIPEHUTU jako hlavního nástroje šíření tohoto radikalismu²⁶¹. Docházelo tak k udržování mobilizační potenciálu skrze projekci nenávisti, čímž dochází de facto pouze k čekání na příležitost k rozpoutání ozbrojeného konfliktu či na další posílení legitimacy takového jednání. Navíc pokud se nějaký režim dopustí něčeho podobného, celkem

²⁶⁰ Mamdami, Mahmood (2002). African States, Citizenship and War: A Case-Study. International Affairs, Vol. 78, No. 3, s. 497

²⁶¹ Lemarchand, René. Burundi at a Crossroads. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 46

pochopitelně začíná existenci skupiny, se kterou se identifikuje, spojovat s udržení se u moci. V takovém prostředí je vydlážděna cesta k ozbrojenému konfliktu enormní intenzity. Navíc v Burundi se počátkem 90. let začal snižovat ekonomický růst a stále větší roli začala hrát vyčerpanost půdy a populační tlak, což je shodný rys se sousední Rwandou. Byl tu však ještě jeden faktor, který hrál s největší pravděpodobností spolu s existencí horizontálních nerovností největší roli v konfliktu, který začal masakry roku 1993 a následně pokračoval v občanské válce. V předešlé kapitole jsme faktor, který vedl k zvyšujícímu se tlaku mezinárodního společenství na Burundi, aby přijala demokratické reformy označili jako nedostatek legitimacy základních idejí. Samozřejmě samy silné horizontální nerovnosti by zřejmě v budoucnu vedly k ozbrojenému konfliktu vyšší intenzity, demokratizace však pro většinu Tutsijů nepředstavovala jen jejich marginalizaci, ale rovněž obavy o vlastní existenci. Pokusy o pohyb směrem k pluralistické demokracii se tedy setkaly se silným odporem od politických a ekonomických zájmových skupin, které těžily z jejich privilegované pozice v systému²⁶². Mezinárodní tlak na vlně demokratizační euforie nebral na tuto konstelaci ohledy. Ačkoliv atentát na demokraticky zvoleného prezidenta roku 1993 je často spojován v souvislosti s armádními kruhy, je pravdou, že ztráta dominantního postavení v armádě představovala rovněž poslední opěrný bod tutsijské dominance. V rámci demokracie navíc toto etnikum nemohlo pomýšlet na participaci na moci. Z tohoto hlediska lze považovat atentát na prezidenta Ndadayeho za zatažení záchrané brzdy, které mohlo být očekáváno. Smrt populárního politika však stála u zrodu zdánlivě spontánního vraždění Tutsijů ze strany Hutuů. Pravdou je, že masové vraždění Tutsijů a opozičních Hutuů začalo na základě vysílání „Svobodného rozhlasu tisíce pahorků“²⁶³. Přítomnost ideologie strachu, která pohltila oba malé středoafričské státy a byla nadále přživována politickými elitami, znamenala, že eskalace konfliktu měla často vyhlazovací charakter. Pokud budeme parafrázovat Hoffmanův výrok tak můžeme říci, že: „ve světě soupeřících etnik (v originále států) je strach stálou příčinou a výsledkem jejich souboje“²⁶⁴. To z toho důvodu, že strach je nejsnazším mobilizátorem podpory. Logika, je třeba se bránit, jelikož „Ti druzí“ nás chtějí připravit o všechno, platila i pro předgenocidní období ve Rwandě.

Ekonomické problémy mezitím ve Rwandě vedly k nárůstu opozice uvnitř vládnoucího etnika Hutu. S narůstajícím deficitem se začala zhoršovat existující redistribuce a

²⁶² Ndikumana, Léonce (1998). Institutional Failure and Ethnic Conflicts in Burundi. *African Studies Review*, Vol. 41, No. 1, s. 41

²⁶³ Ternon, Yves (1997). *Genocidy XX. Století: Zločinný stát*. Themis: Praha, s. 279

²⁶⁴ Hoffmann, Stanley (2006). *Chaos and Violence: What Globalization, Failed States, and Terrorism Mean for U.S. Foreign Policy*. Rowman and Littlefield Publishers, INC.: Lanham, s. 31

politiky blahobytu, navíc byl implementován balíček strukturálních opatření, ke kterému vládu tlačila Světová banka, v důsledku čehož byla rwandská národní měna okamžitě devalvována o dvě třetiny²⁶⁵. Toto další prohlubování problému vedlo k dalšímu posilování opozice. Nebylo to překvapivé vzhledem k tomu, že všechny tyto změny dramaticky zhoršily životy většiny obyvatel Rwandy, což bylo viditelné skrze dramatický nárůst malárie kombinovaný s nedostatkem potravy²⁶⁶. Nesmíme zapomenout ani na vlnu uprchlíků z Burundi, která nezhoršila jen životní úroveň v zemi, ale rovněž přispěla k šíření radikalismu tolik potřebného pro to, co následovalo od dubna 1994. To vše se odehrávalo v období demokratizačních snah mezinárodního společenství a následně v době po podepsání dohod z Arushi. Demokratizace tedy, jak jsme poznamenali v předešlé kapitole, ke vzniku konfliktů ve Rwandě a Burundi nepřispěla vyostřením etnického antagonismu, jako spíše prostřednictvím obav elit o to, že přijdou o moc, což vycházelo z existence silného konfliktního pnutí ve společnosti na základě široké škály základních příčin. Arusha pak ohrožovala dokonce dominantní postavení Hutuů, které si udržovali od roku 1959. Tím bylo přijato opatření zmírňující nerovnosti, ovšem jak jsme si již řekli, to může vyvolat nelibost členů vládnoucí skupiny, u nichž vzniká relativní nedostatečnost výhod plynoucí z účasti na moci. Sebeobranou akazu a reakcí na předešlou skutečnost měla být projekce viny na minoritní etnickou skupinu, což je shodná situace jako v nacistickém Německu, bohužel i se stejným výsledkem. Akazu využívala média k ovlivňování obyvatel, zvláště deník Kangura a rádio RTML. Tato média zprostředkovávala Hutuskému obyvatelstvu zprávy týkající se nepráva nilótských Tutsiů obývat centrální Afriku, přirozenosti etnika, varování před znovunastolením feudalismu, cílů Tutsiů systematicky vyhladit Hutuji atd.²⁶⁷. V jejich vysílání byla také patrná snaha o dehumanizaci Tutsijů (jejich označování např. jako šváby-inyenzi), což je, jak jsme si řekli základní stavební kámen genocidy. Allan Thompson tak mohl tvrdit, že „při zpětném pohledu je těsnopis médií na rwandské genocidě podobný selhání světového společenství“²⁶⁸. Postupem času se tak minorita stala hrozbou státu a kultuře většinového etnika²⁶⁹. Jestliže byla genocida připravena, skrze dehumanizaci „konkurenčního“ etnika

²⁶⁵ Hintjens, Helen M. (1999). Explaining the 1994 genocide in Rwanda. *The Journal of Modern African Studies*, 37, 2, s. 256-57

²⁶⁶ Hintjens, Helen M. (1999). Explaining the 1994 genocide in Rwanda. *The Journal of Modern African Studies*, 37, 2, s. 257

²⁶⁷ Propaganda and Practice. Human Rights Watch, 2004: <http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/Geno1-3-10.htm#TopOfPage>

²⁶⁸ Thompson, Allan (2007). *The Media and The Rwanda Genocide*. IDRC, s. 433: <http://www.idrc.ca/rwandagenocide/>

²⁶⁹ Mills, Kurt and Norton, Richard J.. *Refugees and Security in the Great Lakes Region of Africa*. Published in *Civil Wars Vol. 5* (2002): <http://homepage.mac.com/vicfalls/civilwars.html>

stačilo, aby přišel spouštěcí mechanismus masového vraždění, kterým se stalo sestřelení letadla s prezidentem Rwandy a jeho protějškem z Burundi na palubě 6. dubna 1994. Útočníci nejsou dodnes známi, ale hlavním podezřelým jsou ti, kterým se podobná událost mohla v danou chvíli hodit, tudíž elity na vysokých politických či armádních postech.

Kde hledat kořeny první války v Kongu (Zairu)? Lze říci, že hlavní dvě základní příčiny války z let 1996-1997 jsou politika Mobutu Sese Seka, vylučující některé skupiny, zejména na východě země a neschopnost zajištění statku bezpečnosti, což bylo patrné rovněž zvláště na východě země. Samozřejmě nesmíme opomíjet ani hospodářský vývoj, který vytvářel konfliktní potenciál jak přímo, skrze snižování životní úrovně obyvatelstva, tak nepřímo, prostřednictvím dalšího oslabování státu. Tragický vývoj hospodářství spolu s geografickou roztržitostí Konga jsou totiž na základě předchozí analýzy hlavní příčiny státního selhání v Kongu/Zairu. Je však třeba upozornit na tu skutečnost, že politika Mobutu Sese Seka vylučující některé skupiny obyvatelstva byla reakcí na požadavky většinové populace, což je nejlépe patrné na příkladu Banyamulenge v Jižním Kivu. Na východě země existovala nenávisť vůči etniku Banyarwanda, jako přistěhovaleckého fenoménu, což je patrné na existenci ozbrojených skupin maï-maï. Tento fenomén se začíná vytvářet na konci 80. let a počátku 90. let²⁷⁰. Jde o reakci na rostoucí tlak na půdu v kombinaci s nepřítomností státu. V anarchickém stavu, kterým lze situaci v Kivu koncem vlády Mobutua charakterizovat, se vynořila celá škála politických subjektů, jež měly v takovém prostředí usnadněnou mobilizaci. Ve většině případů šlo o obranu před „přistěhovalci“, o ochranu práva na půdu. Antagonismus vůči přistěhovalcům v regionech Kivu je ještě výrazně umocněn příchodem uprchlíků roku 1994. To vše na základě očekávaných budoucích horizontálních nerovností plynoucích ze změny etnické rovnováhy moci. Navíc příchod celé řady vykonavatelů genocidy zhoršil vztahy mezi Banyamulenge a vládou, která je přijala a samozřejmě vztahy Kinshasi s režimem ve Rwandě. Mimo to zde by přítomen velmi vysoký potenciál přelití se konfliktu mezi Hutu a Tutsi, což se brzy potvrdilo, když jednotky FAR a FDD začaly útočit na Banyamulnge. K tomu se postupně přidávaly i domácí živly. Rostoucí počet útoků ve spojitosti s naléháním na odsun Banyamulenge lze považovat za spouštěcí mechanismus konfliktu známého jako první válka v Kongu. Pro nás je důležité, že zde opět zairský stát nebyl schopen zajistit bezpečnost, ačkoliv v tento okamžik zřejmě ani nechtěl. Na východě země byl totiž nejsilnější antagonismus proti nilótským Tutsijům. Za zmínku stojí ta

²⁷⁰ Jewsiewicki, Bogumil and Buleli, Leonard N'Sanda. Ethnicities as First Nations of the Congolese Nation-State: Some Preliminary Observations. In: Berman, Bruce; Eyoh, Dickson and Kymlicka, Will (eds.) (2004). Ethnicity and Democracy in Africa. James Currey: Oxford, s. 250

skutečnost, že od poloviny roku 1994 do podzimu 1996 byly nejmocnějšími silami na východě Zairu FAR a Interahamwe²⁷¹. V takovém prostředí, kde se členové etnika Banyamulenge obávali o své životy nebylo, obtížné mobilizovat podporovatele nejen uvnitř samotné skupiny, ale rovněž ze strany etnicky blízkých režimů, zejména od Rwandy, která měla v provinciích Kivu navíc bezpečnostní zájmy. Anarchický stav na východě Zairu, ve spojení s mnohdy cílenou podporou režimu, poskytoval útočiště mnoha povstaleckým skupinám. Není náhodou, že nově se rodící koalice se dočkala podpory nejen od těchto režimů, ale rovněž od celé řady ozbrojených skupin, jenž často časem z vojensko-politických pozic přešly k různým formám organizovaného zločinu, které ve vzniklé situaci viděly příležitost. Mohla tak začít válka na jejímž konci byl svržen režim, který vytrval u moci téměř 32 let a přivedl druhou největší zemi subsaharské Afriky na pokraj kolapsu.

Nový prezident Laurent Kabila ovšem nedokázal posílit roli státu na východě země a co bylo minimálně stejně důležité pro další vývoj, snažil si zajistit podporu svým protitutsijským postojem. Paradoxně tak neřešení „dvou problémů na východě“²⁷² stálo znovu na počátku v pořadí již druhé války v Kongu. V mnoha směrech je skutečně druhá válka „více než remake“ jak pojmenovává svůj článek Reyntjens. Ovšem jde spíše o počáteční nastavení a průběh konfliktu. Jde především o přítomnost armád Rwandy a Ugandy na území Konga a větší míru internacionalizace konfliktu, která byla v mnoha případech spojena z exploací surovin. Z hlediska příčin jde však o de facto shodný scénář jen s jiným hereckým obsazením, což nás vede k tomu, nerozlišovat mezi první a druhou válkou v Kongu, ale považovat je za dvě fáze jednoho konfliktu. Stejně jako v divadelní hře, změna režiséra či hereckého obsazení nemění název hry, ani v případě nástupu Laurenta Kabila k moci nedošlo k potlačení příčin předešlého konfliktu, na jejichž základě došlo k jeho obnovení.

Roku 2001 nastupuje na místo svého zavražděného otce Joseph Kabila, s čímž nesouhlasila povstalecká hnutí kontrolující v tu chvíli více než polovinu území²⁷³. Jedinou možností usmíření uvnitř Konga se zdál být návrat k Smlouvě o příměří z roku 1999. Zejména k národnímu dialogu na jehož konci měly být uskutečněny demokratické volby a k vytvoření sjednocené národní armády, tedy ke kapitolám pět a deset smlouvy²⁷⁴. K tomu nakonec skutečně došlo a zdálo se, že se vývoj začíná ubírat správným směrem. V souladu se smlouvou byla již roku 2000 schválena rezoluce číslo 1291 o rozmístění mise MONUC, která

²⁷¹ Scherrer, Christian P. (1997). Central Africa: Conflict Impact Assessment and Policy Options. COPRI: Working Papers 25, s. 7 a 11

²⁷² Reyntjens, Filip (1999). Briefing: The Second Congo War: More Than a Remake. African Affairs, 98, s. 242

²⁷³ From Kabila to Kabila (2001). Prospects for Peace in the Congo. An international crisis group report. 16.

březen, s. 19

²⁷⁴ Lusaka Ceasefire Agreement: http://www.usip.org/library/pa/drc/drc_07101999.html

měla za hlavní úkol dohlížet na příměří²⁷⁵. Kapitola pět a deset Smlouvy o příměří byly tedy postupně naplněny, což do značné míry uklidnilo konfliktní pnutí v zemi. Na východě země se však do konžské armády odmítl integrovat roku 2003 Laurent Nkunda a zřizuje CNDP, jejímž primárním úkolem je ochrana konžských Tutsijů. Neexistuje důkaz, že je Kabila proti tomuto etniku, ačkoliv využil antirwandského sentimentu v Kivu jako součást své strategie ve volbách 2006²⁷⁶. Není zde přítomna diskriminační politika, ovšem antagonismus vůči tomuto etniku v Kivu nadále existuje. Do jaké míry jsou jednotky Laurenta Nkundy skutečně zainteresováni v ochraně členů své skupiny, je věcí druhou, pro nás je důležité, že díky existující situaci pro ně není obtížné zajistit si dostatečnou podporu. Od roku 2001 v Kongu zajisté došlo k řadě pokroků: naplnění článků pět a deset smlouvy, snaha o nediskriminační politiku z centra směrem k Tutsijům, ekonomický růst či snaha o posílení autority státu v okrajových částech země i skrze misi MONUC. Přesto nelze říci, že byl příčinný rámec obou předcházejících fází války v Kongu odstraněn. To je důvod občasných bojů v provinciích Kivu, kdy poslední se uskutečnily mezi CNDP a vládou na podzim 2008. V nedávné době navíc došlo k společné akci rwandských a konžských jednotek zaměřenou především proti základnám FDLR, jelikož právě tento subjekt je hlavním trnem v oku konžským Tutsi, ale i těm ze Rwandy. Kooperace v rámci komplexu a politika oproštěná od evidentních znaků diskriminace je posunem vpřed, do budoucna bude však velmi záležet nejen na pokračování v tomto trendu, ale rovněž na schopnosti posilovat přítomnost státu v Kivu. Toho lze dosáhnout pouze při udržení pozitivního ekonomického vývoje a míru ve zbytku země.

²⁷⁵ United Nations Organization Mission in DR Congo: <http://monuc.unmissions.org/>

²⁷⁶ Lorenzo, Mauro de (2007). Consolidating Peace and Security in the Great Lakes Region of Africa. American Enterprise Institute for Public Policy Research, October 24: http://www.aei.org/publications/filter.all.pubID.27013/pub_detail.asp

Závěr

Pokud bychom měli vyzvednout shodné rysy všech námi zkoumaných ozbrojených konfliktů²⁷⁷ uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer od roku 1990 z pohledu příčin konfliktů půjde v první řadě o přítomnost silných horizontálních nerovností. Ozbrojený konflikt založený na těchto nerovnostech je spojen striktně s mobilizací na základě identity, z čehož po jeho skončení vyplývá větší počet uprchlíků. Etnická identita, která je relevantní v námi zkoumané oblasti, ovšem není stejně flexibilní jako například identita třídní či ideologická. Strana, která konflikt prohraje tak může očekávat, že bude v budoucnu diskriminována. Pokud jde navíc o stát, kde existuje dlouholetá nenávistná propaganda či se uvnitř jeho hranic odehrála genocida, skupina, která byla poražena se racionálně obává o svou existenci. Připustíme-li tu skutečnost, že nejvýznamnější formou externalit jsou právě uprchlické vlny, dostáváme zajímavé spojení mezi horizontálními nerovnostmi a bezpečnostním komplexem. Vyšší pravděpodobnost existence vzájemné bezpečnostní provázanosti, tedy stavu, který nazýváme bezpečnostním komplexem, bude tedy v těch zemích, kde jsou přítomny silné horizontální nerovnosti.

Druhým shodným rysem je státní slabost, ačkoliv její intenzita se stát od státu lišila. Státní slabost ovšem nelze samu o sobě považovat za příčinu ozbrojených konfliktů, vždyť i Ugandu po roce 2000 je možné považovat za slabý stát, přesto se zde neobjevil žádný nový ozbrojený konflikt. Důvod lze hledat v silné provázanosti mezi hospodářským růstem a posilováním státu, je-li přítomen růst nezáleží ani tak na pozici, ve které se stát nachází. Demokratická republika Kongo je však specifická tím, že není schopna zajistit bezpečnost, samozřejmě nejen tu, na značné části území státu, čímž dochází ke ztrátě legitimacy a nárůstu legitimacy alternativních subjektů, což utváří silný konfliktní potenciál. Takový stát jsme nazvali selhavším, jelikož selhává ve své základní funkci, uvedené ve „společenské smlouvě“. Jde o hlavní, spolu s horizontálními nerovnostmi, základní příčinu všech tří fází ozbrojeného konfliktu v Kongu. Konflikt v provinciích Kivu je zapotřebí rovněž vnímat jako problém environmentální, jelikož tlak na zemědělskou půdu je jednou z jeho hlavních příčin.

Burundi a Rwanda nejsou jen na počátku bezpečnostního provázání komplexu Velkých afrických jezer, ale jsou také charakterizovány nepřestávající nenávistnou propagandou různé intenzity, která vychází z té skutečnosti, že obě země jsou po celou svou existenci ve stavu konfliktu. S kumulací dalších základních příčin dochází k zostření

²⁷⁷ Dva konflikty ve Rwandě (1990-93 a 1994), válka v Burundi, všechny tři ozbrojené konflikty v Kongu/Zairu.

propagandy, k posílení mobilizace a tím pádem k přechodu k ozbrojenému konfliktu. Krajním důkazem může být genocida ve Rwandě, zde se etnické nerovnosti setkaly s dlouhodobým problémem degradace zemědělské půdy, ekonomickou recesí a vnějším demokratizačním tlakem na politické elity. Vyústěním byla „sebeobrana“ vládnoucích elit skrze viktimizaci konkurenční skupiny, čímž došlo k zesílení radikalizace. Ke kumulaci příčin však došlo i v případě invaze do Rwandy roku 1990, v tomto případě dokonce ve dvou státech, a v případě občanské války v Burundi, která začala masakry roku 1993.

Silné etnické nerovnosti tvoří základní kostru kauzálního rámce všech hlavních ozbrojených konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer od roku 1990. Z toho také vyplývá někdy jejich označování souslovím „etnické konflikty“. Je však třeba zdůraznit, že rámec dotváří ještě další příčiny, jde zejména o sílu státu, jeho ekonomické výsledky a v případě Rwandy a Burundi také o externí vlivy a degradaci životního prostředí. Ve své podstatě lze říci, že s kumulací příčin konfliktů uvnitř zkoumaných zemí roste etnický antagonismus ve společnosti, který je živen prostřednictvím psychologických procesů a má za cíl mobilizaci. Celý tento proces je navíc usnadněn přítomností horizontálních nerovností. Jelikož jsou tyto nerovnosti etnického původu, slouží etnická linie jako ideální zdroj pro mobilizaci. Základní příčiny z jakéhokoliv sektoru tak vedly ve zkoumaném období ke konfliktnímu pnutí na etickém základě, což lze považovat za hlavní společný mechanismus ozbrojených konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu afrických Velkých jezer.

Nelze tak identifikovat žádný ze zkoumaných konfliktů na základě jedné z příčin, jelikož ty tvoří složitý komplex. Jeden samotný typ základních příčin by pravděpodobně mohl způsobit vypuknutí ozbrojeného konfliktu jen v případě její enormní intenzity. Čím komplexnější naopak rámec příčin byl, tím se zvyšovala pravděpodobnost přechodu k ozbrojenému konfliktu. Snad tím lze vysvětlit situaci ve Rwandě v 80. letech a zejména v období po červenci 1994. Horizontální nerovnosti jsou zde přítomny i dnes, ačkoliv již ne v tak extrémní podobě, ovšem země ekonomicky roste, za což může i legitimita režimu v zahraničí a stát tím sílí, ve Rwandě zavládl mír, i když jen velmi křehký.

Stejně jako je tedy částečně nutné pohlížet na bezpečnost v oblasti Velkých afrických jezer z jiné než státní perspektivy, je nezbytné vidět ozbrojené konflikty odehrávající se zde jako kumulaci problémů. Tyto dvě skutečnosti by následně měly hrát klíčovou roli při řešení konfliktů.

Práce obsahuje 184 742 znaků a 27 165 slov.

Résumé

This presented thesis will be oriented on the analysis of causes of armed conflicts in security complex of Great African Lakes from 1990 until nowadays. The aim of my work set in the introduction was to find causal mechanisms of conflicts in evaluated area or, as the case may be, to find some common characteristics. I took as the basis the theory of causes of conflicts applied to phases of conflict cycle till its transfer into violent form. The latent phase of the conflict and root causes being formed there were the centre of my interest. I have learnt that strong horizontal imbalances have existed in societies before all and every important armed conflict arisen in the complex during above mentioned period. These imbalances were one of main basic causes and they served as security connections of countries of this complex due refugees' waves which can be seen as the strongest form of externalities. But it is necessary to stress that causal frame of all conflicts is formed also by other causes, especially by strength of State, its economic results and in the case of Rwanda and Burundi also by external influences and natural environment degradation. That is why conflicts cannot be identified on the basis of one cause, because these causes form a complicated complex. The security in the area of Great African Lakes must be seen also from other than State perspective and armed conflicts here must be seen as cumulation of problems. These two facts should play key roles in following solution of problems here.

Seznam použitých zdrojů:

Neperiodické:

Ayoob, Mohammed (1986). Regional Security in the Third World. Croom Helm: London

Baar, Vladimír (2002). Národy na prahu 21. století: Emancipace nebo nacionalismus?. Tilia: Šenov

Baregu, Mwesiga. Congo in the Great Lakes Conflict. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 59-81

Bauman, Zygmunt (2003). Modernita a holocaust. Sociologické nakladatelství: Praha

Bell-Fialkoff, Andrew (2003). Etnické čistky. Práh: Praha

Berkowitz, Leonard. Aggression, Psychology of. In.: Kurtz, Lester (1999). Encyclopedia of violence, peace and conflict, volume 1. London: Academia Press, s. 35-45

Berman, Bruce; Eyoh, Dickson and Kymlicka, Will (eds.) (2004). Ethnicity and Democracy in Africa. James Currey: Oxford

Buzan, Barry (1991). People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. Lynne Rienner Publisher: Boulder

Buzan, Barry; Waeber, Ole; de Wilde, Jaap (2005). Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu. Centrum strategických studií: Brno

Ciment, James and Hill Kenneth (1999). Encyclopedia of Conflicts Since World War 2.. Deaborn: London

Clapham, Christopher (1996). Africa and the International System. Cambridge University Press

Clausewitz, Carl Von (1996). O válce. Bonus A: Brno

Deutsch, Karl W. (1971). Nervy vlády. Svoboda: Praha

Deutsch, Karl W. (1957). Political Community and the North Atlantic Area. Princeton University Press: Princeton

Diehl, Paul F. (ed.) (2005). War: Volume III.. Sage: London

Drulák, Petr a kol. (2008). Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Portál s. r. o.: Praha

- Elliott, Lorraine (2004). *The Global Politics of the Environment*. New York University Press: New York
- Freud, Sigmund (1996). *Psychológia masy a analýza Ja*. Archa: Bratislava
- Fromm, Erich (2007). *Anatomie lidské destruktivity*. Aurora: Praha
- Gellner, Arnošt (1993). *Národy a nacionalismus*. Hříbal: Praha
- Hargaevas, John D. (1988). *Decolonization in Africa* Longman: London
- Hartman, John J.: Psychoanalysis. In.: Kurtz, Lester (1999). *Encyclopedia of violence, peace and conflict*, volume 3. London: Academia Press, s. 131-138
- Herberg-Rothe, Andreas (2007). *Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War*. Oxford university Press: Oxford
- Herbst, Jeffrey (2000). *States and Power: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton University Press: Princeton, s. 105
- Hobbes, Thomas (1941). *Leviathan: Neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Melantrich: Praha
- Hoffmann, Stanley (1978). *Primacy or World Order*. McGraw-Hill: New York
- Hoffmann, Stanley (2006). *Chaos and Violence: What Globalization, Failed States, and Terrorism Mean for U.S. Foreign Policy*. Rowman and Littlefield Publishers, INC.: Lanham
- Horowitz, Donald L. (2000). *Ethnic Groups in Conflict*. University of California Press: Berkeley
- Huntington, Samuel P. (2001). *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Rybka Publishers: Praha
- Chazan, Naomi (1988). *Politics and Society in Contemporary Africa*. Lynne Rienner Publisher: Boulder
- Iiffe, John (2001). *Afrika a Afričané*. Vyšehrad: Praha
- Jewsiewicki, Bogumil and Buleli, Leonard N'Sanda. *Ethnicities as First Nations of the Congolese Nation-State: Some Preliminary Observations*. In: Berman, Bruce; Eyoh, Dickson and Kymlicka, Will (eds.) (2004). *Ethnicity and Democracy in Africa*. James Currey: Oxford, s. 240-255
- Khadiagala, Gilbert M. (2006). *Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region*. Lynne Rienner Publisher: Boulder
- Keegan, John. *A History of Warfare* (1993). Alfred A. Knopf: New York

- Keen, David (1998). *The Economic Functions of Violence in Civil Wars*. Oxford University Press: Oxford
- Kliková, Christiana a Kotlán, Igor (2006). *Hospodářská politika: teorie a praxe*. Sokrates: Ostrava
- Kurtz, Lester (1999). *Encyclopedia of violence, peace and conflict*, volume 1, 3. Academia Press: London
- Lake, David A. and Morgan, Patrick M. (1997). *Regional Orders: Building Security in a new World*. The Pennsylvania State University Press
- Lake, David A. and Rotchild, Donald (ed.) (1998). *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion and Escalation*. Princeton University Press: Princeton
- Lemarchand, René. *Burundi at a Crossroads*. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). *Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region*. Lynne Rienner Publisher: Boulder s. 41-59
- LeShan, Lawrence (2004). *Psychologie války: Jak pochopit její tajemnost a šílenost*. BB/art s.r.o.: Praha
- Linz, Juan J. and Stepan, Alfred (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. The Johns Hopkins University Press: London
- Malthus, Thomas Robert (2002). *Esej o principu populace. „Zvláštní vydání“*: Brno
- Milgram, Stanley (1975). *Obedience to Authority: An Experimental View*. HarperPerennial: New York
- Nálevka, Vladimír (2004). *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Trilon: Praha
- Ottaway, Marina (1994). *Democratization and Ethnic Nationalism: African and Eastern European Experiences*. Overseas Development Council: Washington
- Posen, Barry R.. *The Security Dilemma and Ethnic Conflict*. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). *War: Volume II*. Sage: London: 183-201, původně v Brown, Michael (ed.). *Ethnic Conflict and International Security*. Princeton: Princeton University Press: 103-124
- Renner, Michael (1996). *Fighting for Survival: Environmental Decline, Social Conflict, and the New Age of Insecurity*. Worldwatch Institute: New York
- Reno, William (1998). *Warlord Politics and African States*. Rienner: Boulder
- Reyntjens, Filip. *Governance and Security in Rwanda*. In.: Khadiagala, Gilbert M. (2006). *Security Dynamics in Africa's Great Lakes Region*. Lynne Rienner Publisher: Boulder, s. 15-41

- Richards, Paul (2005). No peace, no war: an anthropology of contemporary armed conflicts. Currey: Oxford
- Rotberg, I. Robert (2003). State Failure and State Weakness in a Time of Terror. Bookings Institutions: Washington D.C.
- Samuelson, Paul A. and Nordhaus, William D. (2007). Ekonomie. Svoboda: Praha
- Scheff, Thomas J.: Collective Emotions in Warfare. In.: Kurtz, Lester (1999). Encyclopedia of violence, peace and conflict, volume 1. London: Academia Press, s. 331-340
- Schiller, Bradley R. (2004). Makroekonomie dnes. Computer Press: Brno
- Snyder, Jack (2000). From Voting to Violence. Democratization and Nationalist Conflict. Norton: New York
- Stewart, Frances (ed.) (2008). Horizontal Enequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Societies. Palgrave MacMillan: New York
- Ternon, Yves (1997). Genocidy XX. Století: Zločinný stát. Themis: Praha
- Thompson, Allan (ed.) (2007). The Media and The Rwanda Genocide. Pluto Press: IDRC, dostupná na: <http://www.idrc.ca/rwandagenocide/> (1.5. 2009)
- Tilly, Charles (1978). From Mobilization to Revolution. Addison-Wesley Publishing Copany: Reading
- Waisová Šárka a kol. (2007). Slabé státy: Selhání, rozpad a obnovení státnosti. Aleš Čeněk s.r.o.: Plzeň
- Waltz, Kenneth N. (1979). Theory of International Politics. University of California: Berkley
- Weger, Klára. Koncept failed state jako ospravedlnění nové formy intervencionalismu?: Případová studie Demokratické republiky Kongo v letech 1997-2005. In: Waisová Šárka a kol. (2007). Slabé státy: Selhání, rozpad a obnovení státnosti. Aleš Čeněk s.r.o.: Plzeň
- Zartman, William I. (1995). Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority. Rienner: Boulder

Periodické:

- Axworthy, Lloyd (2001). Human Security and Global Governance: Putting People First. Global Governance, 7, 1: 19-23
- Clark, John F. (2001). Explaining Ugandan intervention in Congo: evidence and interpretations. The Journal of Modern African Studies, 39, 2: 261-287

- Deudney, Daniel. The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). War: Volume III.. Sage: London: 129-145, původně v Journal of International Studies, 19, 3 (1990): 461-476
- De Wall, Alex and Omaar, Rakiya (1995). The Genocide in Rwanda and the International Response. Current History 94 (591): 156-161
- Fearon, James D. and Laitin, David D. (1996). Explaining Interethnic Cooperation. American Political Science Review, Vol. 90, No. 4: 715-735
- Fearon, James D. and Laitin, David D. (2003). Ethnicity, Insurgency, and Civil War. American Political Science Review, Vol. 97, No. 1: 75-90
- Gurr, Ted Robert. Peoples Against States: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). War: Volume II.. Sage: London: 67-89, původně v International Studies Quarterly, 38 (1) (1994): 347-377
- Hintjens, Helen M. (1999). Explaining the 1994 genocide in Rwanda. The Journal of Modern African Studies, 37, 2: 241-286
- Homer-Dixon, Thomas F.. On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. In: Diehl, Paul F. (ed.) (2005). War: Volume III.. Sage: London: 217-251, původně v International Security, 16 (2) (1991): 76-116
- Chege, Michael (1997). Introduction to: African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>
- Kamanu, Onyeonoro S. (1974). Secession and the Right of Self-Determination: an O.A.U. Dilemma. The Journal of Modern Africa Studies, 12, 3: 355-376
- Khadiagala, Gilbert M. (1993). Uganda's Domestic and Regional Security Since the 1970s. The Journal of Modern Africa Studies, 31, 2: 231-255
- Kaplan, Robert D. (1994) . The Coming Anarchy. The Atlantic Monthly, February, dostupné na: <http://www.theatlantic.com/ideastour/archive/kaplan-2.mhtml>
- Lemarchand, René (1997). Patterns of State Collapse and Reconstruction in Central Africa. African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>
- Levy, Jack S. (1983). Misperception and the Causes of War: Theoretical Linkages and Analytical Problems. World Politics, Vol. 36, No. 1: 76-99
- Lergo, Jeffrey W. and Moravcsik, Andrew (1999). Is Anybody Still a Realist?. International Security, Vol. 24, No. 2: 5-55
- Li, Jieli (2002). State Fragmentation: Toward a Theoretical Understanding of the Territorial Power of the State. Sociological Theory, Vol. 20, No. 2: 139-156

- Mamdani, Mahmood (2002). African States, Citizenship and War: A Case-Study. *International Affairs*, Vol. 78, No. 3: 493-506
- Mills, Kurt and Norton, Richard J. (2002). Refugees and Security in the Great Lakes Region of Africa. *Publikováno v Civil Wars* Vol. 5: <http://homepage.mac.com/vicfalls/civilwars.html>
- Ndikumana, Léonce (1998). Institutional Failure and Ethnic Conflicts in Burundi. *African Studies Review*, Vol. 41, No. 1: 29-47
- Nel, Philip (2003). Income inequality, economic growth, and political instability in sub-Saharan Africa. *Journal of Modern Africa Studies*, 41, 4: 611-639
- Olsson, Ola and Fors, Heather Congdon (2004). Congo: The Prize of Predation. *Journal of Peace Research*, 42, 3: 321-336
- Regan, Patrick M. and Norton, Daniel (2005). Greed, Grievance, and Mobilization in Civil Wars. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 3: 319-336
- Reno, William (1997). Sovereignty and Personal Rule in Zaire. *African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3*: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>
- Raymond, Gregory A. and Kegley, Charles W, Jr. (1987). Long Cycles and Internationalized Civil War. *The Journal of Politics*, Vol. 49, No. 2: 481-499
- Reynal-Querol, Marta (2002). Ethnicity, Political Systems, and Civil Wars. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 46, No. 1: 29-54
- Reyntjens, Filip (1999). Briefing: The Second Congo War: More Than a Remake. *African Affairs*, 98: 241-250
- Sambanis, Nicholas (2004). What Is Civil War? Conceptual and Empirical Complexities of an Operational Definition. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 48, No. 6: 814-858
- Sarkees, Meredith Reid; Wayman, Frank Whelon and Singer, J. David (2003). Inter-State, Intra-State and Extra-State Wars: A Comprehensive Look at Their Distribution over Time, 1816-1997. *International Studies Quarterly*, Vol. 47, No. 1: 49-70
- Skutsch, Karl. Burundi: Ethnic Strife Since 1962. In: Ciment, James and Hill Kenneth (1999). *Encyclopedia of Conflicts Since World War 2..* Deaborn: London, s. 340-348
- Tir, Jaroslav and Diehl, Paul F. (1998). Demographic Pressure and Interstate Conflict: Linking Population Growth and Density to Militarized Disputes and Wars, 1930-89. *Journal of Peace Research*, Vol. 35, No. 3: 319-339
- Turner, Thomas (1997). Kabila Returns, In a Cloud of Uncertainty. *African Studies Quarterly: Special Issue: The Great Lakes Crises. Volume I, Issue 3*: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v1/v1i3.htm>
- Zur, Ofer (1987). The Psychohistory of Warfare: The Co-Evolution of Culture, Psyche and Enemy. *Journal of Peace Research*, Vol. 24, No. 2: 125-134

Dokumenty:

Collier, Paul (2000). Economic Causes of Civil Conflict and Their Implications for Policy. Development Research Group, World Bank, June 15 : <http://www.reliefweb.int/library/documents/civilconflict.pdf> (6. 5. 2009)

Collier, Paul and Hoeffler, Anke (2000). Greed and Grievance in Civil War. Policy Research Working Paper 2355: The World Bank: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2000/06/17/000094946_00060205420011/Rendered/PDF/multi_page.pdf (10. 4. 2008)

Falch, Ashild and Becker, Megan (2008). Power-sharing in Peacebuilding in Burundi: Power-sharing Agreements, Negotiations and Peace Processes. PRIO: Center for Study of Civil War, CSCW Papers: http://www.prio.no/sprtrans/-318555486/Burundi_full_report.pdf

Leader, Anna (2002). Shifting Political Identities and the Justified Use of Force. Working Papers 32. COPRI

Miguel, Edward; Satyanath, Shanker; Sergenti, Ernest. Economic Shocks and Civil Conflict: An Instrumental Variables Approach, April 2003: <http://www.globalization-africa.org/papers/19.pdf>

Møller, Bjørn (2001). Europe and the Crisis in the Great Lakes Region. Paper for the conference of the African Peace Research and Education Association (AFPREA)

Møller, Bjørn (2005). The Pros and Cons of Subsidiarity: The Role of African Regional and Subregional Organisations in Ensuring Peace and Security in Africa. DIIS Working Paper 4/2005: http://www.diis.dk/graphics/Publications/WP2005/bmo_the_pros_and_cons_of.pdf

Rafti, Marina (2004). The Rwandan Political Opposition in Exile: A Valid Interlocutor vis-à-vis Kigali?. Institute of Development Policy and Management. University of Antwerp

Rafti, Marina (2006). South Kivu: a Sanctuary for the Rebellion of the Democratic Forces for the Liberation of Rwanda. Discussion Paper. University of Antwerp: Institute of Development Policy and Management

Sambanis, Nicholas (2001). Do Ethnic and Non-Ethnic Civil Wars Have Same Causes? January 24: dostupný na: <http://www.yale.edu/macmillan/ocvprogram/licep/3/sambanis/EthnicWarPaper.pdf> (10. 4. 2009)

Scherrer, Christian P. (1997). Central Africa: Conflict Impact Assessment and Policy Options. COPRI: Working Papers 25

Scherrer, Christian P. (1999). Genocide and Genocide Prevention: General Outlines Exemplified with Cataclysm in Rwanda. COPRI: Working Papers, 14.

Stewart, Frances (2003). Global Economic Influences and Policies towards Violent Self-Determination Movements: An Overview. QEH Working Paper Series. Working Paper Number 98: University of Oxford, February, dostupné na: <http://www3.qeh.ox.ac.uk/RePEc/qeh/qehwps/qehwps98.pdf> (8. 5. 2009)

Wæver, Ole (1994). Insecurity and Identity Unlimited. Working Papers 14. COPRI

Uurtimo, Yrjö and Väyrynen, Tarja (eds.) (2000). Peace-building in the Great Lakes Region. Tampere Peace Research Institute: Occasional Papers, No. 79

From Kabila to Kabila. Prospects for Peace in the Congo. An international crisis group report. Marz, 16, 2001

Human Development Report 1994: http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_en_chap2.pdf

Human Development Report 2007/2008. Rwanda:
http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_RWA.html

Lusaka Ceasefire Agreement: http://www.usip.org/library/pa/drc/drc_07101999.html

OAU Charter: http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/text/OAU_Charter_1963.pdf

Propaganda and Practice. Human Rights Watch, 2004:
<http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/Geno1-3-10.htm#TopOfPage> (28. 4. 2009)

Tackling Land Degradation and Desertification (2002). International Fund for Agricultural Development: http://www.ifad.org/events/wssd/gef/GEF_eng.pdf (20. 4. 2009)

The AU Constitutive Act: http://www.africa-union.org/root/au/AboutAU/Constitutive_Act_en.htm

The Pretoria Protocol on Political, Defence and Security Power Sharing in Burundi:
http://www.usip.org/library/pa/burundi/burundi_10082003.html

United Nations Environment Programme. Annual Report for 2002:
http://www.unep.org/pdf/annualreport/UNEP_Annual_Report_2002.pdf

Internet:

Autorské texty:

Bah, Alhaji M. S. (2005). West Africa: From a security complex to a security community:
<http://www.iss.co.za/ASR/14No2/EBah.htm> (10. 4. 2009)

Bigirimana, Jerome (2007). Burundi: Population Growth and Poor Farming Methods Weigh on the Land. Inter Press Service: <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=38890> (28. 4. 2009)

Clark, Michael (2004). In the Spotlight: The Lord's Resistance Army. Center for Defense Information, October 24:
http://www.cdi.org/program/document.cfm?documentid=2606&programID=39&from_page=../friendlyversion/printversion.cfm (2.5. 2009)

Hinds, Antonia (2004). War and the Price of Coffee:
<http://www.peacenews.info/issues/2400/pn240013.htm> (20. 4. 2009)

Lorenzo, Mauro de (2007). Consolidating Peace and Security in the Great Lakes Region of Africa. American Enterprise Institute for Public Policy Research, October 24: http://www.aei.org/publications/filter.all.pubID.27013/pub_detail.asp (8. 4 2009)

Mackinlay, John (2000). Defining Warlords: <http://www.iss.co.za/Pubs/Monographs/No46/Defining.html> (29. 4. 2009)

Uganda Civil War. Global Security: <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/uganda.htm>

Databáze mezinárodních organizací:

CIA The World Factbook 1994: <http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact94/index.html>

CIA The World Factbook 2008: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Correlates of War. Datasets: <http://www.correlatesofwar.org/>

Food and Agriculture Organization of the United Nations. AQUASTAT: <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/index.html>

Food and Agriculture Organization of the United Nations. FAOSTAT: <http://faostat.fao.org/site/377/DesktopDefault.aspx?PageID=377>

International Coffee Organization. Historical Data: <http://www.ico.org/asp/display7.asp>

International Labour Organization. Laborsta Internet. Statistics by country: <http://laborsta.ilo.org/>

International Monetary Fund. World Economic Outlook Database: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/weodata/index.aspx>

National Institute of Statistics of Rwanda. External Trade Statistics. July-December 2006: <http://statistics.gov.rw/images/PDF/Quarter%20%2006%20English.pdf>

Nation Master. People Statistics. Urban Population (per capita) (1989) by country: http://www.nationmaster.com/graph/peo_urb_pop_percap-people-urban-population-per-capita&date=1989

The Fund for Peace. Failed States Index Scores 2007: http://www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=229&Itemid=366

Uganda Bureau of Statistics. Trade. Exports by Value: <http://www.ubos.org/index.php?st=pagerelations2&id=7&p=related%20pages%202:Trade%20>

United Nations Organization Mission in DR Congo: <http://monuc.unmissions.org/>

Uppsala Conflict Database: http://www.pcr.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=38®ionSelect=2-Southern_Africa#

World Bank Sources of Data. Burundi at a Glance: http://devdata.worldbank.org/AAG/bdi_aag.pdf

World Bank Sources of Data. Rwanda at a Glance: http://devdata.worldbank.org/AAG/rwa_aag.pdf

World Bank Sources of Data. Uganda at a Glance: http://devdata.worldbank.org/AAG/uga_aag.pdf

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Vývoj HDP ve zkoumaných zemích mezi lety 1989-2008 (tabulka)

Příloha č. 2: Vývoj HDP na obyvatele ve zkoumaných zemích mezi lety 1989-2008 (tabulka)

Příloha č. 3: Vývoj počtu obyvatel ve zkoumaných zemích mezi lety 1989-2008 (tabulka)

Příloha č. 4: Vztah mezi vývojem cenn kávy a HDP Rwandy (graf)

Příloha č. 5: Srovnání makroekonomické stability ve Rwandě v letech 1991 a 1996 (graf)

Příloha č. 6: Rozvržení hustoty zalidnění v DRK a síť cest (mapa)

Příloha č. 7: Množství obnovitelných vodních zdrojů na osobu: srovnání zemí bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer s vybranými státy (tabulka)

Příloha č. 8: Etnická skladba zemí Velkých afrických jezer (tabulka)

Příloha číslo 1:

Vývoj HDP ve zkoumaných zemích mezi lety 1989-2008																				
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Burundi	1.349	3.458	5.781	1.007	-6.236	-3.829	-7.919	-8.001	0.413	4.752	-1.009	-0.857	2.056	4.447	-1.224	4.834	0.907	5.126	3.575	4.530
DRK	-1.260	-6.568	-8.445	10.462	13.468	-3.867	0.661	-1.114	-5.409	-1.737	-4.270	-6.900	-2.100	3.468	5.791	6.640	7.884	5.586	6.257	9.996
Rwanda	5.706	0.419	-4.300	6.600	-9.284	47.443	32.334	15.156	16.693	8.292	5.713	8.103	8.485	10.950	0.283	5.264	7.089	5.450	5.980	6.005
Uganda	6.403	6.497	1.778	2.780	8.242	6.427	11.293	9.102	5.472	3.808	8.159	5.437	5.184	8.570	6.632	6.807	6.333	10.785	7.885	9.816

Zdroj: International Monetary Fund. World Economic Outlook Database

Příloha číslo 2:

Vývoj HDP na obyvatele ve zkoumaných zemích mezi lety 1989-2008																				
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Burundi	213.3	207.2	207.8	187.3	162.6	157.5	167.2	142.6	157.1	141.8	128.2	110.3	98.1	89.7	82.6	90.4	106.8	120.1	124.9	113.5
DRK	243.7	244.4	229.8	200.8	253.8	133.3	125.4	156.9	138.0	99.0	88.2	85.9	100.4	105.0	104.7	117.4	125.5	148.8	170.7	206.0
Rwanda	372.6	348.1	249.1	264.2	247.2	235.3	248.8	217.8	284.2	290.7	254.3	214.1	199.8	190.4	202.8	222.9	264.1	311.6	355.4	419.9
Uganda	328.5	258.5	99.8	144.9	157.8	188.8	267.0	273.2	275.9	287.6	254.8	254.8	232.5	239.3	245.8	259.5	320.0	333.5	381.0	469.2

Zdroj: International Monetary Fund. World Economic Outlook Database

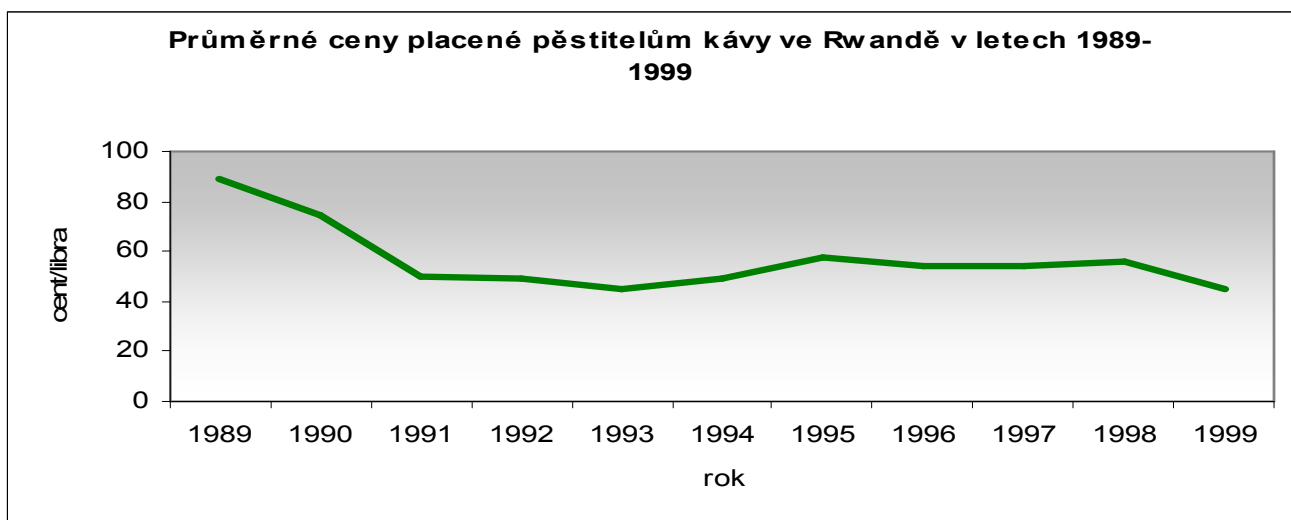
Příloha číslo 3:

Vývoj počtu obyvatel ve zkoumaných zemích mezi lety 1989-2008																				
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Burundi	5.305	5.460	5.620	5.780	5.770	5.870	5.980	6.090	6.190	6.300	6.300	6.426	6.750	7.000	7.200	7.344	7.491	7.641	7.794	7.949
DRK	37.020	38.242	39.504	40.807	42.154	43.545	44.982	46.123	47.097	48.003	48.959	50.052	51.308	52.706	54.231	55.853	57.549	59.275	61.053	62.885
Rwanda	6.990	7.155	7.375	7.380	7.609	5.080	4.980	6.167	6.358	6.640	7.080	8.025	8.383	8.614	8.758	8.882	9.038	9.200	9.394	9.591
Uganda	17.134	17.758	18.380	19.003	19.628	20.257	20.892	21.533	22.183	22.853	23.558	24.309	25.111	25.965	26.869	27.821	28.816	29.854	30.928	32.042

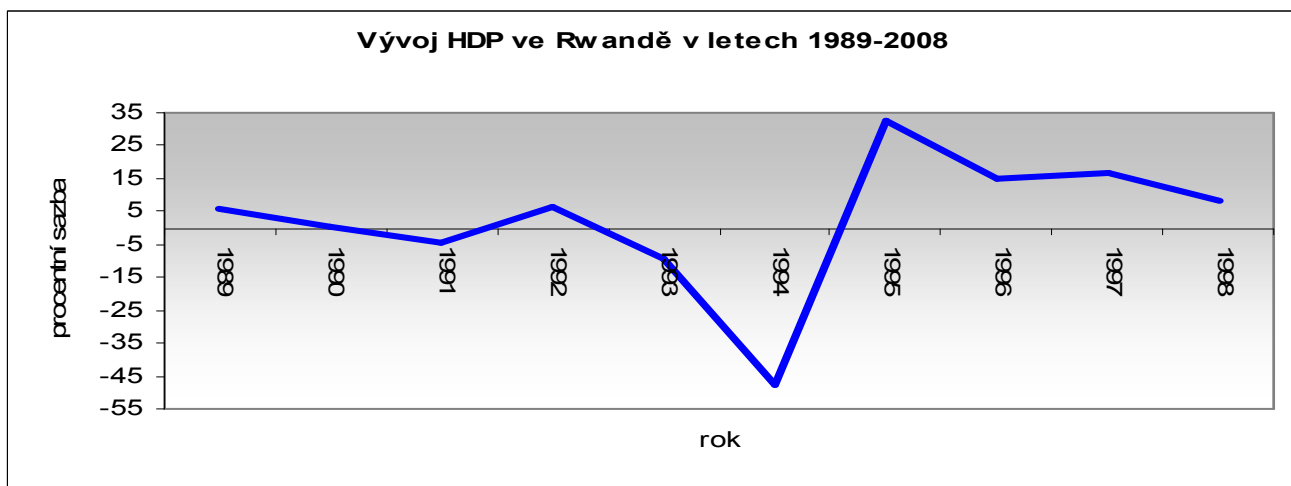
Zdroj: International Monetary Fund. World Economic Outlook Database

Příloha číslo 4:

Vztah mezi vývojem cen kávy a HDP Rwandy

Data čerpána z: International Coffee Organization. Historical Data: <http://www.ico.org/asp/display7.asp>

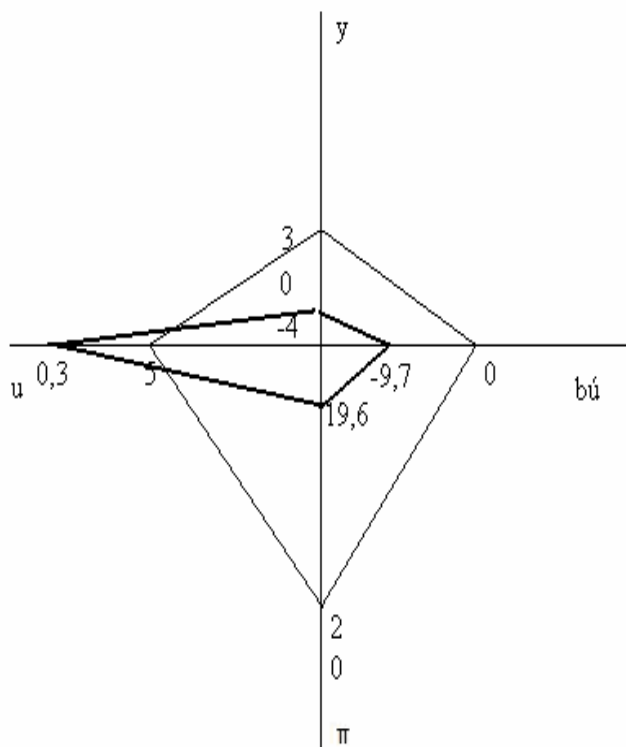

Data čerpána z: International Monetary Found. World Economic Outlook Database:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/weodata/index.aspx>

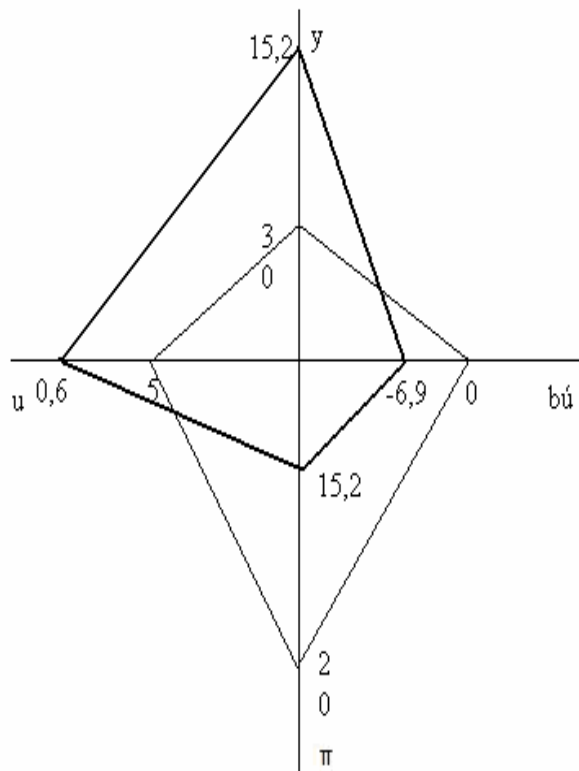
Příloha číslo 5:

Srovnání makroekonomické stability ve Rwandě v letech 1991 a 1996

Magický čtyřúhelník Rwanda 1991:

Magický čtyřúhelník Rwanda 1996:

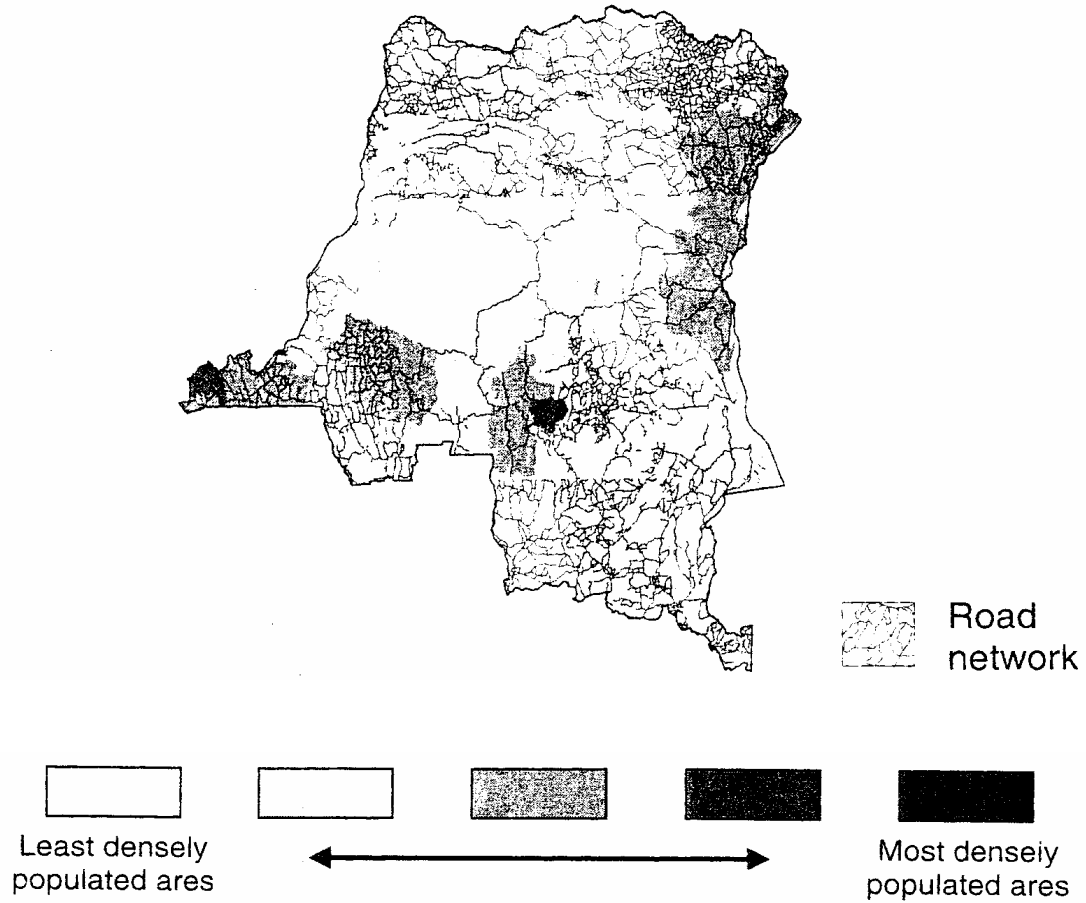

Data čerpána z: International Monetary Found. World Economic Outlook Database:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/weodata/index.aspx>
International Labour Organization. Laborsta Internet. Statistics by country:
<http://laborsta.ilo.org/>

Příloha číslo 6:

Rozvržení hustoty zalidnění v DRK a síť cest:

Democratic Republic of the Congo

Zdroj: Herbst, Jeffrey (2000). States and Power: Comparative Lessons in Authority and Control. Princeton University Press: Princeton

Příloha číslo 7:

Množství obnovitelných vodních zdrojů na osobu: srovnání zemí bezpečnostního komplexu Velkých afrických jezer s vybranými státy

Množství obnovitelných vodních zdrojů na osobu (m ³ /osoba/rok)				
	1988-1992	1993-1997	1998-2002	2003-2007
Burundi	2108	1965	1778	1534
Demokratická republika Kongo	31365	26992	23965	21156
Rwanda	1438	1493	1084	1004
Uganda	3440	2923	2511	2207
Česká republika	X	1279	1289	1291
Etiopie	X	1908	1668	1506
Indie	2113	1913	1753	1647
Izrael	369	313	281	261
Nigérie	2859	2485	2179	1978
Somálsko	2256	2285	1962	1741

Zdroj: Food and Agriculture Organization of the United Nations. AQUASTAT:
<http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/index.html>

Příloha číslo 8:

Etnická skladba zemí Velkých afrických jezer			
Burundi	DRK	Rwanda	Uganda
Hutu 85%	Kolem 45% populace tvoří	Hutu 84%	Hlavní etnika:
Tutsi 14%	následující skupiny:	Tutsi 15%	Baganda 16,9%
Twa 1%	Mongo (Bantu)	Twa 1%	Banyakole 9,5%
	Luba (Bantu)		Basoga 8,4%
	Kongo (Bantu)		Bakiga 6,9%
	Mangbetu-Azande (Hima)		Iteso 6,4%
	Zbytek tvoří přes 200		Langi 6,1%
	etnických skupin z nichž		Acholi 4,7%
	většina jsou Bantu.		Bagisu 4,6%

Zdroj: CIA The World Factbook 2008: Ethnic Groups: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2075.html>

Katedra mezinárodních vztahů IPS FSV UK v Praze
Studijní obor: Bezpečnostní studia
Projekt diplomové práce

Předkladatel: Tomáš Pfeifer

Téma: Bezpečnostní komplex oblasti afrických Velkých jezer

Navrhovaný vedoucí práce: PhDr. Kateřina Staňková

Datum předložení projektu: 10. června 2008

Nástin:

Bezpečnostní komplex oblasti afrických Velkých jezer

Na pozadí mé volby stojí hned několik důležitých faktorů. V první řadě jde bezesporu o jedno z nejneklidnějších míst na naší planetě, které prošlo nespočtem intenzivnějších či méně intenzivních konfliktů. Trvalý mír v regionu se navíc zdá být v nedohlednu. Pokud hovoříme o bezpečnostním komplexu či z něho vycházejícím konfliktním systému, jde o jeden z ukázkových příkladů. Zde skutečně dochází k propojenosti jednotlivých bezpečností. Mimo to si dovoluji tvrdit, že sama problematika bezpečnostních komplexů je neprávem poněkud opomíjena. Což je patrné na způsobu řešení konfliktů, který bývá ještě dnes úzce vymezen hranicemi státu i četností vědeckých prací. V neposlední řadě pak byl na počátku tohoto projektu můj zájem o bezpečnost v subsaharské Africe, o kterou jsem se již zajímal ve své bakalářské práci.

Ač si lze pochopitelně určit, obzvláště v africkém prostředí, jinou základní jednotku analýzy než-li stát. Budu přesto ve svém vymezování bezpečnostního komplexu vycházet ze státních hranic. Stát je pokládán za hlavní subjekt mezinárodních vztahů a to samozřejmě má dopad i na mezinárodní právo či způsoby prevence a řešení konfliktů. Kromě toho na příkladu bezpečnostního komplexu se dá názorně dokázat, jak mylné je hovořit o konfliktu vnitrostátním, tedy náležícím do určitého ohraničeného území, pouze v souvislosti s jedním státem. Právě zde je patrné, proč je v zájmu všech států, přinejmenším náležících do jednoho bezpečnostního komplexu, usilovat nejen o svou bezpečnost, ale rovněž o bezpečnost sousední země. Jde totiž ve své podstatě o propojenost bezpečnosti skupiny států, kdy si lze jen stěží představit situaci, že konflikt v jednom ze států žádným způsobem neovlivní bezpečnost ve státu druhém. To je však bohužel často opomíjeno. Hledání konkrétních jmenovatelů, spojující jednotlivé státy v bezpečnostní komplexu, bude jedním ze stěžejních úkolů mé práce.

Toho lze dosáhnout pouze analýzou příčin konfliktů uvnitř regionu. Ač při prvním pohledu můžeme za klíčovou příčinu považovat spor mezi Hutuy a Tutsiji, sám o sobě má velmi komplikovaný původ a dovolím si říci, že zdaleka nejde o jediné konfliktní ohnisko tohoto bezpečnostního komplexu. Konkrétním příčinám chci věnovat největší část své práce. Přičemž bych se chtěl pokusit zahrnout jejich co nejširší paletu, počínaje perspektivou politologickou, konče psychologickou. Jen tak lze zcela pochopit bezpečnostní problematiku

regionu. Ozbrojený konflikt totiž není něčím, co se objeví ze dne na den v důsledku jen jedné konkrétní příčiny.

Dalším důležitým krokem bude snaha zachytit konkrétní změny uvnitř bezpečnostního komplexu v průběhu času. Tedy to, jakým směrem se vyvíjí, jaké faktory ztrácí na důležitosti, a které naopak získávají.

Na základě stanovení příčin konfliktů a jejich vývoje bych se pak rád pokusil vymezit rámec příčinných souvislostí a následně definoval mechanismy nacházející se uvnitř bezpečnostního komplexu. Jsem si vědom, že nejde o jednoduchý záměr. Přesto jsem toho názoru, že konkrétní příčina (konfliktní pnutí), jestliže její vývoj zachytíme na časové přímce, může na základě konkrétních historických zkušeností být mechanismem, který napomůže pochopit reálnou situaci a lépe na ní reagovat. Uvnitř komplexu, kde bude existovat několik takových mechanismů, lze pak na jejich základě lépe, respektive dříve, rozpoznat blížící se nebezpečí, blížící se přechod mezi konfliktem a ozbrojeným konfliktem.

Mým cílem tak není najít řešení konfliktů uvnitř bezpečnostního komplexu, to rozhodně není v mých silách. Chci se pokusit pochopit jeho složitost a následně jeho dynamiku. Jen když pochopíme bezpečnostní komplex ve všech jeho podobách, teprve pak můžeme vidět způsoby, které mohou zvýšit bezpečnost v jeho středu.

Z předešlého pak vychází formulace výzkumné otázky a pochopitelně metoda zpracování. Každá z kapitol bude mít svou stěžejní výzkumnou otázku, jejich postupné rozkrývání by mělo v závěru napomoci odpovědět na tu nejdůležitější: Které změny uvnitř nejistého bezpečnostního komplexu oblasti Velkých jezer představují největší riziko vypuknutí vážného ozbrojeného konfliktu?

V části věnované příčinám konfliktů bude použita metoda analýzy jednotlivých ozbrojených konfliktů a jejich vztahů a dynamiky. Na jejímž základě se pokusím stanovit hypotézu, která by měla dopomoci k odpovědi na mnou stanovenou výzkumnou otázku.

Předběžná osnova:

1. Úvod
2. Vymezení bezpečnostního komplexu
3. Příčiny konfliktů uvnitř komplexu a jejich vzájemná závislost
4. Dynamika problematických aspektů regionu a jejich univerzálnost
5. Závěr

Předběžný seznam literatury:

Obecné zdroje:

- Barnett, Richard J. Roots of War. Antheneum: New York, 1972
- Buzan, Barry; Waever, Ole; de Wilde, Jaap. Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu. Centrum strategických studií: Brno, 2005
- Ciment, James and Hill Kenneth. Encyclopedia of Conflicts Since World War 2.. Deaborn: London, 1999
- Diehl, Paul F.: War, volume 1,2,3,4,5,6. Sage: London, 2005
- Gedlu, Mestif. Subsaharská Afrika: Problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů. Ústav mezinárodních vztahů: Praha, 1998
- Kurtz, Lester: Encyclopedia of violence, peace and conflict, volume 1,2,3. London: Academia Press, 1999
- LeShan, Lawrence. Psychologie války: Jak pochopit její tajemnost a šílenost. BB/art s.r.o.: Praha, 2004
- Lyman, Princeton N.; Dorff, Patricia. Beyond Humanitarianism: What You Need to Now About Africa and Why It Matters. Council of Foreign Relations: New York, 2007
- Reno, William. Warlord Politics and African States. Rienner: Boulder, 1998
- Richards, Paul. No peace, no war: an anthropology of contemporary armed conflicts. Currey: Oxford, 2005
- Snyder, Jack. From Voting to Violence. Democratization and Nationalist Conflict. Norton: New York, 2000
- Zartman, William I.: Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority. Rienner: Boulder, 2005

Monografie:

- Bah, Alhaji M. S. West Africa: From a security complex to a security community. Institute for Security Studies 2, 11, 2005: <http://www.iss.co.za/ASR/14No2/EBah.htm>
- Bjørn Møller. Europe and the Crisis in the Great Lakes Region. Paper for the conference of the African Peace Research and Education Association (AFPREA), 2001
- Mohamoud A. A.: African Diaspora and Post-Conflict Reconstruction in Africa. Danish Institute for International Studies., 2006:
http://www.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2006/mohamoud_african_diaspora.pdf
- Rafi, Marina. The Rwandan Political Opposition in Exile: A Valid Interlocutor vis-à-vis Kigali?. Institute of Development Policy and Management. University of Antwerp, 2004: <http://www.ua.ac.be/objs/00153471.pdf>
- Thompson, Allan. The Media and The Rwanda Genocide. IDRC, 2007: <http://www.idrc.ca/rwandagenocide/>
- Scherrer, Christian P. Resolving the Crisis in Central Africa: Stabilization in Rwanda and Burundi- Regional War in Congo-DR. Copenhagen Peace Resarch Institute, 1998

Prameny a ostatní zdroje:

- From Kabila to Kabila. Prospects for Peace in the Congo. An international crisis group report. 16, 3, 2001

- African Studies Centre. University of Pennsylvania: <http://www.africa.upenn.edu/>
- Institute for Security Studies: <http://www.issafrica.org/>
- Uppsala Conflict Database: <http://www.pcr.uu.se/database/countries.php?regionSelect=1-Africa>